

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı

DEĞERLERİN KUŞAKLAR ARASI DEĞİŞİMİ: ANKARA ÖRNEĞİ

Şebnem MORSÜMBÜL

Doktora Tezi

Ankara, 2014

DEĞERLERİN KUŞAKLAR ARASI DEĞİŞİMİ: ANKARA ÖRNEĞİ

Şebnem MORSÜMBÜL

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2014

KABUL VE ONAY

Şebnem MORSÜMBÜL tarafından hazırlanan "Değerlerin Kuşaklar Arası Değişimi: Ankara Örneği" başlıklı bu çalışma, 14.01.2014 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Suna BAŞAK (Başkan)

Prof. Dr. Nevin GÜNGÖR ERGAN (Danışman)

Doç. Dr. Aslıhan ÖĞÜN BOYACIOĞLU

Doç. Dr. Cahit GELEKÇİ

Doç. Dr. Birsen ŞAHİN KÜTÜK

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Yusuf ÇELİK

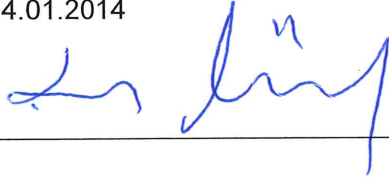
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezin/Raporumun 1... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

14.01.2014

Şebnem MORSÜMBÜL

TEŞEKKÜR

İlk olarak, Tez danışmanlığımı üstlenerek, her aşamasında çalışmamı destekleyen, bir rol model olarak gördüğüm Prof. Dr. Nevin GÜNGÖR ERGAN'a; yazma sürecinin her bir aşamasında kendisine rahatça ulaşabildiğim ve karşılığında da çok tatmin edici cevaplar aldığım ve bana bilimsel yöntem ve teknikleri kullanabilmenin yollarını öğreterek Tezimin oluşmasını sağlayan Doç. Dr. Birsen ŞAHİN KÜTÜK'e; tez yazma sürecinin başından sonuna kadar, tezimi büyük bir sabır ve titizlikle okuyup önerdiği düzeltmelerle tezin gelişmesine büyük katkıda bulunduğu için Prof. Dr. Suna BAŞAK'a; bana her ihtiyaç duyduğum anda gereken yardımı sağlayan, tezime getirdiği yerinde eleştiri ve öneriler için Doç. Dr. Cahit GELEKÇİ'ye; yapıcı eleştirileri ve önerileriyle katkıda bulunan Doç. Dr. Aslıhan ÖĞÜN BOYACIOĞLU'na; çok yakın ilgi gördüğüm ve çok şey öğrendiğim Sosyoloji Bölümündeki tüm kıymetli hocalarıma ve arkadaşlarıma en içten duygularıyla çok teşekkür ederim.

Bu, bazen zevkli, bazen sıkıntılı, bazen heyecanlı, bazen yorucu ve bazen üzüntülü geçen uzun süreçte hiçbir zaman desteğini eksik etmeyen ve beni hep daha fazlasını başarmak konusunda teşvik eden babama ve anneme, varlıklarıyla hep yanımda olduklarını hissettiren ve beni her zaman rahatlatan ablama ve kardeşime çok teşekkür etmek isterim.

Şu anda isimlerini tek tek veremediğim ama bana tezimle ilgili yardımı dokunan herkese ve tabii ki uyguladığım anketlerdeki her soruya büyük bir sabırla yanıt veren bütün katılımcılara ayrı ayrı teşekkür ediyorum.

Son olarak, doktora sürecim boyunca çalıştığım SECURITAS Güvenlik Hizmetleri'nin kıymetli yöneticilerine; desteğini, ilgi ve alakasını esirgemeyen değerli müdürüm Nihat ERTAN'a, çalışma arkadaşlarıma şükranlarımı sunarım.

ÖZET

MORSUMBUL, Şebnem. *Değerlerin Kuşaklar Arası Değişimi: Ankara Örneği*, Doktora Tezi, Ankara, 2014.

Bir toplumu anlamak o toplumu oluşturan kuşakların ve toplumsal normların temelini oluşturan yönlendirici unsurlar olarak 'değerlerin' anlaşılmasını gerektirmesinden dolayı bu çalışma bizi kuşaklar arası değer önceliklerinin incelenmesine yönlendirmiştir.

Bu çalışmanın konusu Türkiye'de kuşaklar arası değer değişimine etki eden süreçlerin Ankara örneğinde incelenmesidir. Araştırma kuşaklar arası değer değişiminin derece ve yapısı ile bu değişimin nedenleri üzerine cinsiyet, eğitim, yaş, gelir gibi sosyo-demografik faktörler ile dindarlık/inançlılık ve dinin/inancın etkileri üzerine yoğunlaşmıştır.

Araştırma bulguları kuşaklar arasındaki değer değişiminin hızlı olmayarak yavaş gerçekleşmekle birlikte uzun dönemde bu değişimin büyük olabildiğini göstermiştir.

Bu araştırma ile elde ettiğimiz ikinci sonuç kuşaklar arası değer oryantasyonunun değiştiğini ve bu değişimin tutarlı olduğunu ve tahmin edilen yönde gerçekleştiğini göstermiştir. Değişimi açıklayan sebepler ne tam olarak sosyo-demografik faktörler ne de bütünü ile inançlılık/dindarlık olmadığı görülmüştür. Tam tersine hem yaş, eğitim, gelir hem de dindarlık/inançlılık faktörlerin kuşakların davranış ve motivasyonlarına yön veren değerlerin değişimini anlamada önemli etkileri olduğunu ortaya koymuştur.

Bu araştırma ile elde ettiğimiz üçüncü sonuç Ankara örneğinde toplumsal kültürün kuşakları cinsiyet ve inanç faktörleri açısından temel değerlerde uzlaştırdığı ve farklılaşmadığını göstermiştir.

Anahtar Sözcükler

Schwartz değerler yaklaşımı, evrensel değerler, değer öncelikleri, değer uzlaşması

ABSTRACT

MORSUMBUL, Şebnem. *Value Change Across Generations: Ankara Sample*, Ph. D. Dissertation, Ankara, 2014.

Understanding the society is required to understand generations and values that form the basis of social norms as a guiding principles in society. Such necessities made this study analyse the value priorities of generations.

The subject of this study is to examine process of value change across generations at Ankara sample. This study is focused on degree and nature of change at value priority and effects of gender, education, age, income as a socio-demographic factors and religiosity and religion on value priorities.

The results demonstrate that value change across generations comes to pass slowly and in the long term this change would be massive.

The second result demonstrate that value orientations of generations has been changing and are quite consistent across generations and in the directions expected. Causes explaining the change at value priorities of generations are neither exactly socio-demographic factors nor are they merely religiosity. Instead, both age, education, income as well as religiosity are the strong effects to understand the change of values as a guiding principles across generations.

The third result in this research indicates that common culture compromises on common (fundamental) values but not to be differentiated in terms of the gender and belief factors (perspectives) in Ankara sample.

Key Words

Schwartz theory of basic values, universal values, value priority, value consensus

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
BİLDİRİM.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR DİZİNİ	ix
TABLolar DİZİNİ	x
ŞEKİLLER DİZİNİ	xii
Giriş.....	1
1.BÖLÜM :ARAŞTIRMANIN ALANI VE METODU.....	7
1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU.....	7
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	9
1.3. ARAŞTIRMANIN METODU.....	13
1.3.1. Evren ve Örneklemi	13
1.3.2. Veri Toplama Teknikleri	16
1.3.2.1. Operasyonel Tanımlar.....	16
1.3.2.1.1. Kuşak.....	17
1.3.2.1.2. Sosyo-Demografik Faktörler.....	18
1.3.2.1.3. Dindarlık/İnançlılık ile İnanç.....	20
1.3.2.1.4.Bağımlı Değişkenlerin Ölçülmesi ve Operasyonelleştirilmesi: Kültürel Değerler.....	21
1.3.3. Ölçüm Aracının Güvenilirliği ve Geçerliliği.....	28
1.3.3.1. Ölçeğin Güvenilirliği.....	28
1.3.3.2. Ölçeğin Geçerliliği.....	30
1.3.4. Veri Analizi.....	31
1.3.5. Hipotezler.....	31
1.3.5.1. Kuşaklar Arası Değer Oryantasyonundaki Değişim.....	32
1.3.5.2. Değer Oryantasyonuna Etki Eden Faktörler.....	33
1.3.5.2.1. Sosyo-Demografik Faktörler.....	33
1.3.5.2.2. Din ve Değer İlişkisi.....	36
2. BÖLÜM : KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE.....	38
2.1. DEĞER KURAMLARI.....	38
2.1.1.Rokeach Değer Yaklaşımı ve Ölçeği.....	38
2.1.2. Hofstede Değer Yaklaşımı ve Ölçeği.....	41
2.1.3.Inglehart Değer Yaklaşımı ve Ölçeği.....	42
2.2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	44
2.2.1.Değerin Tanımı ve Özellikleri	45

2.2.2.Kültürün Tanımı ve Değerlerle İlişkisi	49
2.3. SCHWARTZ'IN DEĞER YAKLAŞIMI.....	52
2.4. ARAŞTIRMANIN MODELİ/KURAMSAL ÇERÇEVE.....	61
2.4.1.Din ve Değerler.....	61
2.4.2.Cinsiyet, Eğitim ve Değer İlişkisi.....	67
2.4.3.Değerler ve Kuşak	74
2.4.4. Değerler ve SES İle Diğer Çalışmalar.....	76
3. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN BULGULARI	80
3.1. KATILIMCILARIN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ	80
3.2. KUŞAKLAR ARASI DEĞERLERİN FARKLILAŞMASI VE 1. SET HİPOTEZLERİN TEST EDİLMESİ.....	95
3.2.1. Temel Değerler ve Kuşaklar Arası Farklılık.....	96
3.2.2.Değişime Açıklık-Muhafazakârlık Temel Değerleri.....	98
3.2.3.Kendini Aşma-Kendini Güçlendirme Temel Değerleri.....	99
3.3. KUŞAKLAR ARASI DEĞERLERİN DEĞİŞİMİNE ETKİ EDEN FAKTÖRLERİN İNCELENMESİ VE İKİNCİ SET HİPOTEZLERİN TEST EDİLMESİ.....	105
3.3.1. Yaş Ve Değerler.....	106
3.3.1.1. Temel Değer Tipleri İle Yaş Arasındaki İlişki.....	106
3.3.1.2.Yaşın Değişime Açıklık-Muhafazakârlık Temel Değerlerine Etkileri.....	106
3.3.1.3.Yaşın Kendini Aşma-Kendini Güçlendirme Temel Değerlerine Etkileri.....	107
3.3.2. Eğitim Ve Değerler	109
3.3.2.1.Temel Değer Tipleri İle Eğitim Düzeyi Arasındaki İlişki.....	109
3.3.2.2.Eğitimin Değişime Açıklık-Muhafazakârlık Temel Değerlerine Etkileri.....	110
3.3.2.3.Eğitimin Kendini Aşma-Kendini Güçlendirme Temel Değerlerine Etkileri.....	110
3.3.3. Gelir Düzeyi Ve Değerler	112
3.3.3.1.Gelir Düzeyi İle Temel Değer Tipleri Arasındaki İlişki.....	112
3.3.3.2.Gelirin Değişime Açıklık-Muhafazakârlık Temel Değerlerine Etkileri.....	112
3.3.3.3.Gelirin Kendini Aşma-Kendini Güçlendirme Temel Değerlerine Etkileri.....	112
3.3.4. Cinsiyet ve Değerler	114
3.3.4.1. Cinsiyet İle Temel Değer Tipleri Arasındaki İlişki.....	115
3.3.5. Din ve Değerler	120
3.3.5.1.Dindarlık/İnançlılık ve Değerler	120
3.3.5.1.1.Dindarlık/İnançlılık İle Temel Değer Tipleri Arasındaki İlişki.....	121

3.3.5.1.2.Dindar/İnançlı Olmanın Değişime Açıklık-Muhafazakârlık Temel Değerlerine Etkileri.....	121
3.3.5.1.3.Dindar/İnançlı Olmanın Kendini Aşma-Kendini Güçlendirme Temel Değerlerine Etkileri.....	122
3.3.5.2.Dini İnanç Ve Değerler	122
3.3.5.2.1.Dini İnanç İle Temel Değer Tipleri Arasındaki İlişki.....	122
SONUÇ	131
KAYNAKÇA	151
EK 1. Portre Değerler Ölçeği	167
EK 2. Portrait Values Questionnaire (PVQ)	172
EK 3. Schwartz Değerler Ölçeği	178
EK 4. Schwartz Value Survey	185

KISALTMALAR DİZİNİ

ESS	:	Avrupa Sosyal Araştırmalar
PVQ	:	Portre Değerler Ölçeği
SVS	:	Schwartz Değerler Ölçeği
TÜBİTAK	:	Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu
TÜİK	:	Türkiye İstatistik Kurumu
DDA	:	Dünya Değerler Araştırması
EVS	:	Avrupa Değerler Araştırması
WVS	:	Dünya Değerler Araştırması
YÖK	:	Yüksek Öğrenim Kurumu

TABLULAR DİZİNİ

Tablo 1. Örnek Amaçlı PVQ Ölçeğinin Yazılı Formatı.....	22
Tablo 2. 21 Maddelik PVQ Ölçeğindeki Her Bir Değer İçin Tavsiye Edilen Maddeler.....	25
Tablo 3. Dört Temel Değerin Operasyonelleştirilmesi.....	28
Tablo 4: Ankara Örnekleminde (N: 800) Dört Temel Değerin Cronbach Alpha Değerleri.....	28
Tablo 5. Rokeach'ın Amaçsal (Terminal) ve Araçsal (Instrumental) Değerleri..	39
Tablo 6. Değerlerin Açıklaması İle Onları Temsil Eden Değerler.....	56
Tablo 7. Örneklem Grubunun Cinsiyet Dağılımı.....	80
Tablo 8. Cinsiyet ile Kuşaklar Çapraz Tablosu.....	81
Tablo 9. Örneklem Grubunun Medeni Durumları.....	81
Tablo 10. Örneklem Grubunun Yaş Dağılımı.....	82
Tablo 11. Örneklem Grubunun Kuşaklara Göre Dağılımı.....	82
Tablo 12. Örneklem Grubunun Eğitim durumu.....	83
Tablo 13. Örneklem Grubunun Annelerinin Eğitim Durumu.....	84
Tablo 14. Örneklem Grubunun Babalarının Eğitim Durumu.....	85
Tablo 15. Örneklem Grubunun Meslek Durumları.....	86
Tablo 16. Örneklem Grubunun Kuşaklara Göre Meslek Grupları.....	87
Tablo 17. Örneklem Grubunun Annelerinin Mesleği.....	88
Tablo 18. Örneklem Grubunun Babalarının Mesleği.....	89
Tablo 19. Örneklem Grubunda Çocuk Sahibi Olanlar.....	89
Tablo 20. Örneklem Grubunun Çocuk Sayıları.....	90
Tablo 21. Kuşaklara Göre Sahip Olunan Çocuk Sayısı.....	91
Tablo 22. Kuşaklara Göre İstenecek Çocuk Sayısı.....	91

Tablo 23. Örneklem Grubunun Doğum Yeri (Bölgelere Göre Gruplandırılmış).92	
Tablo 24. Annelerinin Doğum Yeri (Bölgelere Göre Gruplandırılmış).....93	
Tablo 25. Babalarının Doğum Yeri (Bölgelere Göre Gruplandırılmış).....93	
Tablo 26. Ailelerin Ortalama Geliri.....94	
Tablo 27. One-Way Analizi ile Dört Temel Değer Tipinin Kuşaklar Arası Karşılaştırması.....95	
Tablo 28. Dört Temel Değer Tipinin 1., 2. ve 3.Kuşaklar Arasındaki Scheffe Çoklu Karşılaştırma Analizi.....96	
Tablo 29. One-Way Analizi İle Dört Temel Değer Tipinin Dini İnanca Göre Karşılaştırması.....124	
Tablo 30. Dört Temel Değer Tipinin Din ve Mezhep Grupları Arasındaki Çoklu Karşılaştırmalı Analizi.....125	
Tablo 31. Örneklem Grubunun Din ve Mezhep Gruplarında Bulunan Kişi Sayısı.....129	

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Değerler Arasındaki İlişki Modeli.....	58
Şekil 2. Temel Değerler ile Temel Değer Tipleri Arasındaki İlişki.....	60

GİRİŞ

Değerler; kişilerin davranış biçimine rehberlik eden, insanları ve olayları değerlendirmemizi sağlayan ve onların davranışları ile değerlendirmelerini açıklayan kavramlardır. İnsani değerler, önem derecelerine göre, bir kişinin ya da bir grubun hayatına rehber olan ilkeler olarak hizmet eden hedefler olarak tanımlanmaktadır (Rokeach, 1973; Schwartz, 1992). Bireylerin farklı değerlere affettikleri öncelikleri onların karakterlerini, kişisel özelliklerini, sosyalizasyon deneyimlerini, yaşam tecrübelerini, kültürlerini, vb. yansıtmaktadır. Değerler insanların iyi veya kötü olarak düşündüğü inançları ile yapılması gerekenle yapılmaması gerektiğini düşündüklerini açıklamaktadır. Değerler konusu, hem davranış ve tutumlara olan etkisinin öngörülebilir, tanımlanabilir ve yorumlanabilir olması; hem de değerler üzerinde farklı yapısal değişkenlerin etkilerinin aynı şekilde yine öngörülebilir, tanımlanabilir ve yorumlanabilir olması; kültürler arası karşılaştırma yapılmasına olanak sağlamasından dolayı her zaman sosyal bilimlerin ilgi odağı olmuştur (Schwartz, 1987, s. 551).

Değerler bireylerin durumlar ve yeni olaylar karşısında doğru davranışlar göstermesi için ışık tutmaktadır. Değerler hiyerarşisi insanların hayat döngüsü içinde değişmekte, zaman içinde bazılarına verilen önem artmakta iken diğerlerine verilen önem azalmaktadır. Bu döngü içinde genel değişimler ile uyumlu yeni inanç ve davranışlar kazanılmaktadır. Değerler hiyerarşisindeki bu değişim ile birlikte elde edilen yeni kazanımlar sadece insanların genç yaşlardan ileri yaşlara doğru adım attığı dönemler içerisindeki sosyal deneyimlerini yansıtmamakta; aynı zamanda insanlara yeni roller ve sorumluluklar vermekte, değişen durumlara karşı nasıl baş etmeleri gerektiğine yönelik yeni önceliklerini ve ihtiyaçlarını geliştirmelerini sağlamaktadır.

Bireylerin değer öncelikleri sosyal ve tarihi olaylardan etkilenmektedir. Bireylerin değer önceliklerindeki değişim ile birlikte yeni inanç ve tutumların biçimlenmesi sonucu geçmişten gelen bazı belli başlı oryantasyonlar değişime uğramaktadır. Bu şekilde sosyal hayat içinde inançlar, tutumlar, değerler kişinin kendisi ile uyum içinde tutarlı bir sistem oluşturmaktadır (Feather, 1979, s. 1629).

Sosyal hayatta değerlerin rolüne ilişkin olarak mesela Rokeach (1973; 1989), değerlerin üç önemli işlevi üzerinde durmuş ve değerlerin güçlü, bilişsel, duygusal ve davranışsal güdüsel öğelerinden bahsetmiştir. Bu noktada değerleri, ilk olarak davranış ve varılmak istenen şey açısından uyumu kolaylaştıran veya faydacıl yapılar (değerlerin uyumu kolaylaştırma işlevi) olarak tanımlarken; ikinci olarak değerlerin bireyi tehditlere, farklılıklara karşı korumasından (benliği koruma, savunma işlevi); son olarak da değerlerin, bireyin anlam arayışını, bilme, anlama ihtiyacını ve daha iyi olan bilgi, algı ve düşünce örgütlenmelerine yönelmesini sağlama (bilgi veya kendini yenileme işlevi) işlevinden bahsetmiştir (Aktaran: A. Aydın, 2005, s. 12).

Maslow'un (1954) sosyal hayatta değerlerin rolüne ilişkin bilinen en belirgin katkısı insan ihtiyaçlarını temel psikolojik ihtiyaçlardan kendini gerçekleştirme ihtiyacına doğru hiyerarşik bir sırada kategorize etmesi olmuştur. Maslow, gereksinimleri: fizyolojik gereksinimler (besin, su ve cinsellik ihtiyacı): homostatik ve organik; güvenlik gereksinimi (güvenlik ihtiyacı ve acıdan, korkudan, düzensizlikten korunma); ait olma, sevgi, sevecenlik gereksinimi (sevme ve sevilme, birlikte olma, şefkat ihtiyacı); saygınlık gereksinimi (başarılı olma, saygı duyulma ve takdir edilme ihtiyacı); kendini gerçekleştirme gereksinimi (kendini gerçekleştirme ihtiyacı) olmak üzere beş şekilde kategorize etmiştir. Maslow'a (1954) göre insanın ihtiyaçları belli bir hiyerarşik sırada gitmiştir ve temel ihtiyaçları belli oranda gidermeden bir üst düzeydeki ihtiyaç kategorisine geçilememektedir. Maslow bu durumu ilkel insanlardan yola çıkarak şöyle açıklamıştır: İlk insanlar hayatta kalmak için öncelikle yemek, su ve cinsellik gibi fiziksel gereksinimlerini doyummuşlardır. Hayatta kalmak için bu ihtiyaçlarını temel seviyede karşıladıktan sonra bir sonraki kaygıları emniyetleri olmuştur (sıcaktan, soğuktan, yağmurdan korunma). Bundan dolayı da ilk insanlar mağaralarda yaşamışlar ya da tahtadan barınak yapmışlardır. Güvenlik ve emniyette olma ihtiyaçlarını doyardıktan sonra ait olma, sevgi ihtiyaçlarını kurmakta artık özgür olmuşlardır. Sevme, sevilme, birlikte olma ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra da sıra kendilerini gerçekleştirme gereksinimlerine gelmiştir.

Yeme-içme gibi alt kategoride yer alan ihtiyaçlar organizmayı aktif olmaya ve homostatik dengeye getirecek ihtiyaçlarını aramayı ifade eden açıklık olarak karakterize edilmektedir. Bir üst düzeydeki ihtiyaçlar ise insanları pozitif amaçlara itmektense çeken, daha az acilliyeti olan ihtiyaçları oluşturmaktadır.

Maslow'un anlayışında yaratıcı insanlar muhtemelen onun hiyerarşiler yaklaşımında belirttiği ihtiyaçları en üst düzeyde karşılayanlardan oluşmaktadır. Maslow temel ihtiyaçların doyurulması ve kendini gerçekleştirme arayışının büyük bir biyolojik verimlilik (iyi uyumak, iyi yemek, uzun hayat, daha az hastalanma....) ile doğal olmak, maneviyat, yaratıcılık, özerk olma, demokratik değerler gibi birçok insani özelliğin doğmasına sebebiyet verdiği hükmetmiştir (Aktaran: McClelland, 1987, s. 42) .

Değerlerin toplum hayatındaki etkisi Ziya Gökalp, Halil İnalçık, Şerif Mardin, Metin Heper ve Orhan Türkdoğan gibi Türkiye'de sosyal bilimlerin farklı disiplinlerinden gelen araştırmacılar tarafından işlenmiştir (Morsümbül-Aydaş, 2009). Mesela Gökalp (1976) değerleri, Osmanlı'da halkı ve güzideleri belirten iki ayrı kültür varlığı olarak ele almıştır. Ona göre Osmanlı idarecilerinin halktan farklı olma istekleri ve halka ait değerleri küçümsemeleri memleketde yan yana olarak iki lisan, iki vezin, iki edebiyat, iki musiki, iki bediiyat (estetik), iki ahlak, iki felsefe anlayışı doğmasına sebebiyet vermiştir.

Değerlerin toplum hayatındaki rolüne ilişkin mesela Halil İnalçık (2006; 2006a; 2006b, 193-194) çalışmalarında Osmanlı toplumunda birbirinden ayrı değerlere sahip iki tabakadan bahsetmiş ve değer önceliklerindeki bu farklılaşmanın Osmanlı toplumundan başlayarak Türk toplum yapısında ortaya çıkan kültür ve kimlik sorunlarının doğmasına kaynaklık ettiğini belirtmiştir (1998, s. 92). Değerlerin toplum hayatındaki rolüne ilişkin olarak Weber de (1997) kapitalizm dinamiklerini, Protestan ahlakındaki rasyonel düşünce değerleri ile açıklamıştır.

Hofstede (1980), Inglehart (1997), Schwartz (2006), Giddens (2005)'in da belirttikleri gibi toplumdaki baskın değerler bazen kültürün en merkezi özelliği

olabilmektedir. Bu değerler o kültürdeki iyi ve arzu edileni vurgulamaktadır. Toplumun kültürünün zenginliği inançlara, gelenek ve göreneklerine, normlarına, değerlerine yansımaktadır. Toplumsal kurumların oluşması, günlük pratikler ilgili kültürün kültürel değerleri etrafında ifade bulmaktadır. Bundan dolayı da değerleri çalışmak ilgili kültürün karakteristik yapısını tanımaya ilişkin en etkili yolu oluşturmaktadır (Schwartz, 2006, s. 4-6).

Peki, bu değerler kuşaklar arasında nasıl bir seyir izlemektedir. Toplumsal değişme sonucu kültürel değerlerdeki değişimler nedeniyle farklı değerlerle toplumsallaşan kuşaklar arasında değer önceliklerinde farklılaşma bulunmakta mıdır?

Modern dünyada yaşayan bizler, toplumun hiçbir zaman statik olmadığını, toplumsal, siyasal ve kültürel değişikliklerin aralıksız devam ettiğinin farkındayız. Değişimin kaynağı koydukları yasalar ya da yürüttükleri politikalar aracılığı ile (örneğin bir ülkeye savaş açarak) hükümetler olabileceği gibi; toplumsal hareketler (örneğin sendikalar, feminizm) şeklinde örgütlenmiş yurttaşlar, bir kültürden başka bir kültüre yayılma (askeri fetih, göç ve sömürgecilikle gerçekleşen yayılma gibi) veya teknolojinin sonuçları da olabilmektedir (Marshall, 1999, s. 136). Modern çağda toplumsal değişiklikler teknolojik yenilik süreçleri ve daha genelde endüstriyel gelişim süreçleri ile hızlanmaktadır (Giddens, 2010, s. 153). Değişim ayrıca kuraklık, açlık ve uluslar arası düzeyde iktisadi ya da siyasal üstünlüklerde meydana gelen değişiklikler gibi çevresel faktörlerin etkisinden kaynaklanabilmektedir.

Son yıllarda yaş gruplarının toplumsal değişime katkılarını inceleyen kuşak analizlerine ilgi sürekli artmaktadır. Mesela Karl Mannheim bir denemesinde (1952) aynı kuşaktan insanların, kendilerinden önceki kuşaklara göre dünyaya nasıl çok farklı biçimde bakabileceklerini anlatmıştır. Dolayısı ile her kuşağa özgü olan eşsiz deneyimler toplumsal değişime olanak tanımaktadır (Marshall, 1991, s. 439). Inglehart'da (2008a, s. 131) çalışmasında Batı dünyasında İkinci Dünya Savaşından sonraki kuşağın yaşamlarını zenginlik içinde geçirdiğini,

bunun da genç kuşaklar ile yaşlı kuşaklar arasında büyük farklılıklara sebebiyet verdiğini göstermiştir. Inglehart olgun kuşakların ekonomik ve fiziki güvenliği kapsayan 'materyalist değerleri' daha fazla benimserken, genç kuşaklara doğru gidildikçe özerklik ve kendini-ifade etmeyi kapsayan 'postmateryalist değerlerin' daha fazla benimsendiğini ortaya koymuştur.

Kuşak çalışmaları sosyal yapı ve değişimleri anlamamızı sağlamakla birlikte, kuşak çalışmalarının önemi günümüzde sosyal değişimin karakteristiğini anlamak için çabaladıkça daha bir net olarak ortaya çıkmaktadır (Mannheim, 1952, s. 163). Bununla birlikte sosyal değişim çalışmalarında değişenin ne olduğu, nasıl değiştiği, değişimin yönünün ne olduğu, oranının ne ölçüde olduğu, değişmeyi etkileyen faktörlerin neler olduğunun ortaya konulması gerekmektedir (Erkal, 1998, s. 112-223).

Bu düşüncelerden hareketle, bu araştırma ile birlikte hem Türkiye'de toplumun anlaşılması ile ilintili olarak kuşakların tutum ve davranışlarının arkasındaki motivasyonların ortaya konmasına hem de bu motivasyonları etkileyen faktörlerin anlaşılmasına katkı sağlamak hedeflenmiştir. Bu araştırma ile evrensel değerlerin Ankara örneğinde kuşaklarca izlediği seyir, değişimin yönü ve derecesi de ortaya konmuştur. Bu konunun Türkiye evreninde bu bağlamda daha önce çalışılmamış olması bu araştırmanın özgünlüğünü ve önemini artırmaktadır.

Bu araştırma ile aynı zamanda Ankara örneğinden hareketle toplumda cinsiyetler ve farklı dini/inanç grupları arasında kuşakların tutum ve davranışlarına yön veren ilkeler olarak temel değerlerdeki farklılaşma incelenmiştir. Geleneksel değerlerin yerini, toplumsal değişimin ve küreselleşmenin getirdiği bazı yeni değerlerin almaya, bazı değerlerin de çözülmeye başlandığı bu zamanda kuşakları bütünleştiren unsurların ortaya konması önem arz etmektedir. Sosyal bilimler alanındaki düşünürlerin üzerinde anlaştıkları gibi farklı değerlere sahip olmak insanları ve toplumu birbirinden ayırmakta, tam tersi olarak da aynı değerlerin paylaşılması toplumda birlik ve

bütünlüğü sağlayan en önemli unsurlardan birini oluşturmaktadır. Bu hususlardan yola çıkarak kadın veya erkek olmanın, aynı sosyal yapı içerisinde farklı inanç gruplarına tabi olmanın yönlendirici ilkeler olarak evrensel değer önceliklerine etkisinin incelenmesinin gerekli olduğu düşünülmüştür.

Son zamanlarda değer araştırmalarında en çok kullanılan yaklaşım Schwartz'ın değer yaklaşımı olmuştur. Schwartz teorisini Rokeach'ın (1973) değer kuramında bazı değişiklikler yaparak oluşturmuş ve değerlerin ölçülmesinde yine onun metodolojisi üzerine inşa etmiştir. Teorisindeki en büyük farklılık geniş bir değerler içeriği oluşturması ve aralarındaki yapısal dinamik ilişkiyi kurmasıdır. Schwartz (1992) insanlarda belli motivasyonların (güdülerin) kaynaklık ettiği on değer tanımlamıştır. Bu değerleri bireylerin ihtiyaçları, etkileşime ve iletişime yönelik gereksinimleri, grupların hayatta kalma ve iyi yaşama ihtiyaçları olmak üzere üç temel insani gereksinime dayandırdığı için evrensel olduklarını belirtmiştir. Kuşaklar arası değer önceliklerindeki değişimi konu alan bu çalışmaya en uygun model olduğunu düşündüğümüz Schwartz'ın (1992; Schwartz & Bilsky, 1987; 1990) yaklaşımı uygulanmıştır.

Değerlerin kuşaklar arası değişimi araştırması dört ana bölümde sunulmuştur. İlk bölümde araştırmanın alanı, kapsamı, konusu, amaç ve önemi ile araştırmanın metodolojisi anlatılmıştır. İkinci bölümde araştırmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesi ele alınmıştır. Bu bölüm; değer kuramları, değerler kavramsal çerçeve, Schwartz'ın değer yaklaşımı, araştırmanın modeli/kuramsal çerçeve bölümlerinden oluşmuştur. Üçüncü bölümde kuşaklar arası değerlerin farklılaşması ve kuşaklar arası değerlerin değişimine etki eden faktörler ele alınarak birinci ve ikinci set hipotezler test edilmiştir. Dördüncü bölüm olan araştırmanın sonuç kısmında kısa ve genel bir değerlendirme ile araştırma sonuçları özetlenmiş ve tartışılmıştır. Ayrıca sonuç bölümünde ilerideki araştırmalara yönelik öneriler sunulmuştur

1. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN ALANI VE METODU

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

İnsanların düşünce ve değerlerinin toplumların hayatında nasıl bir rol oynadıkları sosyal bilimcilerin her zaman merak konusu olmuştur. Demokrasi, sosyal sermaye, politik katılım, ekonomik gelişme, kentleşme ve genel olarak modernleşme olgusu çok sayıda kültür ögesini ve zincirleme biçimde değerleri etkilemektedir. Bugüne kadar bu etkiyi ve değişimi izlemek için toplum seviyesinde değer oryantasyonuna ilişkin deneysel çalışmalar yapılmış ama bu çalışmalar oldukça kısıtlı kalmıştır (Inglehart, 2007; Inglehart ve Welzel, 2005; Schwartz, 2006; Hofstede, 1984).

Değerler, bir yandan bilişsel süreçleri, bireysel tutum ve davranışları etkilerken, diğer yandan toplumun kültürel kalıplarıyla etkileşimde bulunmakta ve onları yansıtmaktadır. Değerler dinamiktir; hem toplumdan topluma, hem de zaman içinde değişmektedir. Günümüzde geleneksel değerlerin yerini, toplumsal değişimin ve küreselleşmenin getirdiği bazı yeni değerler almaya başlamıştır. Örneğin, itaatkârlık ve kanaatkârlık, artık eskisi kadar güçlü değerler olmamaktadır. İtaatkârlığın yerini akılcılık ve sorgulamacılık, kanaatkârlığın yerini ise girişimcilik ve rekabet almaya başlamıştır. Değişimin tümüyle iyi veya kötü olduğunu söylemek mümkün değildir; çünkü iyi ve kötü şeklindeki yargılar da, aslında şu anki değerler sisteminin bir ürününü oluşturmaktadır (Lemin, Potts ve Welford (1994)' den Aktaran: Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010, s. 7). Rokeach'ın da (1973) vurguladığı gibi bir toplumun değer öncelikleri sosyal deneyimlerden etkilenmiş ve değişen sosyal koşullarla birlikte farklılaşmıştır. Toplumların sahip oldukları değerler o topluma, kurumlarına ve kültürüne iz bırakmıştır.

Toplum; nüfus, çevre ve yerleşim, ekonomi, sosyal sınıflar, eğitim, siyaset, hukuk, aile ve din gibi kurucu unsurlardan oluşmaktadır. Toplumsal yapı, toplumu oluşturan başlıca unsurları, bunların toplumun bütünü içindeki yerlerini ve aralarındaki ilişkiler sistemini açıklamaktadır. Sosyolojik olarak, toplumsal olayların sağlanmasını yapmak, o toplumsal yapıyı oluşturan kurum ilişkilerini ve etkileşim süreçlerini açıklamak ancak o toplumun değerler sisteminin anlaşılabilir analiz edilmesi ile mümkün olmaktadır. Bu gereklilik bizi değerlerin incelenmesine yönlendirmiştir.

Bu çalışmanın konusu Türkiye’de kuşaklar arası değer değişimine etki eden süreçlerin Ankara örneğinde incelenmesidir. Bu çalışmada kuşakların değer önceliklerinin değişimi ile değer önceliklerinin değişimine etki eden süreçleri açıklamaya çalışılmaktadır.

Kapsam dahilinde öncelikle Schwartz’ın (1992) değer yaklaşımı açıklanmıştır. Değerlerin kuşaklar arası değişiminin incelendiği bu araştırmamız için en uygun değer modeli olduğu değerlendirilen Schwartz modeli; üç temel insani gereksinme dayandırdığı on evrensel değere ve bu değer arayışlarının, pratik ve sosyal sonuçları bakımından uyumlu veya çatışma halinde olan dört temel değer tipine dayanmaktadır. Yaklaşım her bir değer için tabii olduğu motivasyonel değer tipine göre değerler arasında bir yapısal ilişki kurmaktadır. Schwartz değer yaklaşımı açıklandıktan sonra bu çalışmanın bağımlı ve bağımsız değişkenleri tanımlanmıştır.

Bu çalışmanın bağımlı değişkenleri “değişime açıklık”, “muhafazakârlık”, “kendini güçlendirme” ve “kendini aşma” temel değerleri¹ olup, sosyo-

¹ Dört temel değerden 'değişime açıklık' temel değeri “yenilikçilik, hazcılık ve özerklik”; 'muhafazakârlık' temel değeri “geleneksellik, uyumluluk ve güvenlik”; 'kendini güçlendirme' temel değeri “güç, başarı ve hazcılık”; 'kendini aşma' temel değeri “hümanizm ve yardımseverlik” değerlerinden oluşmaktadır. Schwartz eğer ince ayrıntılar önemli değilse 10 değer için bir üst kategoride ele alındığı 4 temel değer üzerinden değerlerin ele alınabileceğini belirtmektedir. Daha ayrıntılı bilgi için bakınız: Schwartz, S. H., 2003:275-267, Schwartz, S. H., Melech, G., Lehmann, A., Burgess, S., Harris, M. and Owens, V., 2001.

demografik faktörler'den eğitim, gelir, cinsiyet ile dindarlık/inançlılık ve inancın etkileri bağımsız değişkenler olarak ele alınmıştır. Temel değerlerin ölçümü için Schwartz tarafından geliştirilen ve kişisel değerleri ortaya çıkaran yirmibir maddelik kültürel değerler anketi (Portrait Values Questionnaire-PVQ)² veri toplama aracı olarak kullanılmıştır.

Araştırmada Ankara örnekleminin belirlenmesinde temsili olmayan örneklem tekniği kullanılmıştır. Anketi ulaştırdığımız katılımcılara anketi eşlerine, anne ve babaları ile onsekiz yaş üstü çocuklarına vermeleri istenmiştir. Bu şekilde hem aile içinde üç kuşağa ulaşılması hem de kadın-erkek dengesinin kurulması hedeflenmiştir.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bir toplumun yapısının analiz edilmesi için, o toplumsal yapıdaki kurumların, süreçlerin ve rollerin bilinmesi gerekmektedir. Bu kurum, süreç ve rollerin sosyal aktörler tarafından anlamlandırılmaları da bilindiği gibi değerler aracılığı ile mümkün olmaktadır. Bu nedendir ki, bir toplum yapısının analizine katkıda bulunacak en önemli unsur, o toplumun sahip olduğu değer yargılarının tespit edilmesi oluşturmaktadır. Bu şekilde o toplumun yapı ve işlevlerine ilişkin ileriye yönelik projeksiyonların yapılabilmesi mümkün olmaktadır. Bu anlamda değer araştırmaları, bir toplumun analiz edilmesinde çok önemli bir fonksiyona sahip olmaktadır (Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010, s. 4).

Türk toplum yapısındaki sorunlara ilişkin yapılmış çeşitli araştırmalar, toplumun değer sistemleri arasında bir ikilik ve çatışma olduğunu ifade etmiştir (Gökalp, 1976; Mardin, 1990, 1992, 2004; Heper, 1992, 2006; Türkdoğan, 2007; 2008). Türk toplum yapısını merkez-çevre değerleri açısından değerlendiren bu çalışmalar konuyu Osmanlı'dan alarak günümüz toplumunda eğitim, adalet,

² 57 maddeden oluşan SVS ölçeği ölçeği hem çok zaman alması hem de sayfalarca tutması hem de eğitim seviyesi düşük kişiler için ölçeğin kullanımında zorluklar sebebi ile Schwartz tarafından kısaltılarak kişisel değerleri ortaya çıkaran 21 maddelik kültürel değerler anketi (Portrait Values Questionnaire-PVQ) geliştirilmiştir.

yaşayış biçimleri, demokrasi anlayışı... v.b. alanlarında yaşanan sorunları açıklamaya çalışmışlardır.

Mesela ilk defa Ziya Gökalp'in (Gökalp, 1976) Osmanlı toplumunda iki farklı değerler sistemine sahip olduğunu söylediği daha sonra farklı disiplinlerden gelen Şerif Mardin, Metin Heper, Orhan Türkdoğan, tarafından da belirtilen 'aydınlar' ve 'halk' ayrımı bugün Türk sosyal ve siyasal arenasında yaşanan bütünleşme sorunlarının tespiti açısından önemli olmuştur. Gökalp; Osmanlı'da iki zümre arasında değerlerdeki farklılaşmanın toplumumuzda yan yana olarak iki lisan, iki vezin, iki edebiyat, iki musiki, iki bediiyat (estetik), iki ahlak, iki felsefe anlayışı doğurduğunu ve ikili bir toplum yapısı meydana getirdiğini belirtmiştir.

Benzer şekilde Mardin (1990; 1992; 2004) Türk siyasasının bütünleşme sorunlarının temelinde yatan ve modernleşme boyunca süren kopukluğun; Heper de (1992, 2006) Türkiye'nin siyasal alandaki temel bölünmesini ve Türk demokrasininin karşılaştığı problemlerin temelini merkezin değerleri ile çevreye ait değerlerin çatışmasının bir sonucu olduğu şeklinde yorumlamışlardır.

Ziya Gökalp'in, Halil İncalcık'ın, Şerif Mardin'in, Metin Heper'in Türk toplumunda bütünleşme sorunlarına temel teşkil ettiğini belirttikleri bu tespit Türkdoğan tarafından da paylaşılmıştır. Türkdoğan (2007; 2008) Türkiye'deki gecekondu problemini, zenginlik yoksulluk kültürünü, aydın-halk ayrılığını, milletleşmenin tamamlanamamasını hep bu ikili değerler yapısının olumsuz sonuçları olarak görmüştür. Fındıkoğlu' nun (Güngör-Ergan, 1991, s. 6) belirttiği gibi ancak kendine has ortak değerlere sahip topluluğun millet veya toplum olabileceği ve varlığını sürdürebileceği gerçeğinden yola çıkarak değerler konusu toplumsal yapı çalışmalarının odak noktası olmuştur.

Bu noktada değerleri sosyal yaşamı düzenleyen ve bireyler arası bağlılığı artıran yapılar olarak tanımlarsak, farklı değerlere sahip kuşaklar arasında farklı değerlerden kaynaklanan çatışmalar ortaya çıkabilmektedir (Aile ve Sosyal

Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010, s. 7). Sonuç olarak her kuşak bir önceki kuşaktan değişik bir yaşam anlayışı geliştirmiş; değer yargıları, inançları, görüşleri ve zevkleri ile önceki kuşaklardan ayrılmıştır.

Bu bağlamda kuşakların birbirine karşıtlığı her çağda var olan bir olgu olmuş ve böyle olması da kaçınılmaz bir durum olarak karşımıza çıkmıştır. Bu karşıtlık kimi dönemlerde açık çatışmaya dönüşmüş ama çoğunlukla su yüzüne çıkmadan gizliden gizliye sürüp gitmiştir. Kuşakların karşıtlığı durumu üzülecek değil aslında sevinilecek bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Genç kuşakların atılganlıkları, coşkuları hatta hayalcilikleri gelişmelerin, yeniliklerin kaynağı olmuş ve itici güç olarak karşımıza çıkmıştır. Gençler toplumsal yaşamda, sanatta, yazında yeniliğin, değişikliğin ardından koşmasalardı ilerleme olmazdı. Bu nedenle genç kuşaklar ile yetişkin kuşakların karşıtlığını kaldırmak yararlı bir sonuç sağlamamaktadır. Burada önemli olan kuşak çatışmasını toplum yararına yaratıcı yönde kullanabilmektir. Genç kuşakların coşkusu ile yetişkin kuşakların bilgi ve deneyimlerini birleştirebilmektir (Yörükoğlu, 1991, s.316). Bunun ilk koşullarından biri de kuşakların kendisini tanıması, kendileri ile barışık olmaları diğeri de diğer kuşakları tanımaları ve anlayabilmelerinden geçmektedir.

Bu noktalardan hareketle bir toplumu anlamak o toplumu oluşturan kuşakların ve toplumsal normların temelini oluşturan yönlendirici unsurlar olarak 'değerlerin' anlaşılmasını gerektirmesinden dolayı bu çalışma bizi kuşaklar arası değer önceliklerinin incelenmesine yönlendirmiştir. Kuşaklar konusunda Strauss ve Howe'un (1991) belirttikleri gibi her bir kuşağın kendine ait aile hayatı, cinsiyet rolleri, kurumları, ortak geçmişi, hayat tarzı ve geleceği bulunmakta; kendi döneminde gerçekleşen siyasi, kültürel, teknolojik, ekonomik olaylardan etkilenmektedir. Farklı kuşaklar arasında, bu tarz yapısal özellikler bazen iç içe geçmiş, bazen çatışmış; bazen birbirini devam ettirmiş ya da itmiştir (60-67). Bu açıdan kuşakların ve değerlerin anlaşılması hem toplumu anlamak hem de geleceğe yönelik projeksiyonlarda bulunmak ve toplumsal politikalar oluşturmak adına önem arz etmektedir.

Bu araştırma ile yaşadığımız toplumda kuşaklar arasındaki farklılık ve benzerliklerin ortaya konmasına yardımcı olarak, toplumsal değişimin neden ve nasıldığını ortaya koymak amaçlanmıştır. Toplumun zaman içerisinde belirli değerler açısından geçirmiş olduğu değişimi, bu değişimin ne yönde olduğunu gözler önüne sermek ve gelecekte de ne yönde değişebileceği konusunda geçmişten geleceğe bir neden sonuç ilişkisi kurmak hedeflenmiştir.

Bu çalışmada değerlerle ilgili üç kapsamlı soruya cevap bulmaya çalışılmıştır: Araştırmanın birinci sorusu: Burada “temel değer tipleri bakımından kuşaklar arası bir fark var mıdır? Bu soru ile aynı zamanda hangi değerlerin kuşaklar arasında devam ettirildiği, hangi değerlerin kuşaklar arasında farklılaştığı gösterilmeye çalışılmıştır. Ek olarak temel değer tiplerinde kuşaklar arasında bir fark varsa değişimin derecesi ve yönü nasıldır?

Bu araştırmanın ikinci sorusu: Kuşaklar arasında değer önceliklerindeki farklılıkların, sebep ve etkilerini açıklamaya yönelik olmuştur. Mesela kuşakların değer öncelikleri yapısal faktörlerden nasıl etkilenmektedir? sorusuna cevap aranmaya çalışılmıştır. Bu grupların yaş, eğitim, gelir durumu gibi sosyo-demografik faktörler ile dindarlığın hangi yönü değer önceliklerindeki bu farklılıkları açıklayabilmiştir. Değer önceliklerindeki bu farklılıklar o bireylerin eğitim, yaş, gelir, cinsiyet, dindarlık gibi ana göstergelerdeki bu farklılıklarla ne tür ilişki göstermiştir?

Araştırmanın üçüncü sorusu toplumda farklı inanca sahip gruplar ile cinsiyetler arasında temel değerlerin bir bütünlük gösterip göstermediğine yönelik olmuştur. Bu soru ile kuşaklarca toplumda farklı inanca sahip gruplar ile cinsiyetin temel değerlere atfettiği önemin hangi yönde gerçekleştiği; değer seviyeleri ve konseptlerinin hangi şekilde paylaşıldığını saptamak amaçlanmıştır.

Bu araştırmanın dört önemli özgün özelliğinin bulunduğu söylenebilir: Birincisi bu çalışma ile Ankara örnekleminde hareketle hem evrensel değerlere yönelik

olarak kuşakların tutum ve davranışlarının arkasındaki motivasyonların kuşaklarca nasıl bir yol izlediği hem de toplumsal etkileşim süreçlerini ve yönlendirici ilkeler olarak temel değerlerdeki değişimin anlaşılması amaçlanmıştır. Bu çalışmanın diğer bir özelliği de cinsiyet ve din/inanç grupları ile kuşakların temel değer tipleri arasındaki ilişkinin incelenmesi oluşturmaktadır. Cinsiyetlerin ve farklı inanç gruplarının evrensel değerlere yönelik tutumlarının kuşakların birlik ve uzlaşya giden yolda önemli olacağından hareketle konu incelenmiştir. Özellikle Türkiye'de değerlerin sosyolojik olarak ele alındığı araştırmalar yok denecek kadar azdır. Bu çalışma ile değerlerin değişimine yönelik sosyal bilim perspektifine katkı sağlamak amaçlanmaktadır. Daha önce Türkiye'de kuşaklar arası değerlerin değişimini sosyolojik olarak ele alan çalışmaların az olması bu çalışmanın önemini ve özgünlüğünü arttırmaktadır.

1.3. ARAŞTIRMANIN METODU

Bu bölümde örneklemin seçimi, veri toplama teknikleri, bağımlı ve bağımsız değişkenlerin tanımlanması ile veri analiz yöntemleri ele alınmıştır. Araştırma teorik ve uygulamalı olmak üzere iki ana bölümden oluşmuştur. Ankara'da saha uygulaması gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmada anket tekniğinden yararlanılmıştır. Anketle elde edilen veriler istatistiksel analiz tekniklerinin yardımıyla araştırmanın hipotezlerini test etmek için kullanılmıştır.

1.3.1. Evren ve Örnekleme

Araştırmanın evrenini Ankara oluşturmaktadır. Kuşaklar arası değerlerin değişiminin incelendiği bu araştırmada gerek maddi olanakların kısıtlı olması, gerek uzun bir araştırmayı kapsayacak zamandan kaynaklı nedenler dolayısı ile ülke genelini kapsayacak bir evren saptaması yapılamamıştır. Ankara'nın evren olarak seçilme sebepleri aşağıdaki kriterlere dayanmaktadır.

1. Bazı değer çalışmaları genellikle göçer gruplar üzerindeki değişimin ölçülmesine yönelik olarak hem kuşaklar arasında ortaya çıkan farklılık ve

devamlılıkları ortaya koymayı hem de göç ettikleri ülke kültürüne entegrasyonun hangi boyutlarda meydana geldiğini açıklamayı amaçlamaktadır. Bunun yanında belli aralıklarla tekrarlanan WVS, EVS gibi uluslar arası alanda yapılan değer çalışmaları da aynı kültürün temel değerlerini araştırmak ve değer oryantasyonlarındaki değişimleri açıklamayı amaçlamaktadır. Bu çalışmada aynı kültürün temel değer oryantasyonu ortaya koymayı amaçlandığından göç alan Ankara evreni bu çalışmanın hedefine uygun yüksek bir temsiliyet özelliğini barındırmaktadır.

2. Bu çalışmanın bir âmâcını da Ankara örneğinde farklı inanç ve cinsiyetlere tabi gruplar ile temel değer tipleri arasındaki ilişkinin incelenmesi oluşturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Ankara Türkiye'nin her ilinden göç almakta ve bundan dolayı farklı örfleri, inançları, etnisiteleri, gelenekleri, anlayışları barındırmaktadır. Bu bağlamda Ankara evreni bu çalışmanın amacına uygun yüksek bir temsiliyet özelliğini barındırmaktadır.

Araştırma kapsamında hazırlanan anketler katılımcılara araştırmanın amacı ve önemini belirten ve aynı zamanda katılımları ile bilime katkı sağlayacakları temennilerinin olduğu bir üst yazı ile verilmiştir. Üst yazıda ankete verilen yanıtların toplu olarak değerlendirileceği bu nedenle anket üzerine isim yazılmaması istenmiştir. Bu şekilde katılımcıların kimliklerini paylaşmayarak gizliliklerine yönelik kaygı duymamaları hedeflenmiştir. Araştırma kapsamında ulaştığımız kişilere anketin kendileri, eşleri, anne ve babaları ile onsekiz yaş üstü çocuklarınca doldurulması istenmiştir. Bu şekilde de aile içindeki bütün kuşaklara ulaşılması aynı zamanda da kadın-erkek oranındaki dengenin sağlanması amaçlanmıştır.

Araştırmada Ankara örneğinin belirlenmesinde temsili olmayan tesadüfi örneklem tekniği kullanılmıştır. Bu araştırma göç geçmişi olan toplam 800 kişi ile gerçekleştirilmiş anketlere dayanmaktadır. Çalışmada 18-89 yaş grubu alınmıştır. Bu yaş aralığı ise genç (18-38), orta yaş (39-59) ve yaşlı (60 ve üzeri) olmak üzere üç kuşağı temsil edeceği düşünülmüş ve belirlenmiştir (Strauss

ve Howe, 1991). Bu kapsamda Ankara' da yaşayan toplam kişi sayısı TÜİK verilerine göre (2013 yılı nüfus sayımına göre) 3.560.000 kişidir. Bu kapsamda Ankara evreninden 0,05 hoşgörü miktarı ve 0,05 hata payı ile örneklem hesaplanmış ve 385 kişi örneklem olarak belirlenmiş, cevapsız, yarıda bırakma güvenilir olmama gibi durumlar düşünülerek toplam 800 kişiye ulaşılması hedeflenmiştir. Ancak burada Ankara'yı temsil edecek bir örneklemden söz edemeyiz. Çünkü çalışmada olasılıklı olmayan kota örnekleme kullanılmıştır. Toplam 800 kişi, 3 kuşak açısından tabakalara ayrılmış ve her tabakadan evren içindeki hacmine göre örneklem seçilmiştir. Bu kapsamda birinci kuşaktan 115 kişi, ikinci kuşaktan 303 kişi ve üçüncü kuşaktan 115 kişi seçilmiştir. Bunlar da tekrar alt, orta ve üst gelir düzeyi açısından yaşanan mahallelerin bir tabaka olarak alınması ile, alt gelir grubu için Mamak, Etimesgut, Sincan; orta gelir grubu için Batıkent, Eryaman ve üst gelir grubu için de Çankaya bölgesindeki mahallelerde yaşayan ailelerden, üç kuşak seçilmiştir. Buna göre araştırmanın evreni şu şekildedir: Alt gelir grubundan otuz sekiz kişi 1. kuşak, yüz bir kişi 2. kuşak ve yüz yirmi yedi kişi üçüncü kuşak; orta gelir grubundan otuz sekiz kişi 1.kuşak, yüz bir kişi 2. kuşak ve yüz yirmi yedi kişi üçüncü kuşak ve üst gelir grubundan otuz dokuz kişi 1.kuşak, yüz bir kişi 2.kuşak ve yüz yirmi sekiz kişi 3.kuşak, toplamda ise 800 kişiye ulaşılabilmektedir.

Saha çalışması 6 Mayıs-25 Mayıs 2013 tarihleri arasında yürütülmüştür. Dördüncü bölümde yapısal özelliklerini ayrıntılandırdığımız örneklem grubunun farklı kuşakları temsil ettiği ve örneklem grubunun büyüklüğünün de bu çalışma kapsamında amaçlanan analizler açısından yeterli olduğu değerlendirilmiştir.

Ankara örneğinden elde edilen bulgular sadece Ankara'da görüşülen 800 kişiye genellenebilir. Ancak Ankara ve Türkiye için tahmin yürütebilecek bir çeşitlilikte olduğu için bundan sonraki yapılacak çalışmalar için bir ön çalışma olduğu düşünülmektedir.

1.3.2. Veri Toplama Teknikleri

Araştırmada nicel veri toplama tekniği olan anket tekniği kullanılmıştır. Çalışmanın nicel boyutunu oluşturan anket soruları bir ölçek ile, sosyo-demografik sorular ve dindarlık/inançlılığı ölçen sorulardan oluşturulmuştur. Çalışma kapsamında kullanılan Schwartz Portre Değerler Ölçeği yirmibir soruluk anket formatında bulunmaktadır. Aynı şekilde araştırmanın amacı kapsamında temel değerleri araştırmak ve kuşaklar arası değer oryantasyonundaki değişimleri açıklamaya çalışmak geniş bir kitleye ulaşılması ihtiyacını doğurmuştur. Bu açıdan bakıldığında anketin geniş kitlelere ulaşmada fayda maliyet değeri yüksek bir araç olma özelliği bulunmaktadır. Bunun yanında anketin araştırma kapsamında ihtiyaç duyduğumuz birçok bilginin toplanması bakımından da en uygun teknik olduğu değerlendirilmiştir.

Araştırmada temel değer tipleri bağımlı değişken olarak, sosyo-demografik faktörler ve dindarlık/inançlılık bağımsız değişkenler olarak ele alınmıştır. Anket soruları Avrupa Sosyal Araştırmalar (ESS) 2008 anketi ile Montero (1977; 1981) ve Moore'un (1991) çalışmalarından faydalanılarak oluşturulmuştur. Bu çalışmaların yanında din/inanç, dindarlık/inançlılık, politik düşüncenin ölçülmesine yönelik olarak Schwartz değer yaklaşımını kullanarak yapılmış olan çalışmalar da taranmış ve bunlardan faydalanılmıştır. Anket soruları için önce elli kişilik bir grup üzerinde pilot çalışma yapılmıştır. Ön pilot çalışma sonuçlarına göre anket üzerinde gerekli değişiklikler yapılarak ankete son hali verilmiştir. Çalışmanın bağımlı değişkeni Schwartz'ın (1992; 1994) temel değerleri olup, temel değerlerin ölçümü için Schwartz'a ait İnsani Değerler Ölçeği kullanılmıştır. Örneklem grubunun belirlenmesinde temsili olmayan tesadüfi örneklem tekniği kullanılmıştır. İlerleyen bölümde değişkenlerin ölçülmesi ve operasyonelleştirilmesi ele alınmıştır.

1.3.2.1. Operasyonel Tanımlar

Araştırmada 'değerler' bağımlı değişkeni, sosyo-demografik nitelikler, dindarlık/inançlılık ile inanç faktörü bağımsız değişkenleri oluşturmaktadır. Bu

bölümde araştırmanın değişkenlerinin ölçümü ve kullanılan kavramların operasyonel tanımları yapılmıştır.

1.3.2.1.1. Kuşak

Alman sosyolog Karl Mannheim'e göre kuşak ortak bir tarihi paylaşan yaş gruplarından oluşmaktadır (Aktaran: Pilcher, 1994, s. 483). Strauss ve Howe (1991) ise kuşağı yaklaşık bir yirmi iki yıllık zaman dilimi içerisinde veya insanın yaşam aşamaları olan çocukluk, genç yetişkinlik, orta yaş ve yaşlılık süreleri boyunca, beraber yaşamış insan topluluğu olarak tanımlamıştır. Burada Strauss ve Howe'un kuşak tanımı iki önemli özellik içermektedir. Bu özelliklerden birincisini insan hayatında gençlikten olgun yaşlara geçerken tanımlanan merkezi sosyal rollerin kazanıldığı ve aralarında yirmi iki yıllık süreyi kapsayan evre oluşturmaktadır. İkincisini de her bir yaş grubunun; ortak mekân, ortak inançlar ve davranışlar ile aynı kuşak grubundan olmaktan kaynaklanan kendine has karakteristik bir yapısının olmasıdır. Burada her bir yaş grubunun karakteristik yapısı örneklendirilecek olunursa; mesela bir kuşak diğer kuşağa göre daha ehlikeyif olabilmekte, güvenlik kaygıları daha yüksek, içe dönük veya dışa açık olabilmekte; paylaşımcı ya da bencil, kültürel konulara ya da politikaya daha ilgili de olabilmektedir (Strauss ve Howe, 1991, s. 60-70).

Literatüre bakıldığında kuşak farklılıkları farklı yaş aralıkları ile tanımlanmıştır: Cheung her bir kuşak arasında 40 yıl olması gerektiğini kabul ederken, Strauss ve Howe bu farkı 20 yıl, Kondrateiff 20-30, Bousquet de 30 yıl olarak göstermiştir (Thompson, Puchala & Kegley'den aktaran Fancy: 2004, s.76). Bu çalışmada Strauss ve Howe'dan (1991) yola çıkılarak nesiller arası değer değişimini ölçmede yaş grupları şu şekilde operasyonelleştirilmiştir: 18-38 yaş arası birinci kuşak, 39-59 yaş arası ikinci kuşak, 60 ve üzeri üçüncü kuşak olarak tanımlanmıştır.

1.3.2.1.2. Sosyo-Demografik Faktörler

Yapısal faktörlerin değerler üzerinde etkisinin önemli olduğu her zaman vurgulanmıştır (Schwartz, 1992). Bir kişinin toplum hayatındaki sosyal ve ekonomik pozisyonunun önemini birçok faktör belirlemektedir. Bu açıdan bakıldığında mesela bir kişinin eğitim seviyesi o kişinin mesleği ile ilişkili olmaktadır. Zaten hem eğitim seviyesi hem meslek bir yandan o kişinin geliri ile öbür taraftan da değerleri ile yakın ilişki içinde bulunmaktadır. Bu açıdan baktığımızda değerleri ve değerlerdeki değişimi sosyo- ekonomik ve sosyo-demografik bilgiler olmadan tam olarak anlamaya çalışmak ve yorumlamak imkansızdır (European Social Survey-ESS (2008). Erişim tarihi: 15 Kasım 2013, <http://www.europeansocialsurvey.org/>). Bu nedenle ESS³, WWS gibi birçok uluslar arası çalışmalar bir yandan her bir ülkenin sosyo-ekonomik yapısını diğer yandan sosyo-politik havasını ölçmekte ve yorumlamaktadır.

Değerlerin; sosyal statü, din, yaş, cinsiyet, eğitim ve sosyal deneyimler gibi faktörlere bağlı olarak değişimler göstermesi yapılmış çalışmalar ile ortaya konmuştur. Bu çalışmada da sosyo-demografik yapısal faktörler, kuşaklar arası değer önceliklerindeki değişim üzerine olacak önemli etkileri göz önüne alınarak eklenmiştir. Birçok sosyal bilimci için en gerçekçi analiz birimi sadece bireyin kendisini değil ailesini de kapsamaktadır. Bunun iki sebebi bulunmaktadır. Bunlardan ilki barınma, dayanıklı malların tüketimi gibi birçok kaynağın evde toplanmasından kaynaklanmaktadır. İkinci olarak da çocuklar büyürken sermayenin transferi, kültürel kaynakları ve ekonomik kaynakların az ya da çok ailelere bağlı olmasından kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı ailenin her bir ferдинin yapısal özelliklerine yönelik bilgilerin toplanması önem arz etmektedir (Erikson, R., Jonsson, J. O. ,2007, s. 4 ve <http://www.europeansocialsurvey.org>). Bunların dışında eğitim ve iş durumu da sosyal yapı analizlerinin ana unsurlarını oluşturmaktadır. Cinsiyet, yaş, etnisite

³ Anket sorularının geliştirilmesi hakkında geniş bilgi ESS web sitende bulunmaktadır (European Social Survey Core Questionnaire Development: http://www.europeansocialsurvey.org/images/downloads/Dec2012/chapter_01.pdf)

ve doğum yeri gibi doğuştan gelen statüler de sosyal ilişkilere ve insan hayatına etki eden sosyo-demografik faktörler olarak alınmaktadır.

Sonuç olarak bu çalışmada sosyo-demografik faktörler olarak katılımcıların doğuştan gelen özellikleri olarak cinsiyet, yaş değişkenlerinin yanında medeni durumu, kendilerinin ve ebeveynlerinin doğum yeri, kendilerinin ve ebeveynlerinin meslekleri, geliri, kendilerinin ve ebeveynlerinin eğitim durumu, çocuk sayısı ile sahip olmak istenen çocuk sayısı ölçülmüştür. Çalışmada sosyo-demografik faktörler cinsiyet, medeni durum, yaş, doğum yeri, eğitim durumu, işi, geliri, çocuk sayısı, ebeveynlerinin doğum yeri, eğitim durumu ve meslekleri açılarından ele alınmış ve ölçekle birbirini tamamlayıcı nitelikte operasyonelleştirilmiştir.

Ebeveynlerin mesleklerinin belirtilmesinin istendiği soru açık uçlu sorulmuş ve olabildiğince açıklayıcı olmaları istenmiştir. Katılımcılar tarafından belirtilen meslekler ILO (International Labour Organization)'nun ISCO-88 uluslararası mesleki sınıflama sistemi kullanılarak yeniden kodlanmıştır. ISCO-88'in baz aldığı meslek kodlama süreci, ülkelerin istatistik kurumları ve ilgili kuruluşların çeşitli zamanlarda yapmış olduğu çalışmalara dayanmaktadır (International Labour Organization- ILO. (2008). Erişim: 15 Kasım 2013, <http://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/isco/isco08/index.htm>). Bu kodlama çalışmaları ile çeşitli yeni mesleklerin kodlanması mümkün olabildiği gibi, değişik mesleki sınıflama sistemlerinden karşılaştırmalı olarak mesleki tespitler de yapılmasına olanak sağlamaktadır.

Katılımcılardan örnek olarak doktor-öğretmen-inşaat/makine mühendisi-sanatçı-muhasebeci olduğunu belirtenler profesyonel ve teknik meslekler; bankacı-büyük işletmelerde üst düzey yönetici-üst düzey memur- sendika yöneticileri üst düzey yönetici olarak; sekreter – büro memuru – büro müdürü-ön muhasebe grubundakiler büro meslekleri; satış-müdürü – mağaza sahibi – mağaza asistanı – sigorta acentası grubundakiler satış meslekleri; restoran sahibi– polis memuru – garson–bakıcı – berber – silahlı kuvvetler hizmet sektörü olarak

yeniden kodlanmıştır. İşçiler de vasıflı, yarı-vasıflı ve nitelikli işçi olmak üzere üç başlık altında toplanmıştır. Ustabaşı –makinist – matbaacı–alet adevatçı- elektrikçi grubundakiler vasıflı (nitelikli) işçiler olarak; tuğlacı – otobüs şoförü– konserve imalathanesinde çalışan işçi – marangoz–madeni levha işçisi-fırıncı olanlar yarı vasıflı (nitelikli) işçiler olarak, gündelik işçi– hammal– niteliksiz fabrika işçisi de vasıfsız (niteliksiz) işçi olarak kodlanmıştır. Son olarak çiftçi – çiftlik işçisi– traktör sürücüsü– balıkçı grubundakiler de Tarım-Çiftlik Çalışanı olarak kodlanmıştır

1.3.2.1.3. Dindarlık/İnançlılık ile İnanç

Din ve değerler sisteminin sosyal hayattaki derin ve bütünleştirici etkisi hemen her zaman görülmektedir. Sosyal yapının dinselikle bütünleştiği en önemli alanlardan biri, değerler dünyasında görülmektedir. Çünkü dünya görüşü olarak değerler, hayata düzen vermekte, onu simgeleştirmekte ve ona anlam kategorileri sağlamaktadır (Uysal'dan aktaran Yavuz, 2008, s. 35).

Değerler ve inanç faktörü arasındaki ilişkinin incelenmesine yönelik olarak yapılan çalışmaların çokluğu ile değerlerin kültürden ayrı düşünülmemeyeceğinden yola çıkarak bu çalışmada din/dindarlık ile inanç faktörlerinin kuşaklararası değer farklılaşmasına etkileri ölçülmüştür. Bu bağlamda din ve dindarlık 1'er soru ile ifade edilmiştir. Katılımcılara kendilerini hangi din ve mezhebe ait hissettikleri sorulmuş ve yazmaları istenmiştir. Katılımcıların verdikleri cevaplar daha sonra "Müslüman – Sünni", "Müslüman – Alevi", "Müslüman – mezhep belirtilmedi" ve "Diğerleri" olarak yeniden kodlanmıştır. Katılımcıların kendilerini ne kadar dindar/inançlı gördüklerini de ölçmek için 0'dan hiç dindar/ inançlı değilim ile 10'a kadar çok dindarım/inançlıyım arasında değişen bir cetvel üzerinden kendileri için uygun olanı işaretlemeleri istenmiştir.

1.3.2.1.4. Bağımlı Değişkenlerin Ölçülmesi ve Operasyonelleştirilmesi: Kültürel Değerler

İnsanların davranışlarına yön veren ilkeler olarak temel değer tipleri bu çalışmanın bağımlı değişkenlerini oluşturmaktadır. Schwartz tarafından geliştirilen ve kişisel değerleri ortaya çıkaran yirmi bir maddelik kültürel değerler anketi (Portrait Values Questionnaire-PVQ) veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Schwartz değer teorisi için elli yedi değer maddesinden oluşan SVS versiyonu değerler üzerine bireysel farklılıkların çalışıldığı sosyal ve kültürel psikoloji çalışmalarında en çok kullanılan ölçek olmuştur. Ölçekte katılımcılara 'hayatına yön veren bir ilke olarak' elli altı değeri; 'ilkelerime ters düşer'(-1), 'önemli değildir'(0), 'önemli'(3), 'en üst düzeyde önemli'(7) olmak üzere -1'den 0,1,2,3,4,5,6,7'ye kadar değişen aralıkta oylamaları istenmiştir (Schwartz, 2007, s. 266). Otuzdokuz dile çevirisi yapılarak, yetmiş ülkeyi kapsayan çalışmalar ile elli yedi maddeden oluşan SVS ölçeğinin geçerliliği kanıtlanmıştır. Bu çalışmalar; teoride de kabul edildiği gibi SVS ölçeğinin on değeri ölçtüğünü, değerlerin aralarındaki uyumluluk ve çatışma yapısına göre de çembersel bir yapıda temsil edildiğini göstermiştir (Lindeman, M. Ve Verkasalo, M., 2005, s. 172).

Schwartz'ın elli yedi maddeden oluşan ölçeğinin hem çok zaman alması, hem de sayfalarca tutması ölçeğe yöneltilen eleştirilerin başında gelmiştir. Schwartz'ın SVS versiyonu ESS kullanımı için de oldukça uzun gelmiş ve aynı zamanda eğitim seviyesi düşük kişiler için ölçeğin kullanımında zorluklarla karşılaşıldığı bildirilmiştir. Bunun üzerine Schwartz SVS (Schwartz Value Survey) versiyonunu ESS için kısaltmış ve revize etmiştir (Schwartz, 2003, s. 266; Erişim gün: 15 Kasım 2013, <http://ess.nsd.uib.no/>).

Schwartz değerlerin ölçümü için sunduğu metod ile PVQ (Portrait Values Questionnaire) versiyonunu geliştirmiştir. PVQ ile on değer yönelimini ölçmek hedeflenmiştir. Bu ölçeğin bir önceki değer ölçeğine göre daha az karışık ve daha kesin ifadelerin olması gibi özelliklerinden dolayı düşük eğitilmiş veya hiç

okula gitmemiş kişiler için uygulanabilirliğinin daha kolay olduğu belirtilmiştir (Schwartz, 2003, s. 266; Erişim gün: 15 Kasım 2013, <http://ess.nsd.uib.no/>).

PVQ versiyonu yirmi bir farklı insanı içermektedir. Her bir portre bir kişinin amaçlarını, arzularını, o değerın önemini açıkça ifade eden isteklerini tasvir etmektedir. Mesela 'onun için çevresindeki insanlara yardım etmek çok önemlidir. Onların refahını sağlamak için aktif olarak çaba göstermek ister' portresi yardımseverlik değerlerini önemseyen kişiyi tarif etmektedir. Yirmi bir madde Ek-1.'de listelenmiştir. Her bir portrede katılımcılar 'kişinin size ne kadar benzeyip benzemediğini söyler misiniz?' sorusuna 'bana çok benziyor'(1), 'bana benziyor'(2), 'bana çok az benziyor'(3), 'bana biraz benziyor'(4), 'bana benzemiyor'(5) ve 'bana hiç benzemiyor'(6)'a kadar verilmiş şıklardan birini cevaplamaı istenmektedir. Ölçeğin maddelerinin tamamı ters yönde puanlanacak şekilde ifade edilmiştir. Aşağıda (Tablo 1) örnek amaçlı PVQ ölçeğinin yazılı formatı, açıklama yazısı ve yer alan bir-iki madde sunulmuştur. Soruların aldığı değerin küçüklüğü o değere sahip olma oranının yüksek olduğunu göstermektedir. Yirmibir sorudan oluşan ölçeğın on kültür değerini ortaya çıkarması hedeflenmiştir (Schwartz, 2003, s. 265-273; Erişim gün: 15 Kasım 2013, <http://ess.nsd.uib.no/>).

Tablo 1. Örnek Amaçlı PVQ Ölçeğinin Yazılı Formatı

Bu bölümde kısaca bazı insanları tarif edeceğim. Lütfen her bir tarifi dinleyip, bu kişinin size ne kadar benzeyip benzemediğini söyler misiniz?

		Çok Benziyor	Benziyor	Biraz Benziyor	Çok az Benziyor	Benzemiyor	Hiç Benzemiyor	Bilmiyor
A	Yeni fikirler bulmak ve yaratıcı olmak onun için önemlidir. İşleri kendine özgü yollarla yapmayı sever.	01	02	03	04	05	06	88

B	Onun için zengin olmak önemlidir. Çok paraya ve pahalı şeylere sahip olmak ister	01	02	03	04	05	06	88
C	Dünyadaki herkese eşit davranılmasının önemli olduğunu düşünür. Herkesin hayatta eşit fırsatlara sahip olması gerektiğine inanır.	01	02	03	04	05	06	88

Schwartz ölçeğindeki portrelerde tasvir edilen amaçlar, istekler ve arzular üç yöntem kullanılarak operasyonelleştirilmiştir. İlk olarak portreler oluşturulurken temel değerlerin kavramsal tanımlarından yararlanılmıştır. İkinci olarak SVS'de yer alan öğeler yorumlanmıştır. Mesela 'evrensellik' ögesi olan doğayı koruma 'insanların kesinlikle doğaya önem göstermeleri gerekir' şeklinde ifade edilmiştir. Son olarak da SVS'de yer alan soyut terimler veya ibareler somutlaştırılmıştır. Mesela 'hazcılık' ögesi olan 'zevk', 'kendisine zevk verecek şeyleri yapmak onun için önemlidir' şeklinde ifade edilmiştir (Schwartz, 2003, s. 273 ve Erişim gün: 15 Kasım 2013, <http://ess.nsd.uib.no/>). Maddelerin çoğu iki cümleden oluşmaktadır. Birinci cümlede değer önemli olduğundan bahsedilmekte, ikinci cümlede de o kişinin hoşlandığı veya yapmayı sevdiği şey belirtilmektedir (Schwartz, 2003, s. 297 ve <http://ess.nsd.uib.no/>).

PVQ'nun ilk olarak İngilizce ve İbranice dillerinde kadın ve erkek versiyonları geliştirilmiştir. PVQ'nun yirmi, yirmidokuz ve kırk ögeli versiyonları farklı kesimlerle yapılan yüz yüze görüşmelerde, telefon görüşmelerinde ve internet araştırmalarında kullanılmıştır. Sonuç olarak ESS ilk dönem araştırmasında altı ülkede gerçekleştirilen yirmi bir maddelik ölçeğin yapısal ve güvenilirlik analiz sonuçları baz alınarak Schwartz tarafından beş-altı dakika gibi kısa sürede

tamamlanabilen yirmibir maddelik versiyonun kullanılmasına karar verilmiştir. PVQ ölçeği onsekiz milletten otuzbir örneklem tarafından yirmibir dilde tamamlanmıştır (Schwartz, 2003, 273-319 ve Erişim gün: 15 Kasım 2013, <http://ess.nsd.uib.no/>).

Avrupa Sosyal Araştırma Anketi 'İngiliz İngilizcesi'nde hazırlanmış olup her ülke kendi dilinde çevirisini yapmıştır. Çevirisi yapılan anketlerin ön denemeleri elli deneğin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Anket sorularının çevirisi, değerlendirme ve ön deneme⁴ aşamalarında Avrupa Sosyal Araştırması prosedürleri çerçevesinde çevirmenler ile anket araştırmalarında tecrübeli kişilerin birlikte takım çalışması yaptığı bir yol izlemiştir. Bu takım çalışmasında anketin son hali için çevirmenler, gözden geçiren ve karar veren olmak üzere üç farklı grup oluşturulmuştur. Çevirmenler, anket çevirme üzerine eğitim almış deneyimli kişilerden oluşturulmuş olup Avrupa Sosyal Araştırmaları her bir anket için iki çevirmen ile çalışmıştır. Anketler İngilizceden ana dile çevrilmiştir. Gözden geçiren kişilerin iyi çeviri becerilerine sahip olmakla birlikte anketin oluşturulması ve dizaynı konularına vakıf kişiler olmalarına özen gösterilmiştir. Karar verici de çevirmenler ve gözden geçirenler ile koordineli olarak çevrilen metinler üzerinde son kararı vermiştir. Bu bağlamda Avrupa Sosyal Araştırmaları yönetimi tarafından bu görev ülke temsilci ya da ülke temsilci yardımcısına verilmiştir (Harkness, 2008, 2-6 ve Erişim gün: 15 Kasım 2013, <http://www.europeansocialsurvey.org>).

Schwartz tarafından kültürel çalışmalarda PVQ ölçeğindeki güvenilirlik değerlerinin; ölçekteki her bir değer için iki madde ile ölçülmesi ile geniş anlamları olan birçok değer için çok çeşitli anlamları kapsamasından dolayı, yüksek beklenmemesi gerektiği belirtilmiştir. Bu noktada Schwartz eğer ince ayrıntılar önemli değilse on değer için bir üst kategoride ele alındığı dört temel değer üzerinden ele alınabileceğini belirtmiştir (Schwartz, S. H., 2003:275-267,

⁴Anketlerin çevirisi için izlenen prosedürler ve gereklilikler hakkındaki ayrıntılı bilgi ESS web sitesinde bulunmaktadır (bakınız Round 4 ESS Translation Strategies and Procedures: http://www.europeansocialsurvey.org/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=92&temid=80)

Schwartz, S. H., Melech, G., Lehmann, A., Burgess, S., Harris, M. and Owens, V., 2001, 532).

Avrupa Sosyal Araştırmalar (ESS) komitesi yirmibir sorudan oluşan İnsani Değerler Ölçeğinin kullanımına karar vermiştir. Yirmiibir maddelik PVQ ölçeğinde her bir değer iki madde ile ifade edilmiş olup sadece 'evrensellik' değeri üç madde ile ifade edilmiştir. PVQ ölçeği Ek-1'de sunulmuş olup aşağıdaki Tablo 2'de her bir temel değer için tavsiye edilen maddeler yer almaktadır. Madde numaraları da PVQ ölçeğindeki diziliş numaralarını göstermektedir.

Tablo 2. 21 Maddelik PVQ Ölçeğindeki Her Bir Değer İçin Tavsiye Edilen Maddeler

YARDIMSEVERLİK (BENEVOLENCE)
<p>12. Onun için çevresindeki insanlara yardım etmek çok önemlidir. Onların refahını sağlamak için aktif olarak çaba göstermek ister.</p> <p>18. Onun için arkadaşlarına sadık olmak önemlidir. Kendisini, yakınlarına adamak ister.</p>
EVRENSELLİK (UNIVERSALISM)
<p>3. Dünyadaki herkese eşit davranılmasının önemli olduğunu düşünür. Herkesin hayatta eşit fırsatlara sahip olması gerektiğine inanır.</p> <p>8. Kendisinden farklı insanları dinlemek onun için önemlidir. Onların düşüncelerine katılmadığı zamanlarda bile, onları anlamak ister.</p> <p>19. İnsanların kesinlikle doğaya zen göstermeleri gerektiğini düşünür. Doğayı ve çevreyi gözetmek onun için önemlidir.</p>
ÖZERKLİK(SELF – DIRECTION)
<p>1. Yeni fikirler bulmak ve yaratıcı olmak onun için önemlidir. İşleri kendine özgü yollarla yapmayı sever</p> <p>11. Onun için, yaptıklarıyla ilgili olarak kendi kararlarını almak önemlidir. Özgür olmaktan ve başkalarına bağımlı olmamaktan hoşlanır.</p>
YENİLİKÇİLİK (STIMULATION)

Tablo 2. 21 Maddelik PVQ Ölçeğindeki Her Bir Değer İçin Tavsiye Edilen Maddeler

<p>6. Sürprizlerden hoşlanır ve her zaman yapacak yeni şeyler arar. Hayatta bir çok farklı şey yapmanın önemli olduğunu düşünür.</p> <p>15. O, macera arar ve risk almayı sever. Heyecan verici bir yaşam sürmek ister.</p>
<p>HAZCILIK (HEDONISM)</p>
<p>10. İyi vakit geçirmek onun için önemlidir. Kendisine iyi davranmayı sever.</p> <p>21. Eğlenmek için her fırsatı yakalamaya çalışır. Kendisine zevk verecek şeyleri yapmak onun için önemlidir.</p>
<p>BAŞARI (ACHIEVEMENT)</p>
<p>4. Onun için yeteneklerini göstermek önemlidir. İnsanların, onun yaptıklarına hayran olmasını ister.</p> <p>13. Onun için çok başarılı olmak önemlidir. İnsanların onun başarılarının farkına varacağını umar.</p>
<p>GÜÇ (POWER)</p>
<p>2. Onun için zengin olmak önemlidir. Çok paraya ve pahalı şeylere sahip olmak ister</p> <p>17. Onun için başkalarından saygı görmek önemlidir. İnsanların, onun söylediklerini yapmalarını ister.</p>
<p>GÜVENLİK (SECURITY)</p>
<p>5. Onun için güvenli bir çevrede yaşamak önemlidir. Güvenliğini tehlikeye atacak her şeyden kaçınır.</p> <p>14. Hükümetin her türlü tehlikeye karşı onun güvenliğini sağlaması, onun için önemlidir. Devletin, vatandaşlarını savunabilecek şekilde güçlü olmasını ister.</p>
<p>UYUMLULUK (CONFORMITY)</p>
<p>7. İnsanların, söylenenleri yapması gerektiğine inanır. İnsanların, kimse izlemezken bile, kurallara uyması gerektiğini düşünür.</p> <p>16. Onun için, her zaman uygun şekilde davranmak önemlidir. İnsanların yanlış olduğunu düşüneceği şeyleri yapmaktan çekinir.</p>
<p>GELENEKSELLİK (TRADITION)</p>

Tablo 2. 21 Maddelik PVQ Ölçeğindeki Her Bir Değer İçin Tavsiye Edilen Maddeler

9. Onun için gelenekler önemlidir. Ailesinden ve dininden gelen adetleri (gelenek ve görenekleri) takip etmeye çalışır.   20. Onun için alçakgönüllü ve mütevazi olmak önemlidir. Dikkati kendisine çekmemeye çalışır.

2001 yılından beri düzenli aralıklarla gerçekleştirilen Avrupa Sosyal Taraması Araştırması ile nüfusunda çeşitlilik gösteren Avrupa'nın sosyal, kültürel ve politik yaşantısının davranış ve tutumlarda meydana getirdiği uzun dönemli değişimi açıklamak ve göstermek amaçlanmaktadır (European Social Survey-ESS (2008). Erişim tarihi: 15 Kasım 2013, <http://www.europeansocialsurvey.org/>).

Avrupa Sosyal Taraması Araştırması (ESS) Türkiye bacağı Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) tarafından desteklenmiştir. Araştırmanın örnekleme⁵ Devlet İstatistik Enstitüsü (TÜİK) tarafından tesadüfi yöntemle belirlenmiştir. ESS araştırmasında, denekler 15 yaş veya üzeri kişiler arasından seçilmiştir. Çalışmanın Türkiye temsilcisi Yılmaz Eser olup araştırma aynı sorularla bütün Avrupa ülkelerinde gerçekleştirilmiştir. Saha çalışması Frekans Araştırma; Saha ve Bilgi İşlem Hizmetleri Ltd Sti. & Birim Arastirma ve Danışmanlık Ltd Sti; S.A.M. Araştırma, Danışmanlık ve Tanıtım Hizmetleri A.Ş olmak üzere dört şirket tarafından gerçekleştirilmiştir (European Social Survey Round 2: 2004-2005; European Social Survey-ESS (2008). Erişim tarihi: 15 Kasım 2013, [http://www.europeansocialsurvey.org.](http://www.europeansocialsurvey.org/)).

Bu çalışma kapsamında Tablo 3'te gösterilen dört temel değerle ilgili olarak analizler yapılmıştır. Tablo-3'te görüldüğü gibi bu dört temel değer 10 değer tipini kapsamaktadır. "Hazcılık" değeri Schwartz yaklaşımında hem "kendini güçlendirme" hem de "değişime açıklık" temel değerlerinde bulunmasından dolayı analize dahil edilmemiştir (bkz. Schwart, 1994, s.24).

⁵ Örneklemin belirlenmesi hakkında ayrıntılı bilgi ESS web sitende bulunmaktadır (bakınız Sampling for the European Social Survey – Round 4:Principles and requirements: http://www.eecolab-ess.at/pdf/dok/ESS4_Sampling.pdf)

Tablo 3. Dört Temel Değerin Operasyonelleştirilmesi

DEĞER TIPLERİ	SORU MADDELER	TEMEL DEĞERLER
Güç	2, 17	Kendini Güçlendirme
Başarı	4, 13	
Yenilikçilik	6, 15	Değişime Açıklık
Özerklik	1, 11	
Hümanizm	3,8,19	Kendini Aşma
Yardımseverlik	12,18	
Geleneksellik	9, 20	Muhafazakârlık
Uyma	7, 16	
Güvenlik	5, 14	

1.3.3. Ölçüm Aracının Güvenilirliği ve Geçerliliği

Bu bölümde temel değerlerin ölçümü için kullanılan Schwartz Değerler Ölçeğinin niteliğine yönelik iki temel teknik ölçüt olan güvenilirlik ve geçerlilik üzerinde durulmuştur.

1.3.3.1. Ölçeğin Güvenilirliği

Güvenilirlik, ölçümede temel ve basit olarak tutarlılık anlamına gelmektedir. Bu tutarlılığın iki yönü bulunmaktadır; zaman içinde tutarlılık (veya sabitlik) ve iç tutarlılık. Zaman içinde tutarlılık veya sabitlik, ölçmenin zaman içinde değişmezliği anlamına gelirken; iç tutarlılık güvenilirliği de soruların birbirleri ile veya aynı şeyi ölçmeye çalışan tüm soruların kendi aralarında ne ölçüde tutarlı oldukları ile ilgilidir. Bütün soruların ne ölçüde aynı şeyi ölçtüğünü değerlendirmek için çeşitli teknikler geliştirilmiştir. Bunlar arasında en iyi

bilinenler, ikiye bölme teknikleri, Kuder-Richardson formülleri ve alfa-katsayısıdır (Punch, 2005, s.96-97)

Tablo 4: Ankara Örnekleminde (N: 800) Dört Temel Değerin Cronbach Alpha Değerleri

TEMEL DEĞERLER	Soru sayısı	Cronbach's Alpha
Değişime Açıklık (Yenilikçilik, Özerklik)	4	0,574
Muhafazakarlık (Güvenlik, uyumluluk, geleneksellik)	6	0,69
Kendini Aşma (Hümanizm, yardımseverlik)	5	0,77
Kendini Güçlendirme (Başarı, Güç)	4	0,559

PVQ ölçeğinin Türkçe uyarlaması Demirutku and Sumer (2010) tarafından yapılmış olup bulunan güvenilirlik değerleri şöyledir: Güç (.81), Başarı (.81), Hazcılık (.77), Yenilikçilik (.70), Özerklik (.65), Hümanizm (.72), Yardımseverlik (.66), Geleneksellik (.82), Uyumluluk (.75), ve Güvenlik (.80) (Aktaran: Dirilen-Gumus, O. Ve Büyükşahin-Sunal, A., 2012, s. 5). Türkiye'de yapılan çalışmalarda Cronbach Alpha değerleri değişiklik göstermiştir. Mesela Dirilen-Gümüş (2006, s.153) Cronbach Alpha değerlerini .50 ile .75. arasında bulurken, Erkenecli (2009, s. 16) yapmış olduğu çalışmasında .49 ile .70 arasında bulmuştur.

Bu çalışmada ölçüm aracının güvenilirliği Cronbach's Alpha tekniği vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir. 0 ile 1 arasında değişen Cronbach's Alpha değeri 1'e yaklaştıkça ölçeğin güvenilirliğinin yüksek olduğu düşünülmektedir. SPSS 20 programı ile Schwartz PVQ ölçeğinin güvenilirlik değerleri Tablo-4'de gösterilmiştir. Tablo 4'e göre 'değişime açıklık' temel değerinin Cronbach's

Alpha değeri 0,574, 'muhafazakârlık' temel değerinin ki 0,69, 'kendini aşma' temel değerinin 0,77 ve 'kendini güçlendirme' temel değerinin 0,559'dur.

Tablo 4'de de görüleceği gibi bazı temel değerlerin güvenilirlik değerleri düşük çıkmıştır. PVQ ölçeğindeki güvenilirlik değerlerinin yüksek beklenmemesi gerektiği Schwartz tarafından da belirtilmiştir. Bu durumu iki hususla açıklanmaktadır. Bunlardan birincisi PVQ ölçeğinde her bir değer iki madde ile ölçülmesi, ikinci olarak da çok geniş anlamları olan birçok değer çok çeşitli anlamları kapsamından kaynaklanmaktadır. Şöyle ki, 'güç' değeri anlayış, tolerans, hak ve doğayı içeren zenginliği, otoriteyi ve evrensel değerleri içermektedir. Ölçeğin içindeki her bir madde daha dar anlamları değil, geniş bir yelpazeyi kapsayan değerlerden oluşmaktadır. Bu noktada Schwartz eğer ince ayrıntılar önemli değilse on değer bir üst kategoride ele alındığı dört temel değer üzerinden çalışılabilineceğini belirtmiştir (Schwartz, S. H., 2003, s. 275-277, Schwartz, S. H., Melech, G., Lehmann, A., Burgess, S., Harris, M. and Owens, V., 2001, s. 532). Ayrıca daha önce yapılmış çalışmalarda da 'kültürel değerler' gibi hassas konularda yapılan çalışmaların güvenilirliğin düşük olduğu, 0,50-0,69 arasında olabileceği ve bunun bu tez çalışması için normal olduğu söylenmektedir (Schwartz, S. H., 2003, s. 275-277, Schwartz, S. H., Melech, G., Lehmann, A., Burgess, S., Harris, M. and Owens, V., 2001, s. 532; Bowman, 2010, s. 81-83; Larkam, 2006, s.115)

1.3.3.2. Ölçeğin Geçerliliği

Elliye maddeden oluşan SVS ölçeği hem çok zaman alması hem sayfalarca tutması hem de eğitim seviyesi düşük kişiler için ölçeğin kullanımında zorluklar sebebi ile ESS tarafından kısaltılması istenmiştir (Schwartz, 2003, s. 266 ve Erişim gün: 15 Kasım 2013, <http://ess.nsd.uib.no/>). Schwartz tarafından yirmibir maddelik değer ölçeği altı ülkeyi kapsayan bir çalışma ile analiz edilerek Avrupa Değerler Araştırması ilk etap çalışması için önerilmiştir. ESS tarafından da yirmibir maddelik Schwartz değerler ölçeğinin farklı ülkelerde on değeri ölçtüğü kabul edilmiştir (Schwartz, 2003:319 ve Erişim gün: 15 Kasım 2013, [http://www.europeansocialsurvey.org.](http://www.europeansocialsurvey.org/)). ESS ikinci ve dördüncü etap

araştırmalarında Türkiye'nin de katıldığı Schwazrtz'ın yirmibir maddelik leği kullanılmıştır. ESS beşinci etap kapsamında yirmisekiz⁶ ülkede uygulanan yirmibir maddelik Schwartz Değerler leğinin geçerli olduğu kabul edilmiştir.

1.3.4. Veri Analizi

Araştırmada anket uygulamasından elde edilen nicel verilerin analizleri SPSS'te betimsel ve ilişkisel olmak üzere iki grupta gerçekleştirilmiştir. Nicel verilerin analizinde anket sorularından ve ölçekten elde edilen bilgiler SPSS' e işlenmiş ve sosyo-demografik soruların analizi yüzdelik düz frekans ve çapraz tabloları ile betimsel analizleri yapılmıştır. İlk set hipotezler kuşaklar arası değer değişimine odaklanmaktadır. Bu hipotezler için kuşaklar arası karşılaştırma yapmamıza olanak sağlayan One-way anova testi yapılmıştır. One-way anova analizi ile kuşaklar arasında anlamlı fark olup olmadığı test edilmiştir. Çalışmada tespit edilen farklılığın hangi grup ya da gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere "schaffee" testi yapılmıştır. Değerlerin değişimine etki eden sebeplerin incelendiği ikinci set hipotezlerde de bu çalışmanın dördüncü bölümünde ele alınmış olup yaş, eğitim, gelir, cinsiyet, dindarlık/inançlılık ve inancın etkileri incelenmiştir. İkinci set hipotezleri test etmek için korelasyon analizi yapılmıştır.

1.3.5. Hipotezler

Çalışmamızda Sosyo-demografik faktörlerle değerlerin ilişkisine yönelik hipotezler oluştururken bir taraftan değer tipleri ve aralarındaki çatışma ve uyumluluk yapısına göre kurulmuş yapısal ilişki göz önünde tutulurken, diğer taraftan da sosyo-demografik faktörler sosyolojik analizler açısından da değerlendirilmiştir.

⁶ ESS kapsamında katılımcı ülkeler ile etap etap hangi ülkelerin katıldığını görmek için : http://www.europeansocialsurvey.org/index.php?Itemid=73&id=41&option=com_content&view=article

Araştırmamızın hipotezleri iki setten oluşmaktadır. İlk set hipotezler kuşaklar arası değer değişiminin derece ve yapısı ile ilgili oluşturulmuştur. Değerlerin kuşaklar arasındaki değişiminin ölçüleceği bu hipotezler ile gruplar arasında hangisi özgür duygu, düşünce ve davranış ile yeni deneyimlere açık değerleri daha fazla benimserken hangisi değişime direnme ve nizamı vurgulamaktadır. Yine aynı şekilde hangi grup kendi çıkarını düşünme arayışı içinde iken hangi grup da başkalarının refahı ve mutluluğu arayışı içindedir. Bu hipotezimiz ile aynı zamanda aynı kültürde temel değerler araştırılmıştır. İkinci set hipotezimiz kuşaklar arası değer oryantasyonundaki değişimin nedenleri üzerine cinsiyet, eğitim, yaş, gelir gibi sosyo-demografik faktörler ile dindarlık/inançlılık ve inancın etkileri üzerine yoğunlaşmaktadır.

1.3.5.1. Kuşaklar Arası Değer Oryantasyonundaki Değişim

Genç kuşaklar ile sonraki kuşaklar arasında değer oryantasyonunda meydana gelen değişim bugüne kadar yapılmış olan değer çalışmaları ile ortaya konmuştur (Inglehart, 2008a; Schwartz, 2006; Moore, 1991; EVS; WVS). Kuşakların ele alındığı bu çalışmalarda sonraki kuşakların 'değişime açıklık' değerlerini temsil eden yenilikçi ve özerk değerleri daha fazla benimseyerek bağımsız davranış ve düşünceye vurgu yaparken; kendini kısıtlama, geleneksel kalıpları koruma, düzeni muhafaza eden değeri daha az benimsedikleri bulunmuştur. Bundan dolayı ilk kuşakların sonraki kuşaklara göre hayatlarına yöne veren ilkeler olarak uyumluluk ve geleneksellik değerlerini daha fazla benimsedikleri belirtilmektedir. Aynı şekilde kendinden olmayanı kendisi ile eşit kabul etmek ve onların refahı ile ilgilenme değerlerini temsil eden hümanizm ve yardımseverlik değerleri ilk kuşaklarca daha fazla benimsenmektedir. İlk set hipotezler değerlendirilirken sadece kuşaklar arası değişimin yönü değil aynı zamanda değişimin derecesi ile hipotezde belirtilen ilişkinin gerçekleşip gerçekleşmediği de ele alınmıştır.

Bu çalışmanın ikinci vurgusu bu değer değişimine etki eden faktörleri açıklamaya yönelik olmuştur ki bu da ikinci set hipotezler ile kurulmuştur. İlk set hipotezler oluşturulurken içerik olarak uyumlu güdü tipleri birbirine yakın

olacağından Schwartz'ın değerler yapısı burada temsil edilmiştir. Kısacası içerik olarak çatışan değerler değişime açıklık-muhafazakârlık, kendini aşma-kendini güçlendirme olmak üzere birbirlerine iki zıt dikey boyut üzerinden kurulmuştur.

Hipotez-1: Temel değerler tipleri kuşaklar arasında farklılaşır.

Hipotez-1A: 'Değişime açıklık' kuşaklar arasında farklılaşır.

Hipotez-1B: 'Muhafazakârlık' kuşaklar arasında farklılaşır.

Hipotez-1C: 'Kendini aşma' kuşaklar arasında farklılaşır.

Hipotez-1D: 'Kendini güçlendirme' kuşaklar arasında farklılaşır.

1.3.5.2. Değer Oryantasyonuna Etki Eden Faktörler:

Araştırmanın bu bölümünde kuşakların değer oryantasyonuna etki eden faktörler olarak cinsiyet, eğitim, yaş, gelir gibi sosyo-demografik faktörler ile dindarlık/inançlılık ve inancın temel değer tipleri ile ilişkisine yönelik ikinci set hipotezler ele alınmıştır.

1.3.5.2.1. Sosyo-Demografik Faktörler

Yaş, eğitim, cinsiyet, gelir gibi karakteristik özellikler insanların sosyalizasyon süreçlerini, öğrenme alışkanlıklarını, sosyal rollerini, beklentilerini ve gelişimlerini etkilemektedir. Bundan dolayı farklı karakteristik yapılar insanların değer önceliklerini değiştirmektedir (Schwartz, 2005, 15). Bu çalışmada sosyo-demografik faktörler cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve gelirleri, açılarından ele alınmıştır.

İnsanların yaşı ilerledikçe sosyal ilişki ağlarının içine daha fazla girmekte, alışlagelmiş kalıplara daha fazla bağlılık göstermekte ve değişime daha az maruz kalmaktadır. Bu da muhafazakâr değerlerin (geleneksellik, uyumluluk, güvenlik) yaş ile birlikte yükselmesine ve değişime açık değerlerin (hazcılık, yenilikçilik ve özerklik) azalmasına yol açmaktadır. Yine insanlar evlenip çocuk doğurmaları ile iş ve meslek hayatlarında daha stabil pozisyonlarda kalmakta, kendi özel uğraşları ile daha az meşgul olmakta ve diğer insanların refahına

yönelik daha fazla kaygı duymaktadırlar. Bu da yaş ile birlikte kendini aşma değerlerinin (yardımseverlik ve hümanizm) yükselirken, kendini güçlendirme değerlerinin (başarı ve güç) azalmasına yol açmaktadır(Schwartz, 2006).

Geçmişte yapılan araştırmalar yaşın; muhafazakârlık (geleneksellik, uyumluluk, güvenlik) temel değeri ile pozitif yönde, değişime açıklık (yenilikçilik ve özerklik) temel değeri ile hazcılık değeri arasında negatif yönde bir korelasyon göstermekte olduğunu ortaya koymuştur(Feather, 1979; Rokeach, 1989). Çalışmada Schwartz'ın değerler yaklaşımından yola çıkarak yaş değişkeni ile ilgili hipotezimiz aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur.

Hipotez-2: Yaş ile temel değer tipleri arasında bir ilişki bulunmaktadır.

Hipotez-2A 'Değişime açıklık' temel değer tipi ile yaş arasında bir ilişki vardır.

Hipotez-2B: 'Muhafazakârlık' temel değer tipi ile yaş arasında bir ilişki vardır

Hipotez-2C: 'Kendini aşma' temel değer tipi ile yaş arasında bir ilişki vardır.

Hipotez-2D: 'Kendini güçlendirme' temel değer tipi ile yaş arasında bir ilişki vardır.

Eğitim entelektüel zekâyı geliştirmekle birlikte bireysel değerlerin güçlenmesi yönünde geniş bir perspektif açmaktadır. Buna benzer deneyimler sıra dışı fikirler ile yenilikçi değerlere açık olmayı artırmaktadır. Tersine şekilde benzer deneyimler geçerli normların, geleneklerin, alışkanlıkların dolayısıyla da uyumluluk ve geleneksel değerlerin sorgulanmadan kabul edilmesine de meydan okumaktadır (Schwartz, 2006, s: 16). Geçmişte yapılan çalışmalar eğitimin; değişime açıklık temel değerlerini oluşturan özerklik ve yenilikçilik değerlerine daha fazla değer atfederken, muhafazakârlık temel değerlerini oluşturan uyumluluk, geleneksellik ve güvenlik değerlerine daha az önem attığını ortaya koymuştur (Prince-Gibson & Schwartz, 1998; Schwartz, 2006). Bu çalışmada Schwartz'ın değerler yaklaşımından yola çıkarak eğitim değişkeni ile ilgili hipotez aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur.

Hipotez-3: Eğitim düzeyleri ile temel değer tipleri arasında bir ilişki bulunmaktadır.

Hipotez-3A: Değişime açıklık' temel değer tipi ile eğitim arasında bir ilişki vardır.

Hipotez-3B: 'Muhafazakârlık' temel değer tipi ile eğitim arasında bir ilişki vardır.

Hipotez-3C: 'Kendini aşma' temel değer tipi ile eğitim arasında bir ilişki vardır.

Hipotez-3D: 'Kendini güçlendirme' temel değer tipi ile eğitim arasında bir ilişki vardır.

Yapısal faktörlerden sosyo-ekonomik düzeyin değer önceliklerine etkisinin belirleyici olduğu düşünülmektedir. Mesela zenginlik bireylere hayat tarzlarını seçme ve istedikleri aktivitelerle uğraşma fırsatını vermektedir. Bu da güvenlik kaygıları ile geleneksel bağları güçlü tutma ihtiyacını azaltmaktadır. Bundan dolayı yüksek gelir yenilikçilik, özerklik, hazcılık ve güç değerlerini teşvik etmekte; uyumluluk, geleneksellik ve güvenlik değerlerini de daha az önemli hale getirmektedir (Schwartz, 2006; Erkenekli, 2009). Schwartz'ın değerler yaklaşımından yola çıkarak gelir-değer ilişkisine yönelik hipotez aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur.

Hipotez-4: Gelir düzeyi ile temel değer tipleri arasında bir ilişki vardır.

Hipotez-4A: Değişime açıklık' temel değer tipi ile gelir düzeyi arasında bir ilişki vardır.

Hipotez-4B: 'Muhafazakârlık' temel değer tipi ile gelir düzeyi arasında bir ilişki vardır.

Hipotez-4C: 'Kendini aşma' temel değer tipi ile gelir düzeyi arasında bir ilişki vardır.

Hipotez-4D: 'Kendini güçlendirme' temel değer tipi ile gelir düzeyi arasında bir ilişki vardır.

Kuşakların değer önceliklerine etki eden faktör olarak cinsiyet ile arasında bir ilişki var mıdır? Cinsiyet farklılığında psikoanalitik, toplumsal rollerin öğrenilmesi, kültürel feminizm ve evrimci teorilerini benimseyen değer araştırmacıları; erkeklerin güç gibi araçsal (instrumental) değerlere daha fazla

önem verirken kadınların yardımseverlik gibi toplumsal değerlere daha fazla önem verdiklerini kabul etmişlerdir (Feather, 1979; Prince-Gibson&Schwartz, 1998; Rokeach, 1973). Etkileşimci teoriler (Deaux ve Major, 1990 gibi) cinsiyetler arasında tutarlı bir fark olmadığını kabul etmişlerdir. Schwartz ve Rubel-Lifschitz'in (2005) değerler üzerine yapmış oldukları çalışmada belirttikleri gibi cinsiyetin değer öncelikleri üzerindeki etkisi hiç kuşkusuz diğer faktörlerle birleştiği zaman anlam ifade etmektedir. Mesela Duxbury ve Higgins (2005) 979 mavi yakalı çalışanın katılımı ile gerçekleştirmiş oldukları çalışmada hem cinsiyet hem kuşağın değerler çalışmasında önemli değişkenler olduğunu ve birbirlerinden ayrı, izole düşünülmemesi gerektiği sonucuna ulaşmışlardır.

Sonuç olarak Schwartz (1992, 1994) ve Gibson & Schwartz (1998)'in da belirttikleri gibi insanlar değer önceliklerini kendi hayat şartlarına göre ayarlamaktadırlar. Değer adaptasyonu ve ifadesi kadın ve erkeğin farklı davranış kurallarına tabi olduğu ve farklı sınırlandırmaların yüklendiği sosyal bağlamlarda farklılaşmaktadır. Şimdiye kadarki çalışmalar cinsiyet ve değer ilişkisini ele almış ama kuşakların ele alındığı araştırmalar oldukça sınırlı kalmıştır. Bu bağlamda beklentimiz kuşakların temel değer tipleri arasında uyumluluk ve zıtlık yapılarına göre farklılaşması ile cinsiyet arasında bir ilişkinin olmadığı yönünde oluşmuştur. Bu çalışmada temel değer tipleri kadın ve erkek tarafından uyumluluk ve zıtlık yapılarına göre aynı şekilde paylaşılmaktadır. Schwartz'dan yola çıkarak cinsiyet faktörünün kuşakların temel değerler öncelikleri ile ilişkisine yönelik hipotez şöyle oluşturulmuştur.

Hipotez-5: Cinsiyet farklılığı ile temel değer tipleri arasında bir ilişki yoktur.

1.3.5.2.2. Din ve Değer İlişkisi

Kültürü değer çalışmalarında bir parametre olarak ele alan Rokeach (1973; 1989) ve Triandis (1987, s. 79) bir insanın sahip olduğu değerlerin, içinde bulunduğu kültürün, kurumların ve bireylerin kişiliğince biçimlenip, koşullandırıldığını söylemişlerdir. Bu anlamda değerler, kültürden bağımsız olarak düşünülmemeyeceğini ifade etmektedirler. Kültür; dil, alışkanlıklar, hayat

tarzları, dinî inançlar, dünya görüşü, zihniyet ilişkileri gibi çok geniş bir yelpazeden oluşmaktadır.

Schwartz'ın insani değerler ölçeğini kullanarak on ülkede gerçekleştirilen çalışma ile bireylerin dindarlığın uyumluluk ve geleneksellik değerlerine daha fazla öncelik verirken özerklik, yenilikçilik ve hazcılık değerlerine daha az değer affettikleri doğrulanmıştır (Schwartz ve Huismans, 1995). Az da olsa yardımseverlik değerleri ile pozitif yönde bir ilişki bulunurken, başarı ve güç değerleri ile negatif yönde bir ilişki bulunmuştur. Dindarlık/inançlılık değer ilişkisine yönelik olarak hipotezimiz oluşturulurken, içerik olarak uyumlu güdü tipleri birbirine yakın olacağından, Schwartz'ın değerler yapısı burada temsil edilmiştir. Dindarlık değişkeni ile ilgili hipotezler aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur.

Hipotez-6: Dindarlık/inançlılık ile temel değer tipleri arasında ilişki bulunmaktadır.

Hipotez-6A: Dindarlık/ inançlılık ile 'değişime açıklık' (özerklik, yenilikçilik) temel değer tipi arasında ilişki vardır.

Hipotez-6B: Dindarlık/ inançlılık ile 'muhafazakârlık' (uyumluluk, geleneksellik, güvenlik) temel değer tipi arasında ilişki vardır.

Hipotez-6C: Dindarlık/ inançlılık ile 'kendini aşma' (yardımseverlik ve hümanizm) temel değer tipi arasında ilişki vardır.

Hipotez-6D: Dindarlık/ inançlılık ile 'kendini güçlendirme' (başarı, güç) temel değer tipi arasında ilişki vardır.

Şimdiye kadarki çalışmalarda din sadece dindarlık kapsamında incelenmiş, inanç bağlamında ele alınmamıştır. Bu çalışmada diğer çalışmalara ek olarak farklı inanca sahip ama aynı sosyal yapı içinde yaşayan bireylerin, kültürel değerlerinin bir bütünlük kapsamında olduğu ve farklılaşmadığını düşünmekteyiz. Bu bağlamda diğer hipotezimiz:

Hipotez-7: Temel değer tipleri dini inanç değişkenine göre farklılaşmamaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1.DEĞER KURAMLARI

Bireyin ya da bir grubun karakteristik özelliği olarak değerler kavramı birey ile kolektif değerler arasında eş yapıda olduğu farz edildiği için muğlak kalmıştır. Son yıllarda değerler üzerine yapılmış olan çalışmalar ile bu husus ortadan kalkmıştır, fakat bu durum yerini sosyal disiplinlerde epistemolojik tartışmalara bırakmıştır (Zavalloni, 1980: 74-75).

Değerler üzerine yapılmış olan bilimsel araştırmalar sosyal bilimlerde çok olup sırası ile Allport, Vernon ve Lindzey (1951), Spranger (1950), Morris (1964), Maslow (1962; 1970), Kluckhohn ve Strodtbeck (1961), Rokeach (1968), Inglehart (1977), Hofstede (1980), Triandis (1990) ve son olarak da Schwartz (1992)'ı sayabiliriz (Aktaran: Dettenborn, Boehnke ve Horstmann, 1994, s. 269).

Bu bölümde son yıllarda değerlerin ölçümünde kullanılan en çok kullanılan ölçeklerden Hofstede (1980; 1991), Rokeach (1967; 1973), Inglehart (1971), and Schwartz (1992)'in değer yaklaşımları ve ölçekleri sırası ile ele alınmıştır.

2.1.1.Rokeach Değer Yaklaşımı ve Ölçeği

Değer inşası üzerine yapılmış en önemli çalışmalardan birini Rokeach'ın (1973) değer teorisi ile ona eşlik eden Rokeach Değer Araştırması oluşturmaktadır.

Rokeach'a göre değer, davranış kodu veya ulaşılmak istenen nihai duruma işaret etmektedir. Rokeach değerleri kendi içinde araçsal (instrumental) ve amaçsal (terminal) olarak ikiye ayırmıştır (1973, s. 7). Amaçsal (terminal) değerler, yaşamın amacına ilişkin genel inançlar olarak tanımlanırken (özgürlük, bir şeyler başarma hissi, kendine saygı, vb.), araç değerler ise bu amaçlara

ulaşmak için gerekli olan davranış biçimlerini (dürüst, bağımsız, mantıklı, vb.) ifade etmektedir (Aktaran: Karaca, 2008, s. 23). Rokeach amaçsal (terminal) değerleri de kişisel ve sosyal değerler olarak tanımlarken, araçsal (instrumental) değerleri de ahlaki değerler olarak tanımlamaktadır (1973, s. 7). Kişisel değerler iç huzuru, kendine saygı gibi ben merkezli nihai durumları içermektedir. Sosyal değerler ise eşitlik, barış içinde bir dünya gibi diğer merkezli amaçsal (terminal) değerleri kapsamaktadır. Rokeach araçsal (instrumental) değerleri de “ahlakî” ve “kişisel yetkinlik” olmak üzere iki kısımda incelemektedir. Ahlakî değerler, insan ilişkileri ile ilgili olan ve uyulmadığı takdirde kişide suçluluk duygusu uyandıracığı varsayılan davranış biçimlerinden (bağışlayıcı, yardımsever, itaatkâr, dürüst olmak gibi) ibarettir. Kişisel yetkinlik değerleri ise kişinin kendini gerçekleştirmesiyle ilgili davranış biçimlerini (kendini kontrol edebilen, mantıklı, hayal gücü kuvvetli, entelektüel gibi) içermektedir (Aktaran: Karaca, 2008, s. 23).

Tablo 5. Rokeach'ın Amaçsal (Terminal) ve Araçsal (Instrumental) Değerleri⁷

AMAÇSAL DEĞERLER	ARAÇSAL DEĞERLER
Ahiret Selamı	Bağımsız
Aile Güvenliği	Bağışlayıcı
Barış İçinde Bir Dünya	Cesaretli
Başarı Hissi	Dürüst
Bilgelik	Entelektüel
Eşitlik	Geniş Görüşlü
Gerçek Dostluk	Hayal Gücü Kuvvetli
Güzellikler Dünyası	Hırslı
Heyecanlı Bir Yaşam	İtaatkâr
İç Huzur	Kendini Kontrol Eden

⁷ Rokeach'ın Amaçsal ve Araçsal Değerlerinin Türkçe karşılıkları için Erkenecli'den (2009) faydalanılmıştır.

AMAÇSAL DEĞERLER	ARAÇSAL DEĞERLER
Kendine Saygı	Kibar
Mutluluk	Mantıklı
Olgun Sevgi	Muktedir
Özgürlük	Neşeli
Rahat Bir Yaşam	Sevecen
Sosyal Onay	Sorumluluk Sahibi
Ulusal Güvenlik	Temiz
Zevk	Yardımsaver

Her iki ölçekte de onsekiz ayrı değer bulunmaktadır. Bu ölçeğin uygulanışı sırasında, katılımcılardan değerleri önem sırasına göre sıralamaları istenmektedir. Ancak daha sonraları bu ölçeğin pek kullanışlı olmadığı görülmüş ve Rokeach' tan sonraki kuramcılar (Shalom H. Schwartz gibi) kullanımı daha kolay ve maddeleri daha anlaşılır ölçekler geliştirmeye çalışmışlardır (Augemberg, 2008, s. 17; Gümüş, 2009, s. 14-15). Yine Schwartz' ın (2003, s. 265) da belirttiği gibi, geleneksellik ve güç değerleri gibi bazı değerlerin içeriği teoriye dayandırılmayıp açıkta bırakılmış olmasından dolayı, bu değerler üzerine yapılmış olan tahminler ve açıklamalar havada kalmıştır. Teknik olarak incelendiğinde ölçek eğitim seviyesi düşük gruplar için hem çok uzun hem de çok soyut kalmıştır.

Teori ile deneysel açı arasındaki muğlâklık Rokeach'ın metodunda tespit edilen diğer önemli sorunlardan biri olarak belirtilmektedir. Değerler 'davranışları, nesnelere karşı tutumları, kişinin kendini diğerlerine karşı ifade etmesini, onları etkilemesini, değerlendirmelerini, ön yargılarını, hükümlerini içeren bir kavram olarak tanımlanmıştır. Değerlerin tanımında kullanılan bu kavramların karmaşık bir yapı oluşturduğu ve Rokeach' ın Araçsal ve Amaçsal Değerler tablosundaki onsekiz değere ve onsekiz sığata düşürülemeyeceği vurgulanmıştır. Diğer bir önemli eleştiri de Rokeach ölçeğinin Batı kültürünü yansıtmamasından dolayı Batı

kültürü dışındaki kültürlere uymadığı, bundan dolayı da kültürler arası karşılaştırmalı çalışmalar için verimli olmayacağı yönünde olmuştur (Zavalloni, 1980, s. 98).

Kuşaklar arası değer önceliklerindeki değişimi konu alan bu araştırmanın temel aldığı Schwartz (1992; Schwartz & Bilsky, 1987, 1990) yaklaşımı, Schwartz'ın Rokeach'ın (1973) değer kuramında bazı değişiklikler yaparak ve değerlerin ölçülmesinde yine onun metodolojisi üzerinde inşa ederek geliştirilmiştir.

2.1.2. Hofstede Değer Yaklaşımı ve Ölçeği

Hofstede (2001) yaklaşımı genel olarak 'zihinsel (mental) programın özelde 'değerler' ve 'kültür'ün tanımı ve ölçülmesi sorunu ile ilgilenmiştir. Hofstede zihinsel (mental) programlamayı bizim aklımızın yazılımı olarak ifade etmiştir. Fizikteki güçler gibi zihinsel programlar soyut olup, çalışmasında da bunlar yapılar olarak tanımlanmıştır. Her bir yapı da algılayışımıza yardımcı olan ve bizim hayal gücümüzün bir ürünü olarak belirtilmiştir. Hofstede (2001) mental programları evrensel, kolektif ve bireysel olmak üzere üç seviyeye ayırmıştır. Bunlardan en temel olanı evrensel seviyedir ki bu hemen hemen bütün insanlar için ortak olarak paylaşılmaktadır. Bunu gülmek ve ağlamak, asosyal ve agresif davranışlar gibi insan vücudunun bir çeşit biyolojik işletim sistemi gibi tasvir etmektedir. Kolektif seviye; dil, fiziksel mesafe, yeme-içme gibi hususları içermekte olup belli bir gruba veya kategoriye bağlı insanlar tarafından paylaşıldığını belirtmiştir. Bireysel seviyeyi de ayrı olarak tanımlamış ve aynı kolektif kültürde geniş bir yelpazede değişen alternatif davranışlar sağladığını belirtmiştir (Hofstede, 1991, 3-6; 2001, 2).

Hofstede zihinsel yazılımını ifade ederken değerleri ve kültürü anahtar yapılar olarak kullanmıştır. Hofstede kültürler arasındaki farklılıkların beş boyutlu model oluşturduğunu belirtmektedir. Hofstede kültürler arası karşılaştırma için önermiş olduğu kültüre ait beş boyutu şöyle tanımlamaktadır:

- Güç Mesafesi
- Bireysellik-Toplulukçuluk (kolektivizm),

- Anaerkillik-Ataerkillik
- Belirsizlikten Kaçınma
- Uzun-Kısa Vadeye dönüklük

Hofstede'in çalışması IBM'in faaliyet göstermiş olduğu 53 ülkeyi kapsamıştır. Çalışması ile kültürler arası farklılıkları ortaya koymayı amaçlamıştır. Çalışma uluslar arası Amerikan şirketi olan IBM çalışanlarının katılımı ile 1967-69 ve 1971-73 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Aynı kültürün katımcıları arasında ortaya çıkan değer farklılaşmasını yaş, jenerasyon ve tarihsel olaylar olmak üzere üç değişkenle açıklamıştır (Hofstede, 1984; 2001: s. 35).

Hofstede'nin yaklaşımına yapılan eleştirilerden biri bireyciliği, güç mesafesini ölçtüğünü belirttiği boyutların kültürleri ayırt ettiği ama bireyleri ayırt etmediği yönünde olmuştur. Bu ölçeğe getirilmiş diğer bir eleştiri de Hofstede'deki unsurların çoğunun iş değerlerine yönelik olmasından dolayı birçok yaşam alanını temsil eden evrensel değerleri ölçmediği şeklinde olmuştur (Schwartz, 2003, s. 264-265).

2.1.3. Inglehart Değer Yaklaşımı ve Ölçeği

Avrupa değerler çalışması temel insani değerler üzerine yapılan uzun soluklu ve kültürler arası bir araştırma programıdır. Avrupa değerler çalışması Avrupa Birliği' ne üye ülkelerin vatandaşlarının katılımı 1981 yılında başlamıştır. Her dokuz yılda bir de çalışma yeni ülkelerin de katılımı ile tekrarlanmaktadır. 2008 yılında dördüncü dalgası gerçekleştirilen çalışma ile Azerbaycan'dan İzlanda'ya, Portekiz'den Norveç'e kadar 47'den fazla ülkeyi kapsamıştır. Toplamda da Avrupa'da 70.000'den fazla insan ile görüşülmüştür (Erişim gün: 15 Aralık 2013, <http://www.europeanvaluesstudy.eu/evs/about-evs/>).

1970'lerin sonunda proje ilk başladığında bilimsel olarak Avrupalıların temel değerlerini araştırmak ve kuşakların değer oryantasyonlarındaki değişimleri açıklamak amaçlanmıştır. Sonrasında proje dünya geneline yayılarak EVS(european value survey) ve WVS (world value survey) olarak gelişerek

devam etmiştir. EVS Avrupa kıtasına odaklanırken, WVS Avrupa dışındaki ülkelere odaklanmıştır (Inglehart, 2007, s. 11; 2010, s. 552-555).

WVS ve EVS işbirliği ile dünya nüfusunun hemen hemen %90'ını kapsayacak şekilde doksan yedi topluluk üzerinde ulusal temsili anketlerin gerçekleştirilmesi sağlanmıştır. Anket din, cinsiyet rolleri, iş motivasyonu, demokrasi, sosyal sermaye, politik katılım, öteki gruplara gösterilen tolerans, çevrenin korunması ve özenli iyi olma ile ilgili değişen değerleri ölçmektedir. Özetlemek gerekirse DDA'da aşağıdaki düzeylerde veri toplanmaktadır (Esmer,1999, s. 3).

- a. Demografik değişkenler
- b. Davranışlar
- c. Kanaatler
- d. Tutumlar
- e. Değerler

WVS/EVS'den elde edilen bilgilerin analizi sonucunda iki temel değer boyutu tespit etmiştir(Inglehart, 2008b, s. 6-10; 2007, s. 11, 2010, s. 552-555).

- Geleneksel/ seküler-rasyonel değerler (traditional/secular-rational).
- Yaşamsal-kendini gerçekleştirme değerleri (survival - self-expression).

Geleneksel/ seküler-rasyonel değerler boyutu dinin biri için önemliken diğeri için olmaması gibi toplumlar arasındaki zıtlıkları yansıtmaktadır. Geleneksel uca yakın toplumlar boşanmayı, kürtajı, ötenaziye ve intiharı reddederken aile-çocuk bağlarına, otorite ve geleneksel aile değerlerine saygının önemine vurgu yapmaktadır. Bu toplumlar miilietçi bir çerçeveden bakarken milli değerleri ile de yüksek derece övünmektedirler. Seküler-rasyonel değerlere yakın toplumlarda da tam tersi durum ortaya çıkmıştır. (Inglehart, 2008b, s. 6-10; 2007, s, 11; 2010, s. 552-555). Hemen hemen bütün sanayi toplumlarının dünya görüşünün geleneksellikten seküler-rasyonel değerlere doğru kaydığı belirtilmiştir.

Inglehart bilgi toplumunun yükselişe geçmesi ile birlikte kültürel değişimin yeni bir yöne doğru kaydığını belirtmiştir. Ona göre endüstriyel toplumdan bilgi toplumuna geçiş, yaşamsaldan kendini gerçekleştirme değerlerine kayış ile bağlantılıdır. Bilgi toplumlarının öncelikleri ekonomik ve fiziki güvenlikten öznel iyi olma, yaşam kalitesi ve kendini gerçekleştirme değerlerine geçmiştir. Kendini gerçekleştirme değerleri çevreyi koruma, yabancılara, gay ve lezbiyenler ile cinsiyet farklılıklarına tolerans gösterilmesine yüksek öncelik verilmesi ile ekonomik ve politik yaşamda karar verme süreçlerinde daha fazla katılım taleplerini içermektedir (Inglehart, 2008b, s. 6-10; 2007, s. 11; 2010, s. 552-555).

DDA'nın adı 'değerler' araştırması olmakla birlikte, toplanan veriler sadece 'değerler' olmayıp; davranışları, kanaatleri, tutumları ve inançları da kapsamaktadır (Esmer, 1999, s. 2). Inglehart'ın ölçeğinin değişen ekonomik durumlara göre yüksek farklılık göstermesi değer oryantasyonunun ve değişiminin yanlış okunmasına sebebiyet vereceği onun ölçeğine getirilen başlıca eleştiri olmuştur. Bunun dışında ölçeğin bireysel değerleri direk ölçmemesi, tek boyuttan ölçmesi bu ölçeğe getirilen diğer bir eleştiri olmuştur (Schwartz, 2009, s. 265).

Bir sonraki alt bölümde anlatılacak olan Schwartz'ın değerler kuramı bu araştırmada da kullanılacak olan değerler ölçeğinin içerik ve temel boyutlarının anlaşılması açısından önemli ayrıntılar içermektedir. İlerleyen bölümlerde Shalom H. Schwartz'ın bu değer kuramına yer verilecektir.

2.2.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Araştırmanın bu bölümünde öncelikle değer araştırmacıları ve sosyal bilimler perspektifinde değer tanımı ve özelliklerine ilişkin görüşlere yer verilmiştir. İlerleyen alt başlıklarda kültürün tanımı ve kültür-değer ilişkisi ele alınmıştır.

2.2.1.Değerin Tanımı ve Özellikleri

Davranışlar, kanaatler, tutumlar zincirinin daha sonra gelen ve önceliklere göre çok daha genel, soyut ve sürekli olan halkasını değerler oluşturmaktadır. Değer kavramı sosyal bilimlerde çeşitli anlamlarda kullanılmıştır. Sosyologlar, psikologlar, antropologlar, vb. tarafından farklı anlamlarda kullanılmaktadır.

Değerler ve değer sistemleri kültürel değerler, toplumsal ve kurumsal değerler, çalışma ve iş değerleri ve bireysel değerler olmak üzere farklı seviyelerde incelenmiştir (Rokeach and Ball-Rokeach, 1989, s. 775). Değerlerin bir yandan bireysel tutumları ve bilişsel süreçleri etkilediği, bir yandan da kültür örüntülerini yansıttığı kabul edilmiştir(Hofstede, 1984; Rokeach, 1973; Inglehart, 2008b; Schwartz, 2002; Kağıtçıbaşı, 1981). Bu nedenle değerlerin incelenmesinde psikoloji, sosyoloji ve antropoloji dallarında geliştirilen görüşler, birbirleri ile büyük ölçüde çakışma ve ilişki içinde olmuştur (Kağıtçıbaşı, 1981; s. 17).

Değerler, kişiye olduğu kadar, sosyal sisteme de mal edilmiş; kişi değerleri, tutumlar, tercihler ve inançlar çerçevesinde, toplum değerleri ise toplumsal normlar ve kurallar çerçevesinde ele alınmıştır. Değerler bazı ele alışlarda yaşam biçimleri arasındaki tercihler olarak tanımlanmış (Morris ve Jones, 1956; Morris, 1956); bazı ele alışlarda ise dünyanın özellikleri ile insanın dünyadaki yeri ile ilgili temel varsayımlar biçiminde kavramsallaştırılmıştır (Kluckhohn ve Strodtbeck, 1961). Değer kavramı kimi zaman kişinin kendini değerlendirmesi, seçim yapması, kendini bir şeye adanması şeklinde kullanılmış (Smith, Bruner, White, 1965); kimi zaman da bir çeşit ortak dünya görüşü olarak tanımlanmıştır (Devos ve Hippler, 1969) (Aktaran: Kağıtçıbaşı, 1981, s. 16-17).

Sosyal filozoflar ve sonra sosyal bilimciler, bireyler arasındaki çatışma ve farklılıklara karşın toplumsal düzenin nasıl sürebildiğini açıklamak için toplumsal norm ve toplumsal değer kavramlarını kullanmışlardır. İleri sürülen çeşitli açıklamalar aynı zamanda birey ile toplum ikilemini aşma ve ikisi arasındaki ilişkiyi saptamaya yönelik olmuştur. Toplumsal normlar için geçerli olan görüşler

toplumsal değerler içinde söz konusudur. Çünkü norm ve değer kavramları birbirlerine çok benzer şekilde ele alınmışlardır (Kağıtçıbaşı,1981, s. 18-21). Bu noktada Hechter (1993, s. 3-6) değerlerin tutum ve normlardan birçok noktada ayrılması gerektiğini belirtmiştir. Ona göre değerler uygulama alanı açısından farklılaşmaktadır. Bazı değerler bazı sosyal şartlar altında ortaya çıkmaktayken, bazıları da neredeyse bütün sosyal durumlarda ortaya çıkmaktadır.

Değer üzerine yapılmış diğer bir önemli tanım Rokeach' a aittir. Rokeach değeri şöyle tanımlamaktadır(1973, s. 5):

'Değer belirli bir davranış kuralının (mode of conduct) ya da veya bireyin ulaşmak istediği nihai durumun (end state of existence) bireysel veya sosyal olarak tersi bir davranış kuralına veya bireyin ulaşmak istediği nihai durumuna (end state of existence) tercih edilmesine yönelik olan devamlı bir inanç anlamına gelmektedir. Bir değer sistemi ise tercih edilen davranış kuralı veya bireyin ulaşmak istediği nihai durum ile ilgili inançların organize olmuş halidir ki, bu durum süreklilik arz etmektedir'.

Rokeach (1973, s. 3) insani değerleri beş boyut üzerinden açıklamaktadır.

Bunlar:

1. Bir bireyin sahip olduğu toplam değer sayısı çok fazla değildir.
2. Dünyanın her yerindeki insanlar farklı derecelerde ama aynı değerlere sahiptirler.
3. Değerler, sistematik bir şekilde organize bir yapı meydana getirmektedirler.
4. İnsani değerlerin öncülleri –antecedents-kültüre, toplum ve kurumlarına, kişiliğe iz bırakmaktadır.
5. İnsani değerlerin sonuçları, sosyal bilimcilerin anlamaya ve incelemeye değer gördüğü neredeyse bütün fenomenleri ortaya çıkaracaktır. Değer konsepti bütün sosyal bilimlerde sosyoloji, antropoloji, psikoloji, psikiyatri, politik bilimler merkezi bir değer işgal etmesi sebebi ile üzerinde tartışılacak bir konu olmaktadır.

Rokeach'a göre değerler süreklilik göstermektedir. Şöyle ki; değerlerin tamamıyla sabit olması, bireysel ve sosyal değişimin imkansız olması anlamına gelmektedir. Aynı şekilde değerlerin tamamıyla sabit olmaması da insanın bireyselliği ve toplumun devamlılığının imkânsızlığı anlamına gelmektedir. İnsani değerlerin konsepti değişen karakteristiğinden dolayı sürekli olarak yeniden tanımlanmıştır (1973, s. 5-6).

Rokeach değerlerin diğer bir özelliği olarak yapısal bir düzende organize olduklarından bahsetmektedir. Ona göre büyüme sürecinde ve deneyimlerle hepimiz hiyerarşik düzen içinde bulunan evrensel değerleri bütünleştirmeyi adım adım öğrenmekteyiz ki bu her bir değer, önceliklerine veya değerler arası önem derecesine göre bir düzen içinde bulunmaktadır (1973, s. 5-6).

Rokeach'a göre değerler inançlardır. Rokeach değerlerin, diğer inançlarda olduğu gibi, bilişsel, duygusal ve davranışsal unsurlara sahip olduğunu belirtmektedir. Ona göre değer bilişseldir; çünkü kişi doğru davranışın ne olduğunu ya da doğru olan ve uğruna gayret göstereceği ulaşmak istediği durumu bilmektedir. İkinci olarak bir değer duygusaldır; çünkü kişi ondaki duygusallığı hissedebilir, duygusal olabilir veya karşısında durabilir, olumlu örnek sergileyenleri onaylamakta ya da olumsuzları onaylamamaktadır. Son olarak da bir değerlerin davranışsal bir tarafı vardır ki, aktive olduğunda harekete dönüşmektedir (1973, s. 7).

Hofstede (1984; 1991; 2001) değerlerin her birinin eksi ve artı olmak üzere iki oklu olduklarını ve şu hususlarla savaştığını belirtmiştir: iyiye karşı kötü, kirliye karşı temiz, tehlikeye karşı emniyetli, çirkine güzel, doğal olmayana karşı doğal, paradoksa karşı mantıklı, akılcı olmayana karşı akılcı, ahlakiye karşı ahlaksız. Hofstede değerlerin yaşamımızın erken dönemlerinde programlanması dolayısıyla, bizler her ne kadar öznel olarak sahip olduklarımızın mükemmel derecede akılcı olduğunu düşünsek de, akılcı olmadığını belirtmiştir. Ona göre değerler karşılıklı ilişki içinde olup kendi içinde bir değerler sistemi ya da hiyerarşisi oluşturmaktadır (Hofstede, 1984, s.18; 2001, s. 6).

Hofstede değerleri iki uçlu duygular olarak tanımladığı için, değerlerin hem bir yoğunluğu hem de bir yönü olduğunu belirtmiştir. Bu durumu mesela 'paraya sahip olmanın' bizler için oldukça gerekli (yoğunluk) olmakla beraber bizlerin 'fazlasını' iyi 'azını' kötü olarak düşünebildiği şeklinde örneklendirmiştir (Hofstede, 2001, s.6).

Birçok yönden tanımlanabilen 'değerleri' Cavalli-Sforza (1993, s. 305) insanların karar verme süreçlerinde önemli yönlendirici unsurlar olarak tanımlamıştır. Bu yüzden de bu kavrama amaçlar, istekler, güdüler gibi unsurları etkileyen bütün tanımlamaları ekleyerek sonuç olarak davranışlardaki standartlarımızın belirlendiğini belirtmiştir. Değerlerin biyolojik ihtiyaçlardan doğduğu gibi, sosyo kültürel, sosyo-demografik, eğitim, erken sosyalizasyon gibi birçok farklı olaydan da etkilendiğini vurgulamaktadır.

Zavalloni'de (1980, s. 74-75) değerleri sosyal aktörlerin arzu edilebilir veya tercih edilebilir olarak düşündükleri oryantasyonlar olarak tanımlamıştır.

Shchwartz ve Bilsky (Aktaran: Schwartz, 1992; Aydın, A., 2005, s. 9) değerlerin özelliklerini aşağıdaki 6 maddede toplu olarak tanımlamıştır⁸:

- 1) Değerler inançlardır. Ancak tümüyle nesnel duygulardan arındırılmışlardır; fikir niteliği taşımazlar, etkinlik kazandıklarında duygularla iç içe geçerler.
- 2) Değerler, bireyin amaçlarıyla (eşitlik vb.) ve bu amaçlara ulaşmada etkili olan davranış biçimleriyle (hak bilirlilik, yardımseverlik vs.) ilişkilidirler.
- 3) Değerler özgül eylem ve durumların üzerindedirler; yani tüm ilişkilerimizde geçerlidirler.
- 4) Değerler, insan davranışlarını ve onların değişimini yönlendiren standartlar olarak işlev görürler.

⁸ Schwartz ve Bilsky'nin değerlerin özellikleri üzerine toplu olarak derlemelerini yaptığı teorisyenler ve araştırmacılardan bazıları; Allport, 1961; Feather,1995; Hofstede,1980; Inglehart, 1977; Kohn, 1951; Kluckhohn, 1951; Morris, 1956; Rokeach, 1973; Schwartz & Bilsky,1987.

5) Değerler taşıdıkları öneme göre kendi aralarında sıralanmaktadır. Düzenlenmiş bir değerler kümesi, değer önceliklerini belirleyen bir sistem oluşturmaktadır.

Yukarıda değerlerin özellikleri bir bütün olarak tanımlanmıştır, ama bir değeri diğer değerden ayıran o değer neyi amaçladığıdır ki, bu da Schwartz'ın değerler teorisi ile açıklanmaktadır.

Son olarak da değerlerin analiz düzeyi sosyal bilimlerde farklılaşarak makro ve mikro analiz düzeyinde açıklanmaktadır. Değerler bireylerin davranışlarına etki eden motivasyonel unsurlar olarak önemli bir rol oynamakla birlikte üretim, doğurganlık ve suç gibi sosyal çıktılardaki farklılıkları açıklamak içinde sıkça başvurulmaktadır.

Bu çalışmada Schwartz'ın değer yaklaşımı benimsenmiştir. Kısaca özetlersek Schwartz 'değerler'i bireylerin yaşamında davranış amacını belirleyen motivasyonlar olarak 'insanların hayatına rehberlik eden kurallar' olarak tanımlamıştır (Schwartz ve Bilsky,1987; Schwartz 1992.).

2.2.2.Kültürün Tanımı ve Değerlerle İlişkisi

Antropologlar, kültürü çok uzun zamandır incelemişlerdir. Kroeber ve Kluckhohn 1954 yılında kültür üzerine yapmış oldukları araştırmalarında kültürün yaklaşık olarak yüz altmış dört farklı tanımı olduğunu tartışmışlardır (Aktaran: Kağıtçıbaşı, 1998, s. 36-37). Bundan da anlaşılacağı gibi kültürün nasıl tanımlanabileceği ve bu tanım içinde hangi özelliklerin vurgulanması gerektiği konusunda çok farklı görüşler ortaya konmuştur.

Mesela Hofstede (1984, s. 21; 2001, s. 10) kültürü 'zihinsel yazılım' olarak ifade ederken, değerleri ve kültürü anahtar yapılar olarak kullanmıştır. Hofstede'in kültür tanımı şöyledir:

'Bir grubun insanlarını diğer grubun insanlarından ayıran aklın kolektif programlanmasıdır. Bu bağlamda kültür değerler sistemini içermektedir ve değerler de kültürün yapı taşlarını oluşturmaktadır. Kültür, grupların çevresi ile ilişkilerini etkileyen müşterek özelliklerin toplanmasıdır. Nasıl ki kişilik bir bireyin kimliği ise aynı şekilde kültür de bir grubun kimliğini belirlemektedir. Kültür kendini sembollerde, ritüellerde, mitlerde, destanlarda kısacası görülebilir unsurlarda açıkça göstermektedir '

Diğer bir kültür tanımı Güvenç (1991:101) tarafından tanımların kapsamlısı olarak da belirtilen Tylor (1871, s. 1) tarafından yapılmıştır:

'Kültür ya da uygarlık, bir toplumun üyesi olarak, insanoğlunun öğrendiği (kazandığı) bilgi, sanat, gelenek-görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütün'dür.'

Yukarıdaki tanımlardan da çıkarsanabileceği gibi, kültür iki özelliği ile karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan biri toplumsal olması ve diğeri de değişme göstermesidir. Kültürel sistemin öğrettikleri yalnız zaman boyutunda sürekli değildir, aynı zamanda toplumu yansıtmaktadır. Bir grubun üyeleri tarafından paylaşılan alışkanlıklar, kabul edilen davranış, tutum ve değerler o toplumun kültürünü oluşturmaktadır. Kültürün öne çıkan diğer özelliği değişmekte olmasıdır. Bu değişim uyum yolu ile gerçekleşmektedir. Koşullar değiştikçe, geleneksel çözüm yollarının sağladığı doyum düzeyi azalmakta ve değişmektedir. Yeni ihtiyaçlar bilinç düzeyini yükseltmekte ve bu ihtiyaçlara karşılık gelecek düzenlemelere gidilmektedir. Kültürel sistemler yalnız ileri giden değişmelere değil, geri giden değişmelere de uyum göstermektedir. (Güvenç, 1991, s. 102-103).

Kültür üzerine yapılmış çalışmalardan yola çıkarak sosyolojik anlamda kültürü Ozankaya (1991, s. 152) şöyle tanımlamıştır:

'Kültür, insanların toplumsal ve tarihsel gelişim içinde yarattıkları bütün özdeksel (insan emeğinin toplumsal gelişme süreci içinde ortaya

çıkardığı nesnelere; teknik ilerleme, üretim, eğitim, bilim) ve tinsel öğelerin (değerler, inançlar, bilgiler, davranış kuralları, gelenekler...) toplamıdır. Bu özellikleri ile kültür, toplumun ürünüdür.'

Yine de, bütün bu tanımların ortak olarak birleştiği bir nokta kültürün her şeyi içeren geniş yapısı olmuştur. Bu yüzden, birçok farklı tanımla birlikte, kültür için şu tanımlar ileri sürülmüştür: 'Geleneksel fikirler ve bunlara bağlı olan değerler', 'öğrenilmiş davranışların bir bütün olarak nesilden nesile aktarılması', 'paylaşılan semboller ve anlamlar', 'bir grubun davranışlarında önceden tahmin edilebilir ve belirli farklılıklara yol açan deneyimler', 'davranışları bir sisteme oturtan fikir, uygulama, norm ve anlamlar bütünü', 'kendini oluşturan parçalar üzerinde kapsamlı bir etkiye sahip olan bir üst düzen', 'birbirleri ile ilişki içinde ve birbirlerine karmaşık bir biçimde bağlı olan parçalardan oluşmuş sistem' ve 'bilişsel programlama ve yazılım' (Kağıtçıbaşı, 1998, s. 36-37).

Kültürel değerler sosyal ortamda gelişmektedir; bu bakımdan sosyal sistemin ya da kültürün ürünüdür. Değerden bağımsız bir kültür düşünülemez gibi, kültürden bağımsız değerlerden de bahsedilemez. Kültür, dil, alışkanlıklar, hayat tarzları, dinî inançlar, dünya görüşü, zihniyet ve değerler ile her türlü insani ve doğal ilişkileri kapsayan veya bu ilişkilerden ortaya çıkan sosyolojik bir bütün; hayatın biçimlenişi ve davranışın değerlendirilmesinde ortak bir yöntem olarak özetlenirse; bu bağlamda değerler de kısaca kültür öğeleri üzerine kurulu kültürel unsurlar olarak tanımlanabilir. Birey, doğumundan ölümüne kadar ebeveynlerinin, arkadaşlarının, önemli gördüğü ve sevdiği kişilerin, yaşamındaki önemli değişikliklerin, tecrübelerin, yasaların, gelenek ve göreneklerin, dinin, eğitimin ve medyanın etkisiyle değerleri öğrenmiştir. Bu süreçte zihninin ve kendisinin bir parçası olan kültür ve toplum içerisinde üretilmiş ve sürekliliğe sahip değerler tarafından etkilenmeye son derece meyilli olmuştur (Yavuz, 2008, s. 28-32).

Toplum ve insan bilimlerinin incelediği hemen her şey kültür tarafından biçimlenip, koşullandırılmıştır. Tarım ve türlü sanayi dallarındaki üretimin teknik ve yöntemlerinden, ailenin, ekonominin, yönetimin... örgütlenişine, öğrenme

yollarından, kişilik tiplerine varıncaya değin her konu bir toplumun kültür ortamı içinde yer almaktadır. Başka bir deyişle toplum biliminin incelediği tüm konular, şu ya bu biçimde kültür ile ilişki içerisinde bulunmaktadır (Ozankaya, 1991, s. 152).

Kültür-değer ilişkisi üzerine Rokeach (1973;1989); bir insanın sahip olduğu değerlerin, içinde bulunduğu kültürün, kurumların ve bireylerin kişiliğinin ürünü olduğunu belirtmektedir. Bu anlamda değeri, kültürden bağımsız olarak düşünölemeyeceğini ifade etmiştir. Cavalli-Sforza da (1993; 307) sosyal katmanlar veya nüfus arasındaki kültürden kaynaklı farklılıkların hemen hemen bütün davranışlar üzerinde güçlü etkisi bulunduğunu vurgulamıştır. Triandis (1987, s. 79) de öğrenme, idrak gibi temel süreçler ile değerlerin kültürden etkilendiğini belirterek kültürü bir parametre olarak ele almıştır. Bireysel kültürün daha az baskın olduğu toplumlarda bireylerin kendi gruplarının norm ve kurallarına daha fazla önem attiklerini belirtmiştir.

2.3. SCHWARTZ'IN DEĞER YAKLAŞIMI

Schwartz (1992; Schwartz & Bilsky, 1987, 1990) farklı kültürlerdeki insanların kabul edeceği temel değerler içeriği ile bu değerler arasındaki yapısal ilişkiyi tanımlamaya çalışmıştır. Bu şekilde sosyal bilimlerde hem herkesçe kabul gören/uzlaşılan bir temel değerler konsepti eksikliğini gidermek hem de bu değerler arasındaki yapısal ilişkileri kurarak içeriğini oluşturmayı amaçlamıştır. Schwartz bu açığı gidermek için teorisini yetmiş ülkede, üç farklı ölçme yöntemi kullanarak doğrulamıştır. Schwartz teorisinde on güdüsel değer tanımlamış ve aralarındaki çatışma ve uyum dinamiklerine yönelik bir yapı ortaya koymuştur. Bu dinamikler farklı kültürel gruplarda değerler arasında bir ilişki yapısına sebebiyet vermekte ve insani güdülerde evrensel bir yapı önermektedir.

Schwartz değerlerin özelliklerini bir bütün olarak tanımlamıştır (Değerler inançlardır; değerler, bireyin amaçlarıyla (eşitlik vb.) ve bu amaçlara ulaşmada etkili olan davranış biçimleriyle (hak bilirlilik, yardımseverlik vs.) ilişkilidirler; tüm ilişkilerimizde geçerlidirler; insan davranışlarını ve onların değişimini

yönlendiren standartlar olarak işlev görürler; değerler taşıdıkları öneme göre kendi aralarında sıralanmaktadır) ama bir değeri diğer değerden ayıran o değer neyi amaçladığıdır ki bu da değerler teorisi ile açıklanmaktadır. Bu bağlamda Schwartz (1992)'ın ilk hipotezini değerlerin amacı ya da güdü (motivation) tipi oluşturmaktadır. Schwartz, değerler teorisinde güdü çeşidine göre on değer tanımlamıştır. Bu değerler üç temel insani gereksinime dayandığı için evrensel kabul edilmektedir. Schwartz'a göre bu gereksinimlerden birincisini biyolojik organizmalar olarak bireylerin ihtiyaçları, ikincisini toplumsal etkileşime ve iletişime yönelik gereksinimleri, üçüncüsünü toplumsal varlığın ve yapının devam ettirilmesine yönelik grupların hayatta kalma ve iyi yaşama ihtiyaçları oluşturmaktadır. Bu temel gereksinimlerin giderilmesi için insanlar birbirinden farklı güdülerle (motivation) harekete geçmektedirler. Bir başka ifadeyle, bu üç temel ihtiyaç, aşağıda kısaca açıklanan birbirinden farklı on temel değer tipini, incelenen tüm kültürlerde neredeyse eş anlamlı bir biçimde (equivalent meaning) evrensel olarak doğurmaktadır. Schwartz (1992,1994, 2003) ve Schwartz ve Bilsky (1990) bu on temel değeri⁹ detaylandırmış ve bu değer tiplerinin diğer bütün kültürel gruplarda ortaya çıktığını savunmuşlardır. Bu açıdan ulaşılan bulgulara bakıldığında güç, başarı ve geleneksellik değerleri bütün kültürlerde ortaya çıkmıştır. Hazcılık, özerklik, hümanizm ve özerklik katılımcı ülkelerin %95'inde tam uyumlu olarak ortaya çıkarken; yenilikçilik, yardımseverlik, uyumluluk değerleri %90'ında tam uyumlu olarak ortaya çıkmıştır. Çalışmaya katılan ülkelerin çeşitliliği göz önüne alındığında 10 değer evrensel değerleri temsil ettiği sonucu desteklenmiştir.

⁹ Burada değerlerin sıralanışında kültürel seviyedeki araştırmalarda (Hofstede, 1980; Triandis, 1990) belirtilen bireysel ve toplumcul olan ile karıştırılmaması gerektiği Schwartz tarafından özellikle vurgulanmıştır. Bireysel ilgileri temsil eden birçok değere bireysel kültürlerde çok fazla önem verildiği gösterilmiştir. Tam tersi olarak da toplumcul ilgileri temsil eden birçok değere de toplumcul kültürde çok fazlaca önem verilmektedir. Fakat bu durum kültürel seviyeden bireysel değerler seviyesine çekildiğinde ki bu da aslında Schwartz yaklaşımının da odak noktasıdır, birçok istisnalar ortaya çıkmaktadır. Mesela zenginlik, sosyal güç ve otorite gibi Schwartz'ın yaklaşımında aslında bireysel değerleri temsil ederken, kültürel seviyede analiz edildiğinde, toplumcul kültürlerde bu bireysel değerlere büyük bir kültürel öncelik verilmektedir. Eşitlik, sadakat, sorumluluk Schwartz yaklaşımında toplumcul görüşü temsil ederken, kültürel seviyede yapılan araştırmalarda, bireysel kültürlerde bu toplumcul değerlere yüksek bir kültürel önem verilmektedir (Schwartz,1992).

Özerklik(self – direction): Bu değer çeşidinin tanımlanan amacını seçme, yaratma ve açıklama da bağımsız düşünme ve davranış oluşturmaktadır. Özerklik, organizmanın kontrol ve yönetme ihtiyacı ile otorite ve bağımsızlık ile temas etme gerekliliklerinden doğmuştur. Özgürlük, bağımsızlık, kendi hedeflerini kendisinin belirlemesi, yaratıcılık, meraklılık güdüsel amaçlarıdır (Schwartz,1992, s, 5-7; Schwartz ve Bardi, 2001, s. 270).

Yenilikçilik (stimulation): Yenilikçi değerler davranışlarda optimum seviyeyi sağlamak için organizmanın farzedilen ihtiyaçlarından doğmuştur. Bu ihtiyaç özerklik değerlerin altında yatan değerler ile ilişkilidir. Macera, süpriz arama, risk üstlenebilme, meydan okuma davranış şeklidir. Cesaret, farklı ve heyecanlı bir yaşam tanımlı değerleridir (Schwartz,1992, s. 8; Schwartz ve Sagie, 2000, s. 468; Schwartz ve Bardi, 2001, s. 270).

Hazcılık (hedonism): Bu değer çeşidi organizmanın ihtiyaçlarından, zevklerinden doğmuştur. Bu değerın güdüsel amacı hayattan zevk ve haz duymaktır. (Schwartz,1992, s. 8).

Başarı (achievement): Bu değer çeşidi sosyal standartlarda yeterli seviyeye ulaşma, kişisel başarı olarak tanımlanmaktadır. Yeterlilik performansı bireylerin hayatta kalmak için kaynaklara sahip olması için bir gerekliliktir. Başarı değeri, mevcut kültürel standartlarda yeterlilik gösterebilmeye vurgu yapmaktadır (Schwartz,1992, s. 8; 1994, s. 22).

Güç (power): Schwartz teoremi güç değerlerini sosyal statünün ve prestijın bir göstergesi ile insanlar ve kaynak(otorite, zenginlik, sosyal güç, kişisel imajın korunması, sosyal çevre tarafından kabul görme) üzerinde kontrol sahibi olmak veya hakim olmak olarak tanımlamaktadır.

Güç ve başarı değerlerinin her ikisi de sosyal itibara odaklanmaktadır. Fakat başarı değerleri sosyal statü ve prestij becerisine vurgu yaparken güç değerleri (otorite, zenginlik gibi) daha genel bir sosyal sistem dahilinde hakim pozisyonun korunması veya otoriteye, zenginliğe vurgu yapmaktadır (Schwartz,1992, s. 9; 1994, s. 22).

Güvenlik (Security): Bu değer tipinin güdüsel amacı güvenlik, uyum, toplumun ve bireylerin varlığını muhafaza etmesi olarak tanımlanmaktadır. Toplumun,

ilişkilerin ve bireyin kendisinin güvenliği, huzuru ile denge arayışı temel değerlerini oluşturmaktadır (Schwartz,1992, s. 9; 1994, s. 22).

Uyumluluk (Conformity): Bu değer tipi toplumsal etkileşim ve grubun varlığını muhafaza etme gereksiniminden doğmuştur. Başkalarına zarar verebilecek, toplumsal beklenti ve kurallara aykırı olabilecek eğilim ve davranışların sınırlandırılması, kurallara uyum temel amaçlarını oluşturmaktadır (Schwartz,1992, s. 9; 1994, s. 22).

Hümanizm (Universalism): Hümanizm değerlerinin motivasyonel amacı grupların ve bireylerin hayatta kalma, varlığını devam ettirme ihtiyacı ile sınırlı doğal kaynaklara sahip olunması bilincinden doğmuştur. (Schwartz, 1992, s. 12). Eşitlik, anlayışlılık, hoşgörü, tabiatın ve insanlığın iyiliğini gözetmek temel amaçlarını oluşturmaktadır (Schwartz, 2003, s. 268).

Yardımsellik (Benevolence): Bu değer tipi bütün alanlarda insanların refahı ile ilgili olup, günlük hayat içinde çevremizdeki insanların refahına odaklanmaktadır. İnsanların çevresindeki yakın kişilerin refahını gözetme ve koruma, yardımsellik değerlerinin motivasyonel amacını oluşturmaktadır (Yardımselik, güvenilir, bağışlayıcı, dürüst, sorumluluk sahibi, dost) (Schwartz,1992, s. 9; 1994, s. 22).

Geleneksellik (Tradition): Gruplar kendi deneyim ve yaşantılarını temsil eden pratikler ve semboller geliştirmektedirler. Geleneksel davranış modları grubun özgürlüğünün, kendi biricik dünyasının özgünlüğünün ve devamlılığının garantilerini oluşturmaktadır. Geleneksellik genellikle dini ritüeller, inançlar ve davranış kurallarından oluşmaktadır. Saygı, kültürel gelenek ve düşünceleri kabul etme geleneksellik değerinin güdüsel amaçlarını oluşturmaktadır (Schwartz,1992, s. 9; 1994, s. 22).

Tablo 6. Değerlerin Açıklaması İle Onları Temsil Eden Değerler

Açıklama	Açıklayan Değerler	Kaynak
Güç (power): Sosyal statü ve prestij, insanlar ve kaynaklar üzerinde kontrol sahibi olmak ya da üstünlük kurmak	Sosyal güç, otorite, zenginlik.	Etkileşim Grubu

Tablo 6. Değerlerin Açıklaması İle Onları Temsil Eden Değerler

Açıklama	Açıklayan Değerler	Kaynak
Başarı (achievement):: sosyal standartlarda yeterli bireysel başarıyı gösterebilmek	Başarılı, yetenekli, hırslı, etkili.	Etkileşim Grubu
Hazcılık (hedonism): Zevk ve duyguların kişisel doyumunu	Hazcılık, zevk alma, kendi rahatına düşkünlük.	Organizma
Yenilikçilik (stimulation): Heyecan duyma, yaşama meydan okuma ve yenilik arayışı	Cesur, renkli ve heyecan verici yaşam.	Organizma
Özerklik(self – direction): Seçme, ortaya koyma ve ifade etmede bağımsız düşünce ve davranış	Özgürlük, bağımsızlık, yaratıcılık.	Organizma
Hümanizm (universalism): Anlayışlı, takdir edici ve hoşgörülü olma, insanların ve doğanın refahını gözetme	Geniş görüşlü, toplumsal adalet, eşitlik, çevreyi koruma.	Etkileşim Grubu
Yardımsızlık (benevolence): Çevredeki kişilerin refahını gözetme ve koruma	Yardımsız, onurlu, affedici, sadık, sorumlu.	Organizma
Geleneksellik (tradition): Dinin ya da geleneksel kültürün bir takım gelenek ve göreneklerini kabul etme, bağlanma ve saygı gösterme	Alçakgönüllü, dindar, yaşamda kendine düşen payı kabul etme	Organizma
Uyumluluk (Conformity): Toplumsal kural ve beklentilere aykırı davranılmaması, başkalarının rahatsız edilmesi ya da zarar verme gibi sonuçlara yol açacak davranış ve eğilimlerin sınırlandırılması	İtaatkarlık, kibarlık, aileye ve yaşlılara saygılı olma	Organizma
Güvenlik (security): Toplumun, ilişkilerin ve bireyin kendisinin güvenliği, huzuru ve istikrarı	Ulusal güvenlik, toplumsal düzen.	Etkileşim Grubu

Tablo 6. Değerlerin Açıklaması İle Onları Temsil Eden Değerler

Açıklama	Açıklayan Değerler	Kaynak
Not: Organizma: bireylerin biyolojik organizma olarak evrensel ihtiyaçları; Etkileşim: Grupların koordinesi için evrensel gereklilik; Grup: grupların hayatta kalması ve etkin işlemesi için evrensel gereklilik		

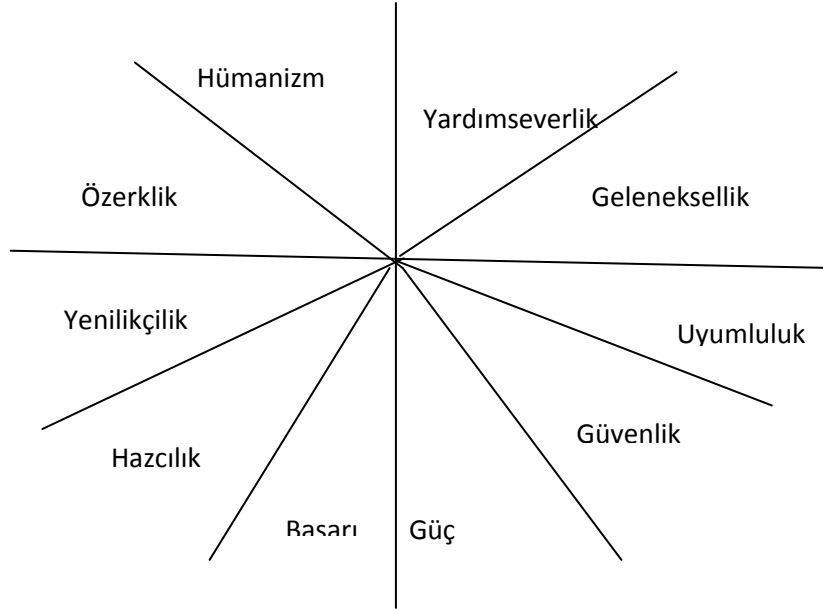
(Kaynak: Schwartz, 1994, s. 22)

On değer tipi Tablo 6'da ilk sütunda listelenmiş olup, her biri ana amaçları doğrultusunda açıklanmıştır. İkinci sütun her biri değer tipini temsil eden örnek değerleri listelemiştir. Üçüncü sütunda her bir değer tipinden doğmuş olan ve insanın var olması için gereken evrensel gereklilikler listelenmiştir.

Schwartz (1992, 1994, 2003; Schwartz & Bilsky, 1990)'ın on temel değer tanımlanmasına ek olarak ikinci hipotezi değerler arasındaki ilişkinin yapısına yönelik olmuştur. Ona göre değerlerin kendi aralarındaki yapısal ilişkisi, herhangi bir değer arayışı sırasında davranışlar bazı değerler ile çatışırken bazıları ile uyumlu olacağı gerçeğinden doğmuştur. Mesela başarı değerleri yardımseverlik değerleri ile çatışmaktadır fakat başarı ve güç değerlerinin birbirleri ile uyumlu olduğu kabul edilmektedir. Kişisel başarı arayışı güçlü olmaya eğilimlidir ve davranış şekilleri de kişinin kendi sosyal pozisyonu ve diğerleri üzerindeki otoritesini sağlamayı amaçlamaktadır.

Schwartz teorisinde değer tipleri arasındaki ilişkileri gösteren dinamik yapı Şekil-1'de gösterilmektedir. Bu tabloya göre, yakın değer tiplerinin birbirleri ile uyumlu olduğu kabul edilmektedir

Şekil 1. Değerler Arasındaki İlişki Modeli

(Schwartz,1992, s.14)

Değerlerin dairesel dağılım üzerindeki oranın artması uyumluluğun düşmesini ve çatışmanın artmasını göstermektedir. Orijine zıt yönde bulunan değer tiplerinin yüksek oranda çatıştığı kabul edilmektedir (Schwartz,1992, s. 8-14).

Uyumluluk: Aşağıdaki dokuz setten oluşan değer tiplerinin birbirleri ile uyumlu olduğu kabul edilmektedir (Schwartz,1992, s. 14-15).

1. Güç ve Başarı: Her ikisi de sosyal üstünlük ve itibarı vurgulamaktadır.
2. Başarı ve Hazcılık: Her ikisi de kendine düşkün olmayı vurgulamaktadır.
3. Hazcılık ve Yenilikçilik: Her ikisi de keyif veren uyarımların arzulanmasını gerektirmektedir.
4. Yenilikçilik ve Özerklik: Her ikisi de değişime açıklık ve egemenlik motivasyonunu içermektedir.
5. Özerklik ve Hümanizm: Her ikisi de bir kişinin kendi kararlarını alması ile farklılıklara uyuma dayanmaktadır.

6. Hümanizm ve Yardımseverlik: Her ikisi de bencil ihtiyaçların aşılması ile başkalarının iyiliğini düşünme ile ilgili değerleri temsil etmektedir.
7. Uyumluluk ve Geleneksellik: Her ikisi de kendine hakim olmayı ve itaati vurgulamaktadır.
8. Uyumluluk ve Güvenlik: Her ikisi de düzenin korunmasını ve ilişkilerde uyuma önem vermektedir.
9. Güvenlik ve Güç: Her ikisi de kaynakların ve ilişkilerin kontrol altında tutulması yolu ile belirsiz tehlikelerin üstesinden gelmeye ya da kaçınmaya vurgu yapmaktadır.

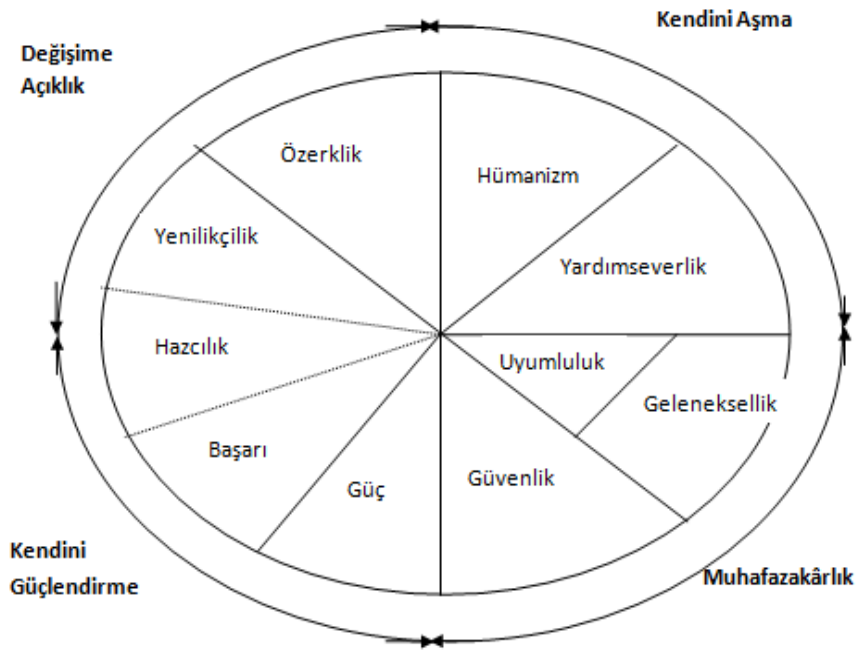
Çatışmalar: Aşağıda belirtilen değer tiplerine yönelik eş zamanlı olarak arayış içinde olunması çok güçlü psikolojik ve/veya toplumsal çatışma doğmasına neden olmaktadır (Schwartz, 1992, s. 15).

1. Özerklik ve yenilikçilik, uyumluluk, geleneksellik ve güvenlik ile zıt yönlüdür. Özerklik ve yenilikçilik bağımsız davranış ve düşünceye vurgu yaparken değişimi desteklemek, kendini kısıtlama, geleneksel kalıpları koruma, düzeni muhafaza etme ile çatışmaktadır.
2. Hümanizm ve yardımseverlik, başarı ve güç ile zıt yönlüdür. Kendinden olmayan ile eşit kabul etmek ve onların refahı ile ilgilenmek kişinin kendi başarısı ve diğerleri üzerinde hakimiyet kurma arayışı ile çatışmaktadır.
3. Hazcılık, uyumluluk ve geleneksellik ile zıt yönlüdür.

Schwartz (1992, s. 15; 1994; 2003; Schwartz & Bilsky, 1990) on temel değer arasındaki çatışma ve uyumun bütünleşmiş bir değer yapısını meydana getirdiğini belirtmekte ve bu yapıyı iki dikey boyut ile özetlemektedir. **Kendini Aşma-Kendini Güçlendirme:** Bu boyutta güç ve başarı değerleri hümanizm ve yardımseverlik değerlerinin karşısında yer almaktadır. Kendini aşma kategorisi kendi çıkarını düşünme arayışını vurgulamakta iken kendini güçlendirme kategorisi başkalarının refahı ve mutluluğunu içermektedir. **Değişime Açıklık-Muhafazakârlık:** Bu boyutta özerklik ve yenilikçilik değerleri güvenlik,

uyumluluk ve geleneksellik değerlerinin karşısında yer almaktadır. Değişime açıklık kategorisi özgür duygu, düşünce ve davranış ile yeni deneyimlere açık olmayı vurgularken; muhafazakârlık kategorisi kendini kısıtlama, değişime direnme ve nizamı vurgulamaktadır.

Şekil 2. Temel Değerler ile Temel Değer Tipleri Arasındaki İlişki

(Kaynak: Schwartz, 1994, s. 24)

Schwartz(1992, 1994, 2003) bu temel yapıyı 67 ülkeden alınan örneklerle¹⁰ desteklemiştir ki bu geniş yapı değerler sistemini organize eden evrensel bir kuralın oluşturabileceğini işaret etmektedir. Ona göre, insanlar bu on temel değere atfettikleri önem derecesinde elbette ki farklılaşabilmektedir fakat değerlerin uyumluluk ve zıtlık yapısı aynı yapıda organize olmaktadır. Değerler

¹⁰ Schwartz çalışmasını hocalardan ve öğrencilerden oluşan 2 örneklem grubu üzerinde test etmiştir. Schwartz tarafından örneklem grubunun aynı kültürel geçmişe (eğitim, yaşanan bölge, dini kimlik...) sahip olmasına dikkat edilmiştir. Yaş, cinsiyet, ve mesleki farklılığın değer tipleri ile belli değerlerde aynı kültürden iki örneklem grubu arasında farklılık yaratacağı düşünülmüştür. Çalışmada kültürler arası ve aynı kültürde değer önceliklerinde ortaya çıkan bireysel farklılıkların önceliklerini ve sonuçlarını ortaya koymak hedeflendiğinden, sosyo-ekonomik farklılıklar ve kültürel etkileri en aza indirmek için aynı gruplar ile çalışılmıştır (Schwartz, 1992; 2004)

arasındaki birbirine entegre bu motivasyonel yapı, bütün değerler sisteminin diğer değişkenlerle ilişkisini araştırmayı mümkün kılmaktadır.

2.4. Araştırmanın Modeli / Kuramsal Çerçeve

Değer ve değerlerin değişimi üzerine yapılan çalışmalar değerlerin davranış ve biliş üzerinde çok büyük etkilerinin olmasından dolayı önemli olmuştur. Değer; davranışı belirleyen ve yol gösteren bir standarttır, olaylara ve durumlara karşı tutumlardır, benliğin dışı karşı olan duruşudur, benliğin dışı karşı yapmış olduğu değerlendirmeleri, yargıları, hükümleri, karşılaştırmaları ve dışarıyı etkilemede attığı adımları oluşturmaktadır (Rokeach, 1973, s. 25).

Sosyal bilimlerde değerler üzerine yapılan çalışmalar genellikle bireylerin ya da grupların değer önceliklerinin bir yandan sosyal yapı içindeki deneyimleri, kültürel geçmişleri ile diğer taraftan davranış ve tutumları tarafından önceliklerinin belirlenmesinde nasıl bir rol üstlendiği ile ilgilenmektedir (Rokeach, 1973; Schwartz, 2006). Sosyolojik perspektifte değerler ile yaş, cinsiyet, gelir, dindarlık gibi yapısal faktörlerin ilişkisi üzerinde durulmuş ve değer önceliklerine etkileri ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda araştırmada kullanılan kuramsal çerçeve şu şekilde oluşturulmuştur.

2.4.1. Din ve Değerler

Din en önemli toplumsal kurumlardan birini oluşturmaktadır. Geçmişten günümüze sosyal ve siyasi örgütlenmelerin ortaya çıkışından, toplumsal iliskilere, kültür ve medeniyetlerin doğuşu veya yok olmasından, ekonomik faaliyetlere, adet, gelenek ve göreneklerden, kültürel yapıya, ülkeler arası ilişkilerden bireysel davranışlara kadar hayatın her safhasında –az veya çok- dinî etkiyi gözlemlemek mümkün olmaktadır. İnsan en sıradan eylemini bile belli bir anlam çerçevesi gözeterek gerçekleştirmektedir. Din, insanın önemli anlam çerçevelerinden birini teşkil etmektedir. Dinlerin ortaya koyduğu inanç ve uygulamalar, inançlılarını muhatap alarak yaptığı telkinler bireysel düzlemde belli bir tavır, dünya görüşü ve tutum oluşmasına sebep olmakta, böylece din,

bireyin birbirinden farklı pek çok olay ve olgu karşısında nasıl davranacağını hatta nasıl düşüneceğini telkin ederek davranışlarını yönlendirmektedir (Yavuz,2008).

Din-değer ilişkisi üzerine oldukça çok sayıda çalışmalar yapılmış olup, bu çalışmalar farklı kültürler ile dini gruplar arasındaki değerler ile din arasında ilişkinin karşılaştırılmasına imkân vermektedir (mesela Schwartz ve Huisman,1995; Saroglou, Delpierre ve Dernelle, 2004; Pepper, 2010; Saroglou ve Galand, 2004; Çukur, 2004; Roccas, 2005; Costaa ve Goodwinb,2006).

Dinin toplum üzerindeki etkisine olan merak doğal olarak değerler üzerindeki etkilerine yönelik de olmuş ve bu alanda birçok çalışmanın yapılması sonucunu doğurmuştur. Schwartz'ın değerler teorisine kadar, dindarlık ile değerlerin önemi arasındaki ilişkiye yönelik olarak ortaya konan bulgular karışık olmakla beraber tutarlı ve aynı zamanda bulguları birbirine entegre edecek bir teoriden yoksun olmuştur (Roccas:2005, 748).

Schwartz'ın değerler teorisini kullanarak din ve değerler arasındaki ilişkiyi incelemeye yönelik yapılmış ilk çalışma Schwartz ve Huisman (1995) tarafından yapılmıştır. Sonrasında Schwartz'ın değer teorisini kullanarak din ve değerler üzerine birçok yeni çalışma ortaya konmuştur. Son zamanlarda da dinsellik ile değerler arasındaki ilişki birçok kültürel ve dini(Müslüman, Katolik) gruplar arasında incelenmiştir (Duriez, Fontaine,&Luyten, 2001; Fontaine et al., 2000 , Bilsky & Peters, 1999, Kuşdil & Kağıtçıbaşı,2000, Saroglu, Delpierre, & Dernelle, 2004).

Schwartz teorisi çerçevesinde değerler ve dinsellik arasındaki ilişkileri inceleyen ilk çalışma Schwartz ve Huisman (1995)'nin çalışması oluşturmaktadır. Bu çalışma da yazarlar dört Batı dinlerinden olan Protestanlık, Romanlık, Katoliklik ve Ortodoksluktan olan bir grup örneklem üzerinde çalışmışlardır. Bu bağlamda dini gruplar arasında bireylerin on temel değer çeşidine atfettikleri önem derecesine yönelik hipotezler oluşturularak değer öncelikleri ile dinsellik

arasındaki ilişkiyi açıklamayı amaçlamışlardır. Bilgiler 38 ülkeyi kapsayan kültürler arası bir proje kapsamında Yunanistan (N: 400 Yunan), Hollandalı (N=218 Protestan), İsrail (N_635 Yahudi) ve İspanyol (N=478 Roman Katolik)'lerden oluşan bir katılımcı gruptan alınmıştır. Gruptaki katılımcıların hepsi Schwartz'ın değerler anketini doldurmuş ve dinseliliklerini derecelendirmeleri istenmiş olup, sonuçlar üzerinden öznel dinselilik ile her bir değer çeşidine atfedilen değerler arasındaki korelasyon incelenmiştir. Öznel dinselilik için 'kendinizi ne kadar dindar olduğunuzu düşünmektesiniz.' sorusu sorulmuş ve 'hiç dindar değilim' ile 'çok dindarım' arasında değişen yedi seçenek üzerinden ölçülmüştür (p.97).

Çalışma sonucunda geleneksellik değeri ile pozitif, hazcılık değeri ile negatif yönde ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Dinselilik ile evrenselcilik, güç ve başarı değerlerine verilen öncelik uyumluluk, yardımseverlik ve güvenlik değerlerine verilen öncelikten daha az pozitif değerde çıkarken, özerklik ve yenilikçilik değerleri ile negatif yönde bir ilişkiye ulaşılmıştır (Schwartz ve Huisman, 1995, 97).

Schwartz teorisi çerçevesinde değerler ve dinselilik arasındaki ilişkileri inceleyen diğer bir çalışma Saroglou, Delpierre ve Dernelle'a (2004) tarafından yapılmıştır. Dinselilik ve değer öncelikleri arasında hem bir ilişkinin var olup olmadığı hem de her bir değer ile olan ilişkisine olan ortalama etkinin ne olduğunu tespit etmek bu çalışmanın ana konusunu oluşturmuştur. Bundan dolayı da dinselilik ile değer ilişkisi üzerinde ülkelerin sosyo-ekonomik koşullarının etkisinin neler olduğunu açıklamak da çalışmanın diğer bir ilgisini oluşturmuştur. Bu bağlamda dinseliliğin insanların değerlere atfettikleri önem derecelerine olan etkisini araştırmak için toplam 15 ülkeden (N ¼ 8551) Schwartz değerler modelini kullanan yirmi bir örnek üzerinde çalışılmıştır. Elde edilen bulgular üzerinden dindar insanlarla ilgili olarak aşağıdaki hususlara yatkın oldukları sonuçlarına ulaşılmıştır:

*Toplumsal ve bireysel düzenin korunmasını teşvik eden değerleri (geleneksellik, uyumluluk ve güvenlik) desteklerken tersi şekilde özerklik ve değişime açıklık kategorilerinde yer alan eden değerlerden (yenilikçilik ve özerklik) de hoşlanmamaktadırlar.

* Aynı şekilde az da olsa kendini aşma kategorilerinde yer alan yardımseverlik değerini (evrensellik değil) desteklerken, hazcılık değerinden hoşlanmadıkları, kendini güçlendirme kategorisinde yer alan başarı ve güç değerine de düşük de olsa önem attıkları bulunmuştur.

Diğer bir çalışma da Pepper (2010) tarafından yapılmış olup, çalışmada değer öncelikleri ile dinselilik arasında ilişkiye yönelik çok boyutlu bir ilişki kurulmaya çalışılmıştır. Pepper çalışmasında İngiltere'den hem genel bir örneklem üzerinde hem de kiliseye düzenli olarak giden bir grup üzerinde çalışarak Schwartz'ın değer teorisi ile genel din ölçümü ve Allah'ın kavramsallaştırması arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Ankette din ile ilgili olarak 4 genel soru sorulmuş olup, bu sorulardan ikisi ile dindarlığa yatkınlığı ölçmüştür. Buna göre öznel dindarlık için kişinin kendini ne kadar dindar olduğunu derecelendirmesi istenmiş (0=hiç değil'den 6=çok) ve katılım için de dini hizmetlere katılım sıklığı sorgulanmış (hiç veya pratik olarak hiç olarak değişen 6 opsiyonlu seçenekde düzenlenmiş). Maneviyat için kişinin kendinin maneviyatını öznel dindarlığı ölçmede kullandığı aynı ölçekteki gibi derecelendirmesi istenmiş.

Dinin genel olarak kimlik ve değer ilişkisi üzerindeki etkisi üzerine Saroglou ve Galand'ın(2004) yapmış olduğu çalışmada Belçika'da yaşayan Müslüman, Belçika ve diğer göç etmiş genç nüfus üzerindeki gruplarda incelenmiş. 16-24 yaşları arasında 118 erkek ve 127 kadın olmak üzere toplam 246 katılımcı üzerinden gerçekleşen çalışmada Schwartz'ın değerler ölçeği kullanılmıştır (56 single value). Dinin farklı açılara olumlu davranışlar sergileyen 'İçten dindarlığı' ve maneviyatı ölçmek için 7'li likert tipi, on maddelik ölçek oluşturulmuş:

1. Klasik dindarlık (Allah'ın insan hayatı içindeki önemi, dua etme sıklığı)
2. Geleneksel din (bir geleneğe bağlı olarak dini ritüellere ilgi, dini kimliklere ilgi)
3. Duygusal din (değerlere ilgi, din içinde anlam arama, duygusal bakış, kişisel tecrübeler açısından bir bakış açısı getirme)
4. Maneviyat

Araştırma sonucunda her üç grupta da genel olarak dindar gençlerin hedonistic (hedonism ve stimulation) ve özerklik değerlerine az önem verirken, uyumluluk değerine yüksek önem affettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Dinin diğer değerler ile olan bağlantısı da her ne kadar bu üç grup birbirleri arasında ne kadar az eşdeğer de olsa daha önce yapılmış olan çalışmalar ile aynı çizgide olduğu sonucuna gidilmiştir. İki göç eden grup arasında din ve geleneksel değerler arasında pozitif yönde bir ilişkiye ulaşılrken bu sonuca yerli halk (Belçikalı) için ulaşılmamıştır. Diğer göç etmiş gruplar arasında güvenlik değeri ile din arasında olumlu bir ilişki bulunurken bu sonuca yerli halk (Belçikalı) için ulaşılmamış. Ek olarak yerli halkın (Belçikalıların) dindarlık alanındaki moratoryum göstergelerinin laik bir toplumda dinin bireysel, açıklayıcı karakterine yönelik birçok bulguya ulaşılabileceği belirtilmiştir. Bu durumu da Belçikalılar ve göç eden Müslüman gruplarda dindarların başarı ve güç değerine az önem affetmeleri şeklinde açıklamıştır

Din ve değer öncelikleri üzerine kültürlerarası benzerlikler ve farklılıkları ortaya koyma amacına yönelik olarak Çukur (2004) ve diğerlerinin çalışması dikkat çekmektedir. ABD, Filipin ve Türkiye'yi kapsayan bu çalışmada Schwartz'ın değerler ölçeği kullanılmıştır. Filipinler, ABD ve Türkiye'de okuyan toplam 475 kolej öğrencisinin katılımı ile gerçekleştirilen bir çalışmada farklı dini gruplar (mezhepler) tarafından kabul edilen davranışların ve inançların çok çeşitli ve farklı olabileceğine vurgu yaparak dinsel bir çok yönden değil de tek boyutlu ele alınmıştır. Bu bağlamda dinsel bir soru ile (Dini inançlarım benim için çok önemlidir)1-katılmıyorum'dan 7=katılıyorum'a kadar değişen likert tipi ölçek ile derecelendirilmiştir. Bu çalışma sonucunda her üç kültürde de benzer olarak dindarlık ile muhafazakârlık ve uyumluluk değerleri arasında pozitif yönde ilişki

bulunmuştur. Değerlerin tek tek dindarlık ile olan ilişkileri ayrıntılandırıldığında dindarlık ve güvenlik arasında pozitif yönde bir ilişkiye sadece Türk ve karışık gruplar arasında rastlanırken, yardımseverlik değerinde bütün gruplarda ile pozitif yönde yüksek tutarlılık bulunmuştur. Diğer taraftan dinselikle değişime açıklık değerleri (hazcılık, yenilikçilik ve özerklik) arasında negatif yönde bulguya ulaşılmıştır. Yine aynı şekilde her üç ülkede, dinselikle hazcılık ve özerklik değerleri arasında yüksek oranda düşük tutarlılık bulunurken, Türk örneğinde ek olarak yenilikçilik değeri arasında da düşük tutarlılık bulunmuştur.

Değer öncelikleri ile din arasındaki ilişkiyi gösteren diğer bir çalışma Roccas'a (2005) ait olup, dini hayatının merkezine alan kişilerin değişim ve belirsizlik değerlerinden kaçınmaya yüksek önem verdiklerini, bağımsız düşünce ve davranış değerlerine daha az önem verdiklerini ortaya koymuştur.

Bir ülkede farklı din grupları arasında değerlerin farklılaşıp farklılaşmadığı ile dini olarak farklı yaklaşımları anlamayı amaçlayan ve Schwartz'ın değer teorisinin kullanıldığı bir diğer çalışma da Costaa ve Goodwinb'e (2006) aittir. Çalışmada Schwartz'ın değer ölçeği kullanılmıştır. 71'i lise öğrencisi, 73'ü de yetişkin olmak üzere 144 kişilik örneklem üzerinde çalışılmıştır. Katılımcıların %49'u Müslüman bölgelerde yaşayanlardan oluşmakta iken %50,7'si Hristiyan illerinde yaşayanlardan oluşturulmuştur. Çalışmanın bağımsız değişkeni din, bağımlı değişkeni değerler iken yaş ve cinsiyet de kontrol değişkenlerini oluşturmuştur. Araştırma Schwartz'ın değer tiplerinin farklı dini bölgelerde önemli ölçüde farklılaştığı hipotezini desteklemekle birlikte sonuçlar Müslüman ve Hristiyan nüfusunun evrensellik, yardımseverlik, başarı ve geleneksellik değerlerinde farklılaştığını göstermiştir. Her ne kadar iki grup arasındaki fark çok büyük olmasa da Hristiyanlar bu değerlere Müslümanlara oranla daha fazla önem atfetmişlerdir.

2.4.2.Cinsiyet, Eğitim ve Değer İlişkisi

Değerler, tutum ve davranışlarımızın temelini oluşturan ve yön veren kuvvetli yapılar olarak tanımlanmaktadır (Rokeach, 1973; Schwartz, 1996). Bundan dolayı da değer önceliklerinde ve kavramlarda cinsiyetler arası farklılaşmayı anlamak diğer alanlarda da cinsiyete dayalı farklılaşmaları anlamayı yükseltmiş olmaktadır.

Schwartz ve Rubel'in (2005) değerler üzerine yapmış oldukları çalışmada belirttikleri gibi cinsiyetin değer öncelikleri üzerindeki etkisi hiç kuşkusuz diğer faktörlerle birleştiği zaman anlam ifade etmektedir. Mesela her on değerden yedisinde, öğrenciler arasında cinsiyete bağlı farklılaşmalar genel nüfusa oranla daha büyük olmaktadır. Bu noktada da cinsiyetin yaş, eğitim, din, sınıf gibi demografik değişkenler ile olan etkileşimine bakmak diğer önemli adımı oluşturmaktadır. Mesela erkeklerin iş hayatlarında pik noktasına ulaştığı ve kadınlarında bağımsızlıklarını deneyimledikleri kırkbeş yaşlarında güç değerinde bir azalma ya da artma olmakta mıdır? Bu açılardan değerlendirildiğinde cinsiyet değişkeninin etkisini araştırmak anlamlı olmaktadır.

Cinsiyetin değer öncelikleri üzerindeki etkisini araştırmaya yönelik yapılan ve Schwartz'ın değer ölçeğini kullanan çalışmalar sonucunda elde edilen bulguları iki ana kategori altında incelenmiştir. Buna göre cinsiyetlerin değer yapılarına yönelik yapılmış yapısal çalışmalar (Struchth, N., Schwartz & van der Kloot, 2002; Prince-Gibson & Schwartz, 1998; Feather, 1984; Rokeach, 1973; Duxbury & Higgins, 2005) ilk kategoriyi oluşturmakta iken cinsiyet farklılığı ile değerler arasında fark bulan çalışmalar (Rokeach & Ball-Rokeach,1989; Feather, 1984; Schwartz & Rubel, 2005; Rickyman & Houston, 2003; Dirilen & Büyükhahin (2012); Rubel-Lifschitz ve Schwartz, 2009; Aygün, Z. K. Ve Imamoğlu, E. O., 2002; Dilmac, B., Deniz,M., Deniz, E.M., 2009) ikinci kategoriyi oluşturmaktadır.

Cinsiyete dayalı olarak değerlerde farklılaşma olduğu bulgusuna ulaşan çalışmalar (Rokeach & Ball-Rokeach,1989; Feather, 1984; Schwartz & Rubel, 2005; Rickyman & Houston, 2003; Dirilen & Büyüksahin (2012); Rubel-Lifschitz ve Schwartz, 2009; Aygün, Z. K. Ve Imamoğlu, E. O., 2002; Dilmac, B., Deniz,M., Deniz, E.M., 2009) konuya evrimci psikoloji ve sosyal rol teorileri olmak üzere iki kaynaktan yaklaşmışlardır. Cinsiyet farklılıklarını psikolojik boyutta ele alanlar bu farklılığı biyolojik farklılıklar ve sosyalizasyon etkisi ile açıklamışlardır. Eagly'nin sosyal rol teorisi toplumun kadın ve erkeğe yönelik farklı uygulanan ve paylaşılan beklentilerine vurgu yapmaktadır. Mesela toplumda kadının sıcakkanlı, arkadaş, anaç ve yardımsever olması beklenirken; erkeklerin de cesur ve kibar olması beklenmektedir. Sosyal rol teorisi cinsiyet temelli bu beklentilerin temelinde toplum içinde kadın ve erkeğe biçilen farklı aile ve iş rollerinin verilmesinden kaynaklandığını belirtmektedir (Eagly, A. 1995; Eagly, Alice and Crawley, M., 1986). Parsons ve Bales'de (1956) çalışmalarında cinsiyetlerin farklı değer oryantasyonları olduğunu belirterek; erkeğin kadına oranla daha 'etkin' rol üstlenirken, kadının da erkeğe oranla daha 'dışa vurumcu' roller üstlendiğini söylemişlerdir. Onlara göre, erkekten ailesinin toplum içindeki imajını korumak için ekmek kazanan, yetenekli ve yetkin özelliklere sahip olması beklenirken; kadınında aile içindeki uyumu ve düzeni sağlaması için insan ilişkilerinde iyi olması beklenmektedir. Bireylere yüklenen farklı rollerin cinsiyetler arasında da farklılaşmaya yol açacağından hareket eden kimi ele alışlarda erkeklik hırslı olmak, bağımsız olmak gibi araçsal değerler ile ilişkilendirilir iken; kadınlık da sevecen, yardımsever olmak gibi dışavurumcu değerleri ile ilişkilendirilmiş (Feather, 1984); kimi ele alışlarda kadınların üzerlerinde kontrol mekanizmaları oluşturulmak suretiyle kadın davranışlarının nasıl kontrol edildiği gösterilmeye çalışılmıştır (Fox, 1977). Sosyal rol yaklaşımına dayanan araştırmacılar, sosyal rollerin cinsiyete dayalı olarak daha çok farklılaştığını, geleneksel kültürlerdeki cinsiyet farklılığının, modern kültürlerde bulunandan belki de daha fazla olduğunu varsaymışlardır. Değerler üzerine yapılmış yapısal çalışmalar da kadın ve erkeğin değerlere yükledikleri anlamlar bakımından farklılaşmanın varlığını araştırmışlardır.

Rokeach & Ball-Rokeach (1989) çalışmasında Amerikalı kadın ve erkeklerin Rokeach değerler ölçeğinde yer alan otuzaltı maddeden yirmisinin derecelendirilmesinde farklılaştığını bulmuştur. Rokeach erkeklerin kadınlara oranla daha fazla meteryalist, hazcı, başarı odaklı ve entelektüel odaklı oldukları; kadınların da erkeklere oranla dini değerlere, bireysel mutluluğa, aşka, saygınlığa daha fazla yatkın oldukları sonucuna ulaşmıştır.

Avusturyalı yükseköğrenim öğrencileri ve onların aile üyelerini kapsayan çalışmasında Feather (1984) kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre aşka, dürüstlüğe, iç uyuma, saygınlığa daha fazla önem verdiklerini gözlemiştir. Erkek katılımcılarında kadın katılımcılara oranla rahat bir yaşam ve mantığa daha fazla değer verdikleri sonucuna ulaşmıştır.

Schwartz ve Rubel-Lifschitz (2005) on temel değer tipine verilen önem derecesi bakımından cinsiyetler arasında bir farklılaşmanın olup olmadığını bir çalışma ile incelemişlerdir. Çalışmada bulgular yetmiş ülkede (n=77,528) yüz yirmi yedi kişilik örneklem üzerinden toplanmıştır. Araştırma sonucunda erkeklerin kadınlara oranla güç, yenilikçilik, hazcılık, başarı ve özerklik değerlerine daha fazla; yardımseverlik ve evrensellik değerlerine daha az önem atfettikleri bulunmuştur. Geleneksellik ve uyumluluk değerlerinde farklılaşmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Genel olarak kültürün cinsiyete dayalı farklılaşma da önemli bir yönlendirici olduğu çalışmanın diğer bir vurgulanan konusu olmuştur.

Rubel-Lifschitz ve Schwartz (2009) cinsiyete dayalı değer önceliklerindeki farklılaşmaların değerlendirmesini yapmak ve değer öncelikleri ile cinsiyet eşitliği arasındaki ilişkileri tekrar ortaya koymak amacı ile 2005 yılında yaptıkları çalışmayı genişletmişlerdir. Yetmiş ülkede yüz yirmi yedi örneklem üzerinde yapılan çalışmada cinsiyetler arasında on temel değerden yedisinde anlamlı düzeyde farklılık bulunduğu rapor edilmiştir. Sonuç olarak erkeklerin kadınlara oranla güç, yenilikçilik, hazcılık, başarı ve özerklik değerlerine daha fazla önem atfettikleri; kadınların da erkeklere göre yardımseverlik ve hümanizm değerlerine daha fazla değer atfettikleri bulunmuş. Yine bu çalışma ile her ne

kadar düşük tutarlılık bulunsa da kadınların güvenlik değerlerine daha az değer atfederken, geleneksellik ve uyumluluk değerlerinde cinsiyetler arasında tutarlı bir farklılık bulunmadığı bulgularına ulaşılmıştır.

Değer önceliklerinin kimlik ve cinsiyet ile olan ilişkisinin analiz edildiği farklı bir çalışma Rickyman ve Houston'a (2003) aittir. Amerikalı ve İngiliz olmak üzere toplam 207 üniversite öğrencisinin katılımı ile yürütülen çalışmada S. H. Schwartz'ın değerler anketi (1992, 1994) kullanılmıştır. Çalışma sonucunda Amerikalı öğrencilerin İngiliz öğrencilere oranla başarı, hazcılık, özerklik ve yenilikçilik değerlerine daha fazla değer atfettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Güç değerine her iki ülkenin öğrencilerinin de eşit değerde önem atfettikleri bu çalışmanın diğer bulgusunu oluşturmuştur. Her iki ülkedeki kadın ve erkeklere bakıldığında kadınların yardımseverlik, evrensellik, güvenlik değerlerine yüksek önem atfettikleri bulunmuştur. Bireysel değerlere atfedilen anlam açısından (değerler yapısı açısından) cinsiyetler arasında herhangi bir fark bulunmaz iken değer öncelikleri açısından bakıldığında başarı değerine kadınların erkeklere oranla daha fazla önem verdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bu bulgu son otuz yılda kariyer ve iş hayatında kadınların lehine gelişen değişimler çerçevesinde yorumlanmıştır.

Türkiye'de cinsiyet ve değer öncelikleri arasındaki ilişkinin araştırıldığı çalışmaları incelediğimizde Dirilen ve Büyükşahin'in (2012) çalışması öne çıkmaktadır. Bu çalışma Türkiye'de yaşları onyedili ile yirmisekiz arasında değişen yüksek öğrenim öğrencilerinde oluşan 128 kişilik örneklem grubu üzerinden giderek cinsiyet farklılığının sosyal değer öncelikleri üzerine etkilerini açıklamayı amaçlamıştır. Çalışmaya Ankara'nın farklı üniversitelerinde okuyan 125'i kız, 106'sı erkek olmak üzere toplam 231 lisans öğrencisi katılmıştır. Schwartz'ın PVQ ölçeğinin kullanıldığı araştırma sonucunda kadınların hazcılık, hümanizm yardımseverlik ve güvenlik değerlerine erkeklerden daha fazla önem verdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Demografik değişkenlerden katılımcıların anne ve babalarının eğitim durumu 1 (ilkokul)'den 5'e (yüksek lisans) kadar değişen bir aralıkta ölçülmüştür. Öğrencilerin yaşantılarının büyük çoğunluğunun geçtiği yerler de 1 'den (köy) 4'e (metropolitan şehirler) kadar değişen bir aralıkta sıralanmıştır. Bütün katılımcılar için ortalama aylık gelir 1900 TL bulunmuş. Eldeki verilerden Sosyo ekonomik statü olarak katılımcıların orta ve yüksek gelir gruplarında oldukları değerlendirmesi yapılmıştır.

Türkiye'deki temel değerleri araştırmak ve değer oryantasyonundaki değişimi anlamaya çalışmaya yönelik olarak değişime etki edebilecek faktörler olarak cinsiyet ve yaşın etkisinin eğitim değişkeni ile birlikte alındığı Aygün, Z. K. Ve Imamoğlu, E. O. (2002) 'nun çalışması dikkat çekmektedir. Bu çalışmada örneklem grubu ODTÜ'de öğrenim görmekte olan 101 üniversite öğrencisi ile 101 yetişkin katılımcıdan oluşturulmuş ve iki grup arasında karşılaştırma yapmak suretiyle değer önceliklerindeki değişimin yönü ele alınmıştır. Araştırma sonucunda Türkiye'deki sosyal değişim süreci ile birlikte değerlerin üç yol izlediği sonucuna ulaşılmıştır. Bunlardan birincisi modernizm ile birlikte kolektivist değerlere atfedilen önem azalmaktadır. İkinci olarak 1980'lerdeki liberalizm odaklı sosyo-ekonomik politikalar ile paralel olarak örneklem grubunun sosyal güç, statü, tanınma, başarı odaklı kendini geliştirme değerlerine daha fazla önem verdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Üçüncü olarak da değişim evrensel değerlerde kendini göstermiştir. Kendini güçlendirme, insanların refahını düşünme ve doğayı koruma olarak yardımsever ve evrensel değerlere fazla önem verilmiştir. Eğitimin geleneksel ve normativ unsurları içeren muhafazakârlık değeri ile negatif yönde bir ilişkisi olduğu universal değerler ile de pozitif yönde bir ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İyi eğitimli genç katılımcıların muhafazakâr değerlerin tersine evrensel değerleri desteklediği bulgusuna ulaşılmıştır. Benzer sonuçlar cinsiyet -değer ilişkisine yönelik olarak da gözlemlenmiştir.

Türkiye'de yapılmış bir diğer çalışma Dilmac, B., Deniz,M., Deniz, E.M. (2009) tarafından gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın amacı, kapsamında üniversite

öğrencilerinin öz-anlayışları ile değer tercihleri arasındaki ilişkiyi incelemek ve üniversite öğrencilerinin öz-anlayışları ve değer tercihlerinin cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını saptamak olmuştur. Araştırmanın çalışma grubu ise eğitim fakültesinde öğrenim gören 398'i kız, 145'i de erkek olmak üzere toplam 543 öğrenciden oluşmuştur. Çalışma sonucunda cinsiyet değişkenine göre değerlerin alt boyutları arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Hazcılık alt boyutunda kız öğrenciler ile erkek öğrenciler arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Değerler ölçeğinin bir diğer alt boyutu olan öz denetimde, kız öğrencilerin aritmetik ortalamalarının anlamlı bir farkı ifade ettiği görülmüştür. Bu sonuca göre yardımseverlik, uyum, güvenlik alt boyutları ortalamalarının kız öğrencilerin lehine olduğu görülmüştür. Araştırmadan elde edilen bir diğer bulgu ise, cinsiyet değişkenine göre öz anlayışın farklılaşıp farklılaşmadığına yönelik bulgu olmuştur. Elde edilen bu bulgular bu iki değişken arasında anlamlı bir farklılığın olmadığını ortaya koymuştur (16-24).

Prince-Gibson and Schwartz (1998) çalışmasında cinsiyet farklılığının değer önceliklerine etkisi ile cinsiyet ile birlikte yaş, eğitim ve etnisite gibi sosyo demografik yönlendirici unsurların etkisi üzerine hipotezlerini oluşturulurken toplumsal cinsiyet yaklaşımları kullanılmış ve değerler üzerine yapılmış olan çalışmalardan yararlanmıştır. Araştırmanın soruları aşağıda özetlenmiştir:

*Değer yapısı ile ilgili olarak; değerler arası yapı ilişkisinde olduğu gibi kadınlar ve erkekler farklı değer tiplerine aynı anlamları mı atfetmektedirler?

*Değer öncelikleri ile ilgili olarak; nüfus genelinde kadınlar ve erkekler on temel değer tipine atfettikleri önem derecesinde farklılaşmakta mıdır?

*Yönlendirici değişkenler ile ilgili olarak; erkeklerin kadınlarla karşılaştırıldıklarında on değer tipine atfettikleri önem çalışılan gruba mı bağlı olmaktadır. Mesela cinsiyet ve değer öncelikleri arasındaki ilişki oradaki sosyal yapıdan etkilenmekte midir?

Çalışmanın verileri 19 yaşın üstündeki (480'i kadın, 519'u erkek olmak üzere) İsraili Yahudi bir gruptan oluşan örneklem üzerinden toplanmıştır. Schwartz'ın değerler ölçeğinin kullanıldığı çalışma sonucunda analizler yapısal olarak kadın ve erkeklerin değerleri aynı şekilde anladıklarını desteklerken; değer öncelikleri bakımından öngördükleri hipotezler destek bulmamıştır. Araştırmanın sonucunda cinsiyetin yaş, eğitim ve etnisite ile herhangi bir etkileşimi bulunmamıştır.

Bir diğer yapısal çalışma Struch, Schwartz ve van der Kloot (2002) tarafından gerçekleştirilmiştir. Çalışmada temel değerlerin kurulum ve anlamlandırılmasında muhtemel cinsiyet farklılığı araştırılmış. Bu amaçla Çin, Doğu Asya, Finlandiya, Fransa, İsrail, Japon, Latin Amerika, ve ABD olmak üzere kültürel olarak farklı sekiz bölgeden toplam 11.244 katılımcı üzerinde değerler anketi uygulanmıştır. Her bir katılımcı Schwartz'ın (1992) değerler anketini kendi dilinde tamamlamış. Sonuç olarak ne kültürler arası ne de cinsiyet ve kültür etkileşimi sonucu temel değerlerin farklı anlamlandırılmasına yönelik bulguya ulaşılmamıştır.

Yukarıdaki çalışmalardan da görüleceği gibi, cinsiyet-değer ilişkisine yönelik kuşakların ele alındığı çalışmalar sayıca çok azdır. Bu bağlamda kuşakların ele alındığı tek çalışma Lyons, Duxbury ve Higgins (2005) tarafından gerçekleştirilmiştir. 979 kişilik mavi yakalı örneklem grubu üzerinde gerçekleştirilen araştırmada Schwartz değerleri ölçeği kullanılmıştır. Örneklem 321 erkek (%32) ve 658 kadından (%68) oluşmuştur. Eğitim, gelir kontrol değişkenleri olmuştur. Araştırma sonucunda güç, geleneksellik, evrensellik ve başarı değerleri hem cinsiyet ve hem kuşak farklılıkları ile ilişkilendirilirken kalan değerlerin sadece kuşak farklılığından kaynaklandığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma ile hem cinsiyet hem kuşağın değerler çalışmasında önemli değişkenler olduğu ve birbirlerinden ayrı, izole düşünülmemesi gerektiği bulgularını desteklediği sonucuna ulaşılmıştır.

2.4.3.Değerler ve Kuşak

Birbiri peşi sıra gelen kuşakların toplumsallaşmasındaki farklılıklarla ilgili araştırmalarda, kuşaklar arası farklılıklar herşeyi kapsayan bir tema olmakla birlikte, hem değerlerde hem de davranışlardaki sürekliliğin veya süreksizliğin ölçüsü konusunda bir anlaşmaya varılmış değildir. Her kuşak içinde, gerçeklikle ilgili birbiriyle çatışan ve kısmen cinsiyet, etnik köken ve toplumsal sınıf gibi başka özelliklerden kaynaklanan görüşler olabilmektedir (Marshall, 1999, s. 439).

Son yıllarda yaş gruplarının toplumsal değişime katkılarını inceleyen kuşak analizlerine ilgi sürekli artmaktadır. Örneğin Glenn H. Elder 'Children of the Great Depression' (1974) çalışmasında, tutumluluğun egemen olduğu bir çağda yetişen kuşakların ekonomik refah dönemlerinde büyüyen çocuklara kıyasla çok farklı dünya görüşleri olduğunu gözler önüne sermiştir (Aktaran: Marshall, 1991, s. 439).

Kuşak ve değer oryantasyonlarına yönelik çalışmalar genelde göç eden gruplar üzerine yoğunlaşmaktayken, son dönemlerde EVS ve WWS gibi uluslar arası değer araştırmaları aynı toplumun değer oryantasyonunu ölçmektedir. Belirli aralıklarla tekrarlanmakta olan bu değer araştırmaları ile nesillerin değer öncelikleri ile değişimin yönü ve derecesi de dönemin tarihsel atmosferi ile birlikte yorumlanmaktadır. Örneğin altı Avrupa ülkesini kapsayan araştırması ile Inglehart (2000, 2008a) genç kuşaklar ile sonraki kuşaklar arasında büyük farklılıklar olduğunu belirtmiştir. Çalışmada olgun kuşaklar arasında ekonomik ve fiziki güvenliği kapsayan 'materyalist değerler' oldukça baskın çıkarken; olgun kuşaklardan genç kuşaklara geldikçe özerklik ve kendini-ifade etmeyi kapsayan 'postmateryalist değerler' daha yaygın çıkmıştır. 65 yaş ve üstü yaş gruplarında materyalistler postmateryalistlerden oniki kat daha fazla iken; yine bu grup arasında İkinci Dünya Savaşından sonra doğanlar arasında (1970 yılında yirmibeş yaşın altında olanlar) postmateryalistlerin sayısı materyalistlerin sayısından daha fazla çıkmıştır. Inglehart kuşaklar arasında

değer değişiminin doğasından ötürü yavaş gerçekleştiğini belirtmekle beraber uzun dönemde bu değişimin büyük olabileceğine dikkat çekmiştir (Inglehart, 2008b, s. 1-3; 2008a).

Bu bağlamda Inglehart'ın bulguları kuşak araştırmaları açısından önemli bir sonucu ortaya koymuştur. Inglehart EVS ve WWS değerler çalışmasından yola çıkarak değerler sisteminin zaman içinde oldukça stabil bir durum gösterse de değerlerin kültürden etkilendiğini ve bu etkilerin ne kadar güçlü olduğunun ve doğasının çok da iyi anlaşılmadığını belirtmiştir (Inglehart, 2008b, 1-3).

Özellikle göç eden gruplarda kuşak ve değerler üzerine yapılmış Moore (1991)'un çalışması dikkat çekmektedir. Schwartz değer yaklaşımının kullanıldığı ve Amerika'da yaşayan Japon kökenli Amerikalılar üzerinde yapılmış olan bu çalışma ile kültür, sosyal yapı, kimlik gibi değerlere etki eden nedenler ortaya konmaya çalışılmıştır.

Kuşak ve Schwartz değer tipleri arasındaki ilişkinin incelendiği bir diğer çalışma Bowman'a aittir (2010). Bowman çalışmasında her ne kadar cinsiyet ve yaşa bağlı olarak değişen değer önceliklerinin işyeri motivasyonu üzerine etkisi incelense de çalışmasında ile dört kuşak ele alınmıştır. Cinsiyet ve yaş değişkenlerine bağlı olarak değişen değerlerin işyeri motivasyonuna etkisi ortaya konmuştur. Çalışma da Schwartz değer anketi kullanılmış olup, 1028 katılımcı üzerinden bilgiler elde edilmiştir.

Kuşak ve değerler arasındaki ilişkiyi inceleyen Fancy (2004) değer önceliklerinde kuşaklar arası bir değişim olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Fakat değişimin derecesinin gelişmiş batı ülkelerinden gelişmemiş ülkelere doğru gidildikçe farklılaştığını belirtmektedir. Çalışmasında gelişmiş batı ülkelerinde bazı değerlerin kuşaklar arasında bir dönüşüm izleyebileceğini buna karşın bu dönüşümün az gelişmiş ülkelere daha az görünür olurken gelişmemiş ülkelere doğru gidildikçe hemen hemen yok olduğunu söylemektedir.

Diğer bir kuşak ve değer çalışması İngiltere’de Abrams (1985) tarafından yapılmıştır. Bu çalışma Avrupa Değerler Sistemi Çalışma Grubu tarafından 1981 yılında tamamlanmış değerler çalışmasını baz almıştır. 1281 kişinin katıldığı çalışma ile dini, ailevi, cinsiyet, milliyetçilik, hürriyet ve iş değerleri olmak üzere toplamda 6 alanda yaş grupları arasındaki değişim incelenmiştir. Değişim geleneksellikten, çelişen (arada kalmış, karışık, ne geleneksel ne geleneksel değil) ile geleneksel olmayan aralığında ölçülmüştür. Araştırma sonucunda katılımcıların %56’sı gibi büyük bir çoğunluk çelişik çıkarken, kalanların ¼’ü geleneksel, 1/5’i de geleneksel olmayan aralıkta çıkmışlardır. 18-34 yaşlarındaki genç gruplar arasında geleneksel olmayanlar büyük bir çoğunluğu oluştururken, 55 yaş ve üzeri olgun yaş gruplarında geleneksel olanlar çoğunlukta çıkmıştır.

Türkiye’de kuşaklar arası değerlerin değişimine yönelik Aygün, Z. K. Ve Imamoğlu, E. O. (2002) tarafından yapılmış çalışma bulunmaktadır. Çalışma direk kuşakları ele almamaktadır, fakat genç yaş ve ileri yaş grubu arasında karşılaştırma yapmak suretiyle değerlerdeki değişim Türkiye’nin sosyal değişim süreçleri ile birlikte ele alınmaktadır. Bu çalışmada örneklem grubu ODTÜ’de öğrenim görmekte olan 101 üniversite öğrencisi ile 101 yetişkin katılımcıdan oluşturulmuş ve iki grup arasında karşılaştırma yapmak sureti ile değer önceliklerindeki değişimin yönü ele alınmıştır. Genç ve ileri yaş grubuna yönelik olarak elde edilen bulgular bekledikleri yönde gerçekleşmiştir. İleri yaş gruplarının üniversite öğrencilerine kıyasla geleneksel, muhafazakâr ve yardımsever değerlere daha fazla önem verdikleri bulunmuştur. İleri yaş grubunca saygı gösterme ve geleneksel davranış kalıplarının kabul gördüğü, kendi özgür duygu ve düşüncelerine göre toplumsal normları bozmadıkları ve ilişkilerinde uyumu gözettikleri sonucuna ulaşılmıştır (344-348).

2.4.4. Değerler ve SES İle Diğer Çalışmalar

Türkiye’de değerler üzerine işletme, iktisat, eğitim bilimleri alanları gibi farklı bilimlerde çalışmalar yapılmıştır.

Erkenekli (2009) çalışmasında sosyoekonomik statü (SES) gruplarına göre temel değerlerin farklılaşmasını araştırmıştır. Araştırma iki örneklem üzerinde test edilmiştir. Birinci örneklem “Avrupa Toplumsal Araştırması” (ESS) veri tabanından elde edilmiştir. İkinci örneklem, özel olarak tasarlanan, ailelerinin SES grupları dışında, benzer toplumsal ve demografik nitelikleri olan 495 kişilik bir öğrenci grubu olmuştur. Araştırmadan elde edilen birinci ana bulguya göre SES grupları “değişime açıklık”, “kendini güçlendirme” ve “kendini aşma” temel değerleri bakımından istatistiksel açıdan anlamlı bir biçimde farklılaşmaktadır. Ancak Türk toplumunun farklı SES katmanları “muhafazakârlık” temel değeri bakımından oldukça birbirine benzemektedir. Türk toplumunda en güçlü temel değer uzlaşmasının “geleneksellik, güvenlik ve uyum” değer tiplerinden oluşan “muhafazakârlık” değer eğilimi etrafında olduğu saptanmıştır. Ulusal örneklemden elde edilen bulgulara göre, üst SES grupları (A ve B) alt SES gruplarına (D ve E) nazaran, “değişime açıklık” “kendini aşma” ve “kendini güçlendirme” temel değerlerini daha çok benimsemekte ve önemsemektedir. Diğer yandan, araştırmanın ikinci ana bulgusuna göre, modernleşme temel değerler bakımından Türk toplumunu olumlu biçimde etkilemektedir. Bu kapsamda değişik SES gruplarına mensup ailelerin eğitim sürecine dahil olan çocukları arasında, dört temel değer bakımından, istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Gümüş'ün (2009) çalışmasında değerlerin cinsiyete, kültüre ve siyasal ideolojiye bağlı olarak değişip değişmediği incelenmiştir. Örneklem, Türk ve ABD'li üniversite öğrencilerinden oluşmaktadır. Portre Değerler Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda kadınların iyilikseverlik ve güvenlik değerlerine daha fazla önem verdikleri bulunmuştur. Siyasal ideoloji gruplarının karşılaştırmalarında, evrenselliğe solun sağdan, sağın ise geleneksellik, uyma ve güvenliğe soldan daha yüksek puan vermeleri dikkati çekmektedir

Dirilen, Ö. (2006) Türkiye’de öğrenim görmekte olan Komünizm-sonrası Türki Cumhuriyetlerinden gelen üniversite öğrencileri ve Türk üniversite öğrencilerinin değer yapıları arasındaki farklılıkları araştırmıştır. Araştırmanın örneklemi 292

Türk üniversite öğrencisi ve değişik Türk üniversitelerinde okumakta olan 299 Türkî Cumhuriyeti öğrencisinden oluşmaktadır. PVQ (Portre Değerler Ölçeği) uygulanmıştır. İki örneklem grubunun kıyaslanmasıyla elde edilen sonuçlar, iki grubun farklı değer tiplerine farklı derecede önem verdiklerini göstermiştir. Komünizm-sonrası Türkî Cumhuriyetlerden gelen üniversite öğrencilerinin ilişkiselliğe Türk öğrencilerine göre daha fazla, zihinsel ve duygusal özerkliğe ve eşitliğe ise Türk öğrencilerinden daha az önem verdikleri bulunmuştur.

Ciceli(2000)'nin çalışmasında 1989 ile 1995 yılları arasında Türk gençlerinin değer oryantasyonlarındaki değişim incelenmiştir. 1989, 1992 ve 1995 yıllarında yürütülen çalışma sonucunda Türk gençlerinin rekabetçi ve bireyci değerlere daha fazla değer attiklerleri bulgularına ulaşılmıştır. Aynı çalışma ile gençlerin sosyal deneyimlerinin değer önceliklerini değiştirdiği gösterilmiştir.

Farklı bir çalışma da Roccas, Schwartz ve Amit (2010) tarafından yapılmıştır. Çalışmalarında milli kimlik ile bireysel değer öncelikleri arasındaki ilişki incelenmiştir. ABD ve İsraili kapsayan bu çalışma ile milli kimlik ile muhafazakâr değerler arasında pozitif, değişime açıklık değerleri arasında negatif korrealasyon bulunmuştur. Aynı çalışmanın diğer bir hipotezi olan muhafazakâr değerlerdeki yükselişin güçlü kimlik doğurduğu, değişime açıklık değerlerindeki artışında düşük kimlik bilinci doğurduğunu göstermiştir. Çalışmada ayrıca İsrail'e göç eden grupların(Ruslar) kimlik bilinci incelenmiş olup, asimilasyona yönelik yüksek baskı ile muhafazakâr değerler arasında pozitif korrealasyon bulunmuştur.

Sonuç olarak yukarıda söz edilen değişkenlerin değerlerle ilişkisi kapsamında kültürel değerler bu araştırmada şu şekilde ele alınmaktadır. Kültürel değerler kuşaklar arasında farklılaşmaktadır (Inglehart, 2000, 2008a, 2008b; Moore, 1991; Bowman, 2010; Fancy, 2004). Ayrıca yaş (Schwartz, 1992; Prince-Gibson and Schwartz, 1998; Inglehart, 2000, 2008a; Aygün, Z. K. Ve Imamoğlu, E. O., 2002; Feather, 1979), eğitim (Schwartz, 1992; Feather, 1979; Moore, 1991), gelir (Feather, 1979; Inglehart & Wezel, 2010; Erkenekli, 2009; Aygün,

Z. K. Ve Imamoğlu, E. O., 2002), dindarlık (Schwartz ve Huisman,1995; Saroglou, Delpierre ve Dernelle, 2004; Pepper, 2010; Saroglou ve Galand, 2004; ukur, 2004; Roccas, 2005; Costaa ve Goodwinb,2006) ile ilişkilidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Araştırma kapsamında elde edilen verilerin analizi, Ankara örnekleminde katılımcıların sosyo-demografik özellikleri ve hipotez testleri analizi başlıkları altında düzenlenmiştir. Elde edilen bulgu ve bilgiler diğer araştırmalarla karşılaştırılarak genel bir değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

3.1. KATILIMCILARIN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

Araştırma kapsamında ulaştığımız 800 katılımcının sosyo-demografik özellikleri aşağıda ele alınmaktadır. Anketi ulaştırdığımız katılımcılara anketi eşlerine, anne ve babaları ile 18 yaş üstü çocuklarına vermeleri istenmiştir. Bu şekilde hem aile içinde 3 kuşağa ulaşılması, hem de kadın-erkek dengesinin kurulması hedeflenmiştir.

Tablo 7. Örneklem Grubunun Cinsiyet Dağılımı

Cinsiyet	Sayı	Yüzde
Erkek	378	47,3
Kadın	422	52,8
Toplam	800	100,0

Tablo 8. Cinsiyet ile Kuşaklar Çapraz Tablosu

			Kuşaklar			Toplam
			1.kuşak	2.kuşak	3.kuşak	
Cinsiyet	Erkek	Sayı	60	155	163	378
		%	15,9%	41,0%	43,1%	100,0%
	Kadın	Sayı	55	148	219	422
		%	13,0%	35,1%	51,9%	100,0%
Toplam		Sayı	115	303	382	800
		%	14,4%	37,9%	47,8%	100,0%

Tablo 7'de katılımcıların cinsiyet dağılımı incelendiğinde, % 47,3'ünü erkek ve kalan %52,8'ini ise kadınların oluşturduğu görülmüştür. Bunun kuşaklara göre dağılımına (Tablo 8) bakıldığında kadın-erkek sayısının birinci kuşaklardan üçüncü kuşaklara doğru gidildikçe arttığı görülmüştür.

Tablo 9. Örneklem Grubunun Medeni Durumları

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Evli	526	65,8	65,8
Yasal olarak evli, fakat ayrı yaşıyor	6	,8	,8
Boşanmış	12	1,5	1,5
Dul (eşi hayatta değil)	34	4,3	4,3
Bekâr - Hiç evlenmemiş	220	27,5	27,5
Diğer (YAZINIZ)_____	1	,1	,1
(Cevap vermiyor)	1	,1	,1
Toplam	800	100,0	100,0

Tablo 9'da katılımcıların medeni durumlarına bakıldığında %65,8'inin evli, %27,5'inin bekâr olduğu görülmektedir. Yasal olarak evli fakat ayrı yaşayanlar ile boşanmış ve dul olanların oranları ise oldukça düşüktür.

Tablo 10. Örneklem Grubunun Yaş Dağılımı

Yaş Grupları	Sayı	Yüzde
60 ve üstü	115	14,4
39-59	303	37,9
18-38	382	47,8
Toplam	800	100,0

Tablo 10'da görüldüğü gibi katılımcıların %47,8'si 18-38 yaş grubunda, %37,9'u 39-59 yaş grubunda, %14,4'ü 60 ve üzerinde yaş grubunda yer almıştır.

Tablo 11. Örneklem Grubunun Kuşaklara Göre Dağılımı

	Sayı	Yüzde
1.kuşak	115	14,4
2.kuşak	303	37,9
3.kuşak	382	47,8
Toplam	800	100,0

Araştırma kapsamında 1.kuşağı temsil eden 60 ve üstü yaş grubu diğer kuşaklara göre sayıca düşük kalmıştır. Bunun sebepleri olarak da 1.kuşağın anketi doldurması için gereken yetkinlikte zayıf kalması, anketi tek başlarına okuyup doldururken yaşadıkları sıkıntılar ile yine bu kuşağa ulaşmadaki zorlukları sayabiliriz. Nitekim Tablo 10 ve 11'da katılımcıların yaş ile kuşaklara göre dağılımına bakıldığında örneklem grubunun %47,8'sini 3.kuşak

oluşturmaktayken %37,9'u ikinci kuşak ve % 14,4'ünü de birinci kuşak oluşturmuştur.

Tablo 12. Örneklem Grubunun Eğitim durumu

	Sayı	Yüzde
Okuma-yazma bilmiyor	26	3,3
Okuma-yazma biliyor ama okul bitirmemiş/diplomasız	20	2,5
İlkokul mezunu(5 Yıl)	61	7,6
İlköğretim mezunu(8 Yıl)	15	1,9
Ortaokul mezunu	48	6,0
Lise mezunu	222	27,8
Üniversite veya yüksekokul mezunu	365	45,6
Lisansüstü (master veya doktora)	43	5,4
Toplam	800	100,0

Sosyo-demografik özellikler açısından ele alındığında analiz düzeyi hem yaş ve cinsiyet gibi değiştirilemeyen unsurlardan dolayı birey seviyesinde hem de Bourdieu' nun (Wallace, R.A., & Wolf, A., 2004, s. 133) dediği gibi kültürel sermaye ve ekonomik sermayenin az ya da çok ailelerden transfer olması gibi unsurlardan dolayı aile seviyesinde alınmasını gerektirmektedir. Ek olarak bu çalışma kuşakların temel değerlerinin araştırılması ile değer oryantasyonlarındaki değişimi açıklamayı hedeflemesinden ötürü her bir kuşağın ailesel özellikleri ile yorumlanması değişimi anlamada yardımcı olacak adımlardan birini oluşturmaktadır. Bu sebeplerden dolayı katılımcıların anne ve babalarının da eğitim durumları sırası ile Tablo 13 ve Tablo 14'de ele alınmıştır.

Tablo 12'de örneklem grubunun eğitim durumuna bakıldığında %45,6 ile en yüksek oranın üniversite veya yüksekokul mezunlarına ait olduğu görülmektedir.

Bu oranı %27,8 ile lise mezunları, %9,5 ile 5 ve 8 yıllık ilkokul mezunları, %5,4 ile master veya doktorasını yapmış olanlar, %2,5 ile okuma yazma bilen diplomasızlar ve %3,3 ile okuma yazma bilmeyenler izlemektedir.

Tablo 13. Örneklem Grubunun Annelerinin Eğitim Durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Okuma-yazma bilmiyor	206	25,8	25,8
Okuma-yazma biliyor ama okul bitirmemiş/diplomasız	112	14,0	14,0
İlkokul mezunu(5 Yıl)	251	31,4	31,5
İlköğretim mezunu(8 Yıl)	16	2,0	2,0
Ortaokul mezunu	63	7,9	7,9
Lise mezunu	82	10,3	10,3
Üniversite veya yüksekokul mezunu	66	8,3	8,3
Lisansüstü (master veya doktora)	2	,3	,3
Toplam	798	99,8	100,0
Cevapsız	2	,3	
Toplam	800	100,0	

Tablo 13'de katılımcıların annelerinin eğitim durumlarına bakıldığında kuşakların eğitim durumu açısından farklılaştığı görülmektedir. Buna göre %33,5 ile en yüksek oran 5 ve 8 yıllık ilköğretim mezunlarına ait iken bu oranı %25,8 ile okuma yazma bilmeyenler, % 14 ile okuma-yazma bilen diplomasızlar izlemektedir. Sonuç olarak kuşakların eğitim durumları bakımından farklılaştığı ve katılımcıların annelerinin eğitim durumlarının kendilerinden daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 14. Örneklem Grubunun Babalarının Eğitim Durumu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Okuma-yazma bilmiyor	106	13,3	13,3
Okuma-yazma biliyor ama okul bitirmemiş/diplomasız	74	9,3	9,3
İlkokul mezunu(5 Yıl)	244	30,5	30,6
İlköğretim mezunu(8 Yıl)	18	2,3	2,3
Ortaokul mezunu	65	8,1	8,2
Lise mezunu	152	19,0	19,1
Üniversite veya yüksekokul mezunu	130	16,3	16,3
Lisansüstü (master veya doktora)	8	1,0	1,0
Toplam	797	99,6	100,0
Cevapsız	3	,4	
Toplam	800	100,0	

Katılımcıların babalarının eğitim durumlarının da annelerinin eğitim durumları gibi kendilerinden daha düşük düzeylerde olduğu görülmektedir (Tablo 14). Bunu Cumhuriyet öncesinde %1 civarında olduğu tahmin edilen okuma yazma oranının 1935 yılında yapılan ilk nüfus sayımında %20'ye ulaşması ve sonraki yıllarda artarak devam etmesine bağlayabiliriz. (Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK), 2013). Buna göre Türkiye'de Ortaöğretim¹¹ de okullaşma oranları 1970'li yıllarla birlikte artmış (%17) ve 2000 yılından sonra

¹¹ Ortaöğretim okullaşma oranı hem yükseköğretim sisteminin eğiteceği öğrenci sayısı ile ilişkisinden hem de verilecek eğitimin niteliği orta eğitimin kalitesinden etkileneceğinden önem arz etmektedir.

da bu artış ivme kazanmıştır (%67) (YÜKSEKÖĞRETİM KURULU (YÖK), 2007, s. 70).

Tablo 15. Örneklem Grubunun Meslek Durumları

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Profesyonel ve teknik meslekler	361	45,1	45,9
Üst düzey yönetici	18	2,3	2,3
Büro Meslekleri	29	3,6	3,7
Satış Meslekleri	42	5,3	5,3
Hizmet sektörü	31	3,9	3,9
Vasıflı (Nitelikli) İşçi	31	3,9	3,9
Yarı Vasıflı (Nitelikli) İşçi	32	4,0	4,1
Vasıfsız (Niteliksiz) İşçi	14	1,8	1,8
Tarım-Çiftlik Çalışanı	13	1,6	1,7
Öğrenci	96	12,0	12,2
Ev hanımı	120	15,0	15,2
Toplam	787	98,4	100,0
Cevapsız	13	1,6	
Toplam	800	100,0	

Araştırmamıza katılan örneklem grubunun çalışma durumları Tablo 15'de de görüleceği gibi şu şekildedir. Katılımcıların %45'ini profesyonel ve teknik mesleklerde çalışanlar oluşturmaktayken, %15'ini ev hanımı, %2,3'ünü üst düzey yönetici, %3,7'sini büro meslekleri, %5,3'ünü satış meslekleri, %3,9'unu hizmet sektörü, %3,9'unu vasıflı işçi, %4,1'ini yarı-vasıflı işçi, %1,8'ini vasıfsız işçi, %1,7'sini tarım-çiftlik çalışanları oluşturmaktadır. Örneklem grubundaki öğrenciler toplamın %12'sini oluşturmuştur.

Tablo 16. Örneklem Grubunun Kuşaklara Göre Meslek Grupları

		1.kuşak	2.kuşak	3.kuşak	Toplam
Meslek grupları	Profesyonel ve teknik meslekler	46	163	152	361
	Üst düzey yönetici	2	15	1	18
	Büro Meslekleri	0	10	19	29
	Satış Meslekleri	2	6	34	42
	Hizmet sektörü	2	7	22	31
	Vasıflı (Nitelikli) İşçiler	4	14	13	31
	Yarı Vasıflı (Nitelikli) İşçiler	5	16	11	32
	Vasıfsız (Niteliksiz) İşçi	2	9	3	14
	Tarım-Çiftlik Çalışanı	11	1	1	13
	Öğrenci	0	1	95	96
	Ev hanımı	37	60	23	120
Toplam	111	302	374	787	

Tablo 16'da örneklem grubunun kuşaklara göre mesleklerine bakıldığında profesyonel ve teknik mesleklerde çalışanların 1.kuşaktan 3.kuşağa doğru gittikçe sayıca yükseldiği görülmüştür. Üst düzey yöneticilerin 2. kuşakta yüksek sayılara ulaşırken, eğitim durumu yüksek olan 3.kuşaklarda düştüğü görülmektedir. Bu durumun 3.kuşağı oluşturan yaş gruplarının çoğunun halen öğrenci ya da meslek yaşamlarının ilk evrelerinde olmasından kaynaklandığı düşünülebilir.

Tablo 17. Örneklem Grubunun Annelerinin Mesleği

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Profesyonel ve teknik meslekler	64	8,0	8,1
Üst düzey yönetici	3	,4	,4
Hizmet sektörü	8	1,0	1,0
Vasıflı (Nitelikli) İşçiler	13	1,6	1,6
Yarı Vasıflı (Nitelikli) İşçiler	2	,3	,3
Vasıfsız (Niteliksiz) İşçi	2	,3	,3
Tarım-Çiftlik Çalışanı	20	2,5	2,5
Ev hanımı	680	85,0	85,9
Toplam	792	99,0	100,0
Cevapsız	8	1,0	
Toplam	800	100,0	

Tablo 17'de örneklem grubunun annelerinin mesleklerine bakıldığında %85,9 gibi yüksek bir oranın ev hanımı olduğu görülmektedir. Kalan %14,1'lik paydanın da profesyonel ve teknik mesleklerde çalışanlar ile diğer grup işlerde çalıştıkları görülmektedir. Araştırma kapsamındaki kadınların oranı %52,8 dir. Örneklem grubundaki kadınların meslekleri açısından bakıldığında sadece %15,2'si ev hanımlığı yaptığını belirtmiştir. Bu durumda eski kuşaklardan yeni kuşaklara doğru gidildikçe eğitim seviyesinin artmakla birlikte, kadınların iş hayatına katılımlarının arttığı da görülmektedir.

Tablo 18. Örneklem Grubunun Babalarının Mesleği

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Profesyonel ve teknik meslekler	276	34,5	35,2
Üst düzey yönetici	19	2,4	2,4
Büro Meslekleri	8	1,0	1,0
Satış Meslekleri	59	7,4	7,5
Hizmet sektörü	18	2,3	2,3
Vasıflı (Nitelikli) İşçi	110	13,8	14,0
Yarı Vasıflı (Nitelikli) İşçi	104	13,0	13,3
Vasıfsız (Niteliksiz) İşçi	36	4,5	4,6
Tarım-Çiftlik Çalışanı	153	19,1	19,5
Toplam	783	97,9	100,0
Cevapsız	17	2,1	
Toplam	800	100,0	

Örneklem grubunun babalarının meslekleri Tablo 18'de görülmektedir. Buna göre %35,2'lik bir grup profesyonel ve teknik mesleklerde çalışmakta iken, %19,5'i tarım ve çiftçilik alanında, %27,3'ü vasıflı ve vasıfsız işçi olarak çalışmaktadır.

Tablo 19. Örneklem Grubunda Çocuk Sahibi Olanlar

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Evet	513	64,1	64,2
Hayır	286	35,8	35,8

Toplam	799	99,9	100,0
Cevapsız	1	,1	
Toplam	800	100,0	

Katılımcıların %64,2'sinin çocuğu bulunmaktadır (Tablo 19). Çocuk sayılarına bakıldığında (Tablo 20) bir çocuğu olanlar %27,7, iki çocuğu olanlar %38,7, üç çocuğu olanlar %19,6, dört çocuğu olanlar %7,3, beş ve üzeri çocuk sahibi olanlar da 6,7'lik bir grubu oluşturmaktadır. Tablo 21'de kuşaklara göre sahip olunan çocuk sayısına bakıldığında çocuk sayısında düşme görülmektedir. Bir çocuğu olanlar ilk kuşaklarda (N:4) çok az iken sonraki kuşaklarda yükselmektedir. İki çocuğa sahip olanlar 2. kuşaklarda (n=137) en yüksek seviyeye çıkarken 3. Kuşakta düşmektedir (N= 39). Dört ve üzeri çocuğa sahip olanlar ilk iki kuşakta belli bir sayıda bulunmakta iken son kuşağa gelindiğinde sıfırlanmıştır.

Tablo 20. Örneklem Grubunun Çocuk Sayıları

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
1	144	18,0	27,7
2	201	25,1	38,7
3	102	12,8	19,6
4	38	4,8	7,3
5	13	1,6	2,5
6	11	1,4	2,1
7 ve üzeri	11	1,4	2,1
Toplam	520	65,0	100,0
Cevapsız	280	35,0	
Toplam	800	100,0	

Tablo 21. Kuşaklara Göre Sahip Olunan Çocuk Sayısı

	1.kuşak	2.kuşak	3.kuşak	Toplam
1	4	68	72	144
2	25	137	39	201
3	35	55	12	102
4	20	18	0	38
5	8	5	0	13
6	10	0	1	11
7 ve üzeri	10	1	0	11
Toplam	112	284	124	520

Tablo 22. Kuşaklara Göre İstenen Çocuk Sayısı

		1.kuşak	2.kuşak	3.kuşak	Toplam
İstlenen çocuk sayısı	1	4	31	52	87
	2	35	138	190	363
	3	31	69	61	161
	4	14	31	8	53
	5	3	8	4	15
	6	5	0	2	7
	7 ve üzeri	5	1	2	8
Toplam		97	278	319	694

Tablo 22'de kuşakların sahip olmayı isteyeceği çocuk sayılarına bakıldığında bir çocuk isteme oranının ilk kuşaklardan son kuşaklara gittikçe arttığı görülmüştür. Bu açıdan istenen çocuk sayısı kuşaklar arası beklenenle doğru orantılı olarak gerçekleşmiştir. 1.kuşak daha kalabalık ailelerden gelme ve kültürel alışkanlıklardan ötürü daha fazla çocuk sahibi olmayı isterken bu oranlar sonraki kuşaklara doğru düşmüştür.

Tablo 23. Örneklem Grubunun Doğum Yeri (Bölgelere Göre Gruplandırılmış)

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Ankara	282	35,3	35,3
İç Anadolu	119	14,9	14,9
Karadeniz	106	13,3	13,3
Doğu Anadolu Bölgesi	144	18,0	18,0
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	30	3,8	3,8
Akdeniz	28	3,5	3,5
Marmara	48	6,0	6,0
Ege	26	3,3	3,3
Diğer	16	2,0	2,0
Toplam	799	99,9	100,0
Cevapsız	1	,1	
Toplam	800	100,0	

Örneklem grubunun %35,3'ü Ankara'da, %18'i Doğu Anadolu Bölgesinde, % 14,9'u İç Anadolu Bölgesinde doğmuştur. Diğer bölgelerde doğanlar çok düşük bir yüzdelik dilime sahip bulunmaktadır (Tablo 23). Tablo 24 ve Tablo 25'de örneklem grubunun ebeveynlerinin bölgelere göre doğum

yerleri gösterilmekte olup, en büyük yüzdenin İç Anadolu Bölgesine ait olduğu görülmüştür. İç Anadolu Bölgesini sırası ile Doğu Anadolu Bölgesi ile Karadeniz Bölgesi izlemiştir.

Tablo 24. Annelerinin Doğum Yeri (Bölgelere Göre Gruplandırılmış)

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Ankara	156	19,5	19,5
İç Anadolu	206	25,8	25,8
Karadeniz	141	17,6	17,7
Doğu Anadolu Bölgesi	163	20,4	20,4
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	30	3,8	3,8
Akdeniz	31	3,9	3,9
Marmara	40	5,0	5,0
Ege	22	2,8	2,8
Diğer	9	1,1	1,1
Toplam	798	99,8	100,0
Cevapsız	2	,3	
Toplam	800	100,0	

Tablo 25. Babalarının Doğum Yeri (Bölgelere Göre Gruplandırılmış)

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Ankara	153	19,1	19,2
İç Anadolu	198	24,8	24,8
Karadeniz	154	19,3	19,3

Doğu Anadolu Bölgesi	162	20,3	20,3
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	32	4,0	4,0
Akdeniz	34	4,3	4,3
Marmara	32	4,0	4,0
Ege	20	2,5	2,5
Diğer	12	1,5	1,5
Toplam	797	99,6	100,0
Cevapsız	3	,4	
Toplam	800	100,0	

Tablo 26'da katılımcı ailelerin ortalama gelir düzeyinin Türk-İş tarafından altı ayda bir asgari ücret artışına göre yenilenen yaşam maliyeti ortalaması ile paralel olduğu görülmüştür. Türk-İş'in araştırmasına¹² göre, haziran ayında dört kişilik bir ailenin aylık sınırının 1.022,00 lira, yoksulluk sınırının ise 3 bin 328 lira olduğu açıklanmıştır. Araştırmamıza katılan ailelerin ortalama gelir düzeyi 3.338,94 TL düzeyinde çıkmıştır.

Tablo 26. Ailelerin Ortalama Geliri

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
Aylık gelir	684	400,00	140.000,00	3.338,9327	6254,01532
Valid N (listwise)	684				

Araştırmamıza katılan örneklem grubunun 1. 2. ve 3.kuşak karakteristik yapısı beklenenle aynı yönde olmuştur. İleri yaş grubunu temsil eden 1.kuşak

¹² Altı ayda bir güncellenen yaşam maliyeti araştırması için bakınız: <http://www.dunya.com/yasam-maliyeti-6-ayda-120-lira-yukseldi-196337h.htm>

sayıca daha az, eğitim düzeyi oldukça düşük ve çok çocuklu olmakla birlikte, istenen çocuk sayısının yüksek olduğu görülmektedir. 2. ve 3.kuşaklara doğru gidildikçe ulaşılan katılımcı sayısı artmıştır. Eğitim düzeyi genç kuşaklara doğru gittikçe yükselmiş, sahip olunan çocuk sayısı ile istenen çocuk sayısı düşmüştür. Meslek açısından baktığımızda eğitim düzeyi ile paralel olarak 1.kuşaktan 3.kuşağa doğru gidildikçe profesyonel ve teknik mesleklerde çalışanların sayısı yükselmiştir. 3.kuşağın bir kısmı halen okumalarından dolayı öğrenci kategorisinde yer almış ve bundan kaynaklı olarak da 3. Kuşağın meslek kategorisindeki temsiliyet yüzdesini aşağılara çekmiştir.

Katılımcıların doğum yerlerine bakıldığında; doğum yeri İç Anadolu, Karadeniz ve Doğu Anadolu bölgesi olanların sayısı diğer bölgelere göre daha fazla sayıda çıkmıştır. Doğum yeri Ege, Akdeniz, Marmara, Güney Doğu Anadolu Bölgesi olanlar sayıca düşük kalmıştır. Genç kuşaklara geldikçe doğum yeri itibari ile yoğunluğun Ankara olduğu görülmüştür. Genel tabloya bakıldığında Ankara'nın çeşitlilik gösteren yapısı kendisini göstermiştir. Sonuç olarak örneklem grubunun, yapısal özellikler açısından kuşakları temsil ettiği ve örneklem grubu büyüklüğünün de bu çalışma kapsamında amaçlanan analizler açısından yeterli olduğu yönünde değerlendirilmiştir.

3.2. KUŞAKLAR ARASI DEĞERLERİN FARKLILAŞMASI VE 1. SET HİPOTEZLERİN TEST EDİLMESİ

Bu bölümde çalışmanın birinci bölümünde belirtilen hipotezlere yönelik elde edilen bulgular ele alınmaktadır. Buna göre ilk set hipotez her bir neslin affedeceği temel değer birbirinden ayrılması yönünde kurulmuştur. Hipotezler Schwartz'ın değerler teorisinde zıtlık ve uyumluluk yapılarına göre tanımladığı 'değişime açıklık'-'muhafazakârlık,' kendini aşma'-'kendini güçlendirme' olmak üzere iki dikey boyutta oluşturulmuştur. Değişimin yönü ve derecesi yine bu iki dikey boyut üzerinden değerlendirilmiştir. Hipotezi test etmek için Tablo 27'de kuşakların ortalamalarının alındığı One-way anova testi yapılmıştır. One-way anova analizi ile kuşaklar arasında anlamlı fark olup olmadığı test edilmiştir. Çalışmada tespit edilen farklılığın hangi grup ya da gruplardan kaynaklandığını

belirlemek üzere 'schaffee' testi yapılmıştır. Çalışmada temel değerlerin kuşaklar arasında farklılaşmasının yönünü Tablo 27. One-Way Analizinde verilmiştir. Araştırmamızda ulaşılan bulgular, bu alanda yapılmış diğer çalışmalar ile birlikte genel bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

3.2.1. Temel Değerler ve Kuşaklar Arası Farklılık

Tablo 27'de görüleceği gibi her bir kuşak arasında 'değişime açıklık', 'muhafazakârlık', 'kendini aşma' ve 'kendini güçlendirme' temel değerlerinde anlamlı düzeyde bir farklılık vardır hipotezi 'kendini aşma' temel değeri hariç kabul edilmiştir. Bir başka ifadeyle değişime açıklık, muhafazakârlık, kendini güçlendirme kuşaklara göre farklılaşmıştır. Hangi kuşakların farklılaştığını belirlemek içinse çoklu karşılaştırma analizi sonuçları scheffe testine bakılığında (Tablo 28) değişime açıklık, muhafazakârlık, kendini güçlendirme temel değer tiplerinin bütün kuşaklar arasında anlamlı derecede farklılaştığı tespit edilmiştir. Temel değerlerin kuşaklar arası değişiminin hangi yönde gerçekleştiğini görmek için Tablo 27'de kuşak ortalamalarının analizi yapılmış olup devam eden hipotezlerde ele alınmıştır.

Tablo 27. One-Way Analizi ile Dört Temel Değer Tipinin Kuşaklar Arası Karşılaştırması

Bağımlı Değişkenler	1. KUŞAK (N=115)		2. KUŞAK (N=302)		3. KUŞAK (N=382)		F(df)
	MEAN	SD	MEAN	SD	MEAN	SD	
Değişime Açıklık	3,0319	1,37098	2,734	1,28714	2,2544	0,82025	28,871 (2) ***
Muhafazakârlık	1,9157	0,72598	2,0435	0,76107	2,1717	0,8697	5,093 (2) *
Kendin Güçlendirme	3,1993	1,65514	3,0844	1,04583	2,7768	0,99939	9,364 (2) ***
Kendini Aşma	1,807	0,73886	1,9204	0,78429	2,0081	0,90119	2,785 (2)

*p<,05, **p<,01 ***p<,001.

Tablo 28. Dört Temel Değer Tipinin 1., 2. ve 3.Kuşaklar Arasındaki Scheffe Çoklu Karşılaştırma Analizi							
Scheffe							
Bağımlı Değişkenler	(I) Kuşaklar	(J) Kuşaklar	Ortalamalar arasındaki fark (I-J)	Std. Hata	Sig.	95% Güven Aralığı	
						Alt Sınır	Üst Sınır
Değişime Açıklık	1.kuşak	2.kuşak	,29789*	,12092	,049	,0014	,5944
		3.kuşak	,77752*	,11737	,000	,4897	1,0654
	2.kuşak	1.kuşak	-,29789*	,12092	,049	-,5944	-,0014
		3.kuşak	,47963*	,08497	,000	,2713	,6880
	3.kuşak	1.kuşak	-,77752*	,11737	,000	-1,0654	-,4897
		2.kuşak	-,47963*	,08497	,000	-,6880	-,2713
Muhafazakârlık	1.kuşak	2.kuşak	-,12784	,08879	,355	-,3456	,0899
		3.kuşak	-,25603*	,08618	,012	-,4674	-,0447
	2.kuşak	1.kuşak	,12784	,08879	,355	-,0899	,3456
		3.kuşak	-,12820	,06239	,122	-,2812	,0248
	3.kuşak	1.kuşak	,25603*	,08618	,012	,0447	,4674
		2.kuşak	,12820	,06239	,122	-,0248	,2812
Kendini Güçlendirme	1.kuşak	2.kuşak	,11484	,12416	,652	-,1897	,4193
		3.kuşak	,42244*	,12053	,002	,1269	,7180
	2.kuşak	1.kuşak	-,11484	,12416	,652	-,4193	,1897
		3.kuşak	,30760*	,08725	,002	,0936	,5216
	3.kuşak	1.kuşak	-,42244*	,12053	,002	-,7180	-,1269

		2.kuşak	-,30760*	,08725	,002	-,5216	-,0936
Kendini Aşma	1.kuşak	2.kuşak	-,11341	,09165	,465	-,3382	,1113
		3.kuşak	-,20116	,08896	,078	-,4193	,0170
	2.kuşak	1.kuşak	,11341	,09165	,465	-,1113	,3382
		3.kuşak	-,08775	,06440	,396	-,2457	,0702
	3.kuşak	1.kuşak	,20116	,08896	,078	-,0170	,4193
		2.kuşak	,08775	,06440	,396	-,0702	,2457
*p<,05, **p<,01, ***p<,001.							

3.2.2.Değişime Açıklık-Muhafazakârlık Temel Değerleri

Burada Hipotezler, Schwartz'ın değerler teorisinde zıtlık ve uyumluluk yapılarına göre tanımladığı iki dikey boyuttan biri olan değişime açıklık-muhafazakârlık boyutunda ele alınmıştır. Değişimin yönü ve derecesi yine bu boyut üzerinden değerlendirilmiştir.

'Değişime açıklık' temel değerinin kuşaklar arası karşılaştırması One-way analiz tekniği ile yapılmış (Tablo 27) ve 'değişime açıklık' temel değerinin kuşaklar arasında yüksek bir anlamlılık düzeyinde ($p<0,001$) farklılaştığı görülmüştür. Bir başka ifade ile 1. kuşaktan ($M=3,0319$), 2. kuşak ($M=2,734$) ve 3.kuşaklara ($M=2,2544$) doğru gittikçe 'değişime açıklık' temel değerini benimseme düzeyi artmıştır. Tablo 28 çoklu karşılaştırma analizine bakıldığında farklılığın 1.kuşaktan sonraki 2. ve 3.kuşağa doğru gidildikçe arttığı görülmektedir. Mesela 1.kuşak ile 2.kuşak ($p<0,05$) arasında oluşan anlamlı fark 1.kuşak ile 3.kuşak ($p<0,001$) arasındaki farktan daha küçük çıkmıştır. Bu sonuca göre ilk kuşaklardan sonraki kuşaklara doğru gidildikçe 'değişime açıklık' temel değerine daha fazla önem atfedilmekteyken, genç kuşaklardan ilk kuşaklara doğru gittikçe de 'değişime açıklık' temel değerine verilen önem azalmıştır. Bu sonuç ile değişime açıklık motivasyonunu temsil eden yenilikçi ve

özerk değerlerin bireylerin yaşamında davranış amacını belirleyen motivasyonlar olarak ilk kuşağa göre genç kuşakca çok daha fazla benimsendiği görülmüştür.

'Muhafazakârlık' temel değeri de kuşaklar arasında anlamlı düzeyde ($p < 0,05$) farklılaşmıştır (Tablo 27). Bir başka ifade ile 1. kuşaktan ($M = 1,9157$), 2. kuşak ($M = 2,0435$) ve 3.kuşaklara ($M = 2,1717$) doğru gittikçe 'muhafazakârlık' temel değerini benimseme düzeyi düşmüştür. Tablo 28'de scheffe çoklu karşılaştırma analizine bakıldığında özellikle 1.kuşak ile 3.kuşak ($p < 0,05$) arasında farklılık olduğu görülmektedir. 1. ve 2.kuşak gibi birbirine yakın nesiller arasında anlamlı bir farklılık oluşmamıştır. Farklılığın oluşmamasını her iki kuşağın birbirine yakın olmasından kaynaklandığı şeklinde yorumlamaktayız. Aslında 3.kuşak teknolojik değişimler, sosyal medyanın yaygınlaşması, teknoloji ve iletişim alanındaki hızlı değişimlerden daha fazla etkilenmiş bir kuşağın temsilcilerinden oluşmaktadır. Bu açıdan bakıldığında özellikle kitle iletişim araçları, bilim ve teknoloji alanlarında dünyada meydana gelen değişim ve dönüşümden 3.kuşak daha fazla etkilenmiştir. Bu sonuca göre ilk kuşaklardan sonraki kuşaklara doğru gidildikçe 'muhafazakârlık' temel değerine verilen önem azalmış, 3.kuşaktan birinci kuşağa doğru gittikçe 'muhafazakârlık' temel değerine verilen önem artmıştır. Bir başka ifade ile 1.kuşağın düzenin korunması ve geleneksel bağların vurgulanmasını temsil eden 'muhafazakârlık' temel değerini daha fazla benimsediği bulgusuna ulaşılmıştır.

3.2.3.Kendini Aşma-Kendini Güçlendirme Temel Değerleri

Burada Hipotezler, Schwartz'ın değerler teorisinde zıtlık ve uyumluluk yapılarına göre tanımladığı iki dikey boyuttan diğeri olan kendini aşma-kendini güçlendirme boyutunda ele alınmıştır. Değişimin yönü ve derecesi yine bu boyut üzerinden değerlendirilmiştir.

"Değişime açıklık' kuşaklar arasında farklılaşır' ve "muhafazakârlık' kuşaklar arasında farklılaşır' hipotezlerinin tersine 'kendini aşma' temel değeri kuşaklar

arasında farklılaşmamıştır. One-way anova testi sonuçlarına göre 'kendini aşma' temel değeri ortalamaları kuşaklar arasında anlamlı derecede farklılaşmadığından hipotez desteklenmemiştir (Tablo 27). Bu durum 'kendini aşma' temel değerinin kuşaklar için ifade etmiş olduğu anlamın beklediğimizden farklı yorumlanmasından ya da kuşaklarca farklı anlamlandırılmasından kaynaklanmış olabilir. Böylesi bir durumun olması da 'kendini aşma' değer tipinin ortalamasını etkileyerek bir sapma meydana getirmek suretiyle kuşaklar arası karşılaştırma yapma imkânımızı engellemiştir.

'Kendini güçlendirme' temel değerinin kuşaklar arası karşılaştırması için One-way analiz tekniği (Tablo 27) sonuçlarına bakıldığında "kendini güçlendirme" temel değerinin kuşaklar arasında yüksek bir anlamlılık düzeyinde ($p < 0,001$) farklılaştığı görülmüştür. Bir başka ifade ile 1.kuşaktan ($M=3,1993$), 2. kuşak ($M=3,0844$) ve 3.kuşaklara ($M=2,7768$) doğru gittikçe 'kendini güçlendirme' temel değerini benimseme düzeyi artmıştır. Tablo 28 çoklu karşılaştırma analizine bakıldığında kuşaklar arası değişim 1. ve 3.kuşak ($p < 0,01$) ile 3. ve 2.kuşak ($p < 0,01$) arasında gerçekleşmiştir. Birbirine yakın 1. ve 2.kuşaklar nesiller arasında anlamlı bir farklılık oluşmamıştır. 'Kendini güçlendirme' temel değeri kendi çıkarını düşünmeyi temsil eden başarı ve güç değerlerini kapsamaktadır. Bu anlamda 'insanların hayatına rehberlik eden kurallar' olarak 'kendini güçlendirme' temel değerinin sonraki kuşaklarca daha fazla benimsendiği bulgusuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre ilk kuşaklar sonraki kuşaklara göre 'kendini güçlendirme' temel değerine daha fazla önem verirken, sonraki kuşaklar ilk kuşaklara göre 'kendini güçlendirme' temel değerine daha az önem vermiştir.

Değişime açıklık ve muhafazakârlık temel değerleri açısından kuşaklar arası değişim oldukça net ve açık olarak kendini göstermiştir (Tablo 27-28). Kuşakları birbiri ile karşılaştırdığımızda değer önceliklerindeki değişimin özellikle 1. ve 3. kuşak arasında yüksek anlamlılık düzeyinde farklılaştığı görülmüştür. Değer önceliklerindeki bu farklılık 1. ve 2.kuşaktan çok 1. ve 3.kuşak arasında gerçekleşmiştir. 3.kuşak hayatına yön veren motivasyonlar olarak değişime

açıklık temel değerini diğer kuşaklara göre daha fazla benimsemiştir. Bu farklılığın sebebi olarak 1. ve 3.kuşağın farklı deneyimler yaşamış olmaları gösterilebilir (toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimindeki değişim, modern hayatın getirdiği dönüşümler, kitle iletişim araçlarının gelişmesi, küreselleşme... v.s.). Yaş olarak baktığımızda 1.kuşak ileri yaş gruplarını temsil ederken, 2.kuşak orta yaş gruplarını ve 3.kuşak genç yaş gruplarını temsil etmiştir. Bu anlamda 2.kuşağın daha çok geçiş aşamasında olan, arada kalmış bir kuşağı temsil ettiği belirtilebilir. Bu sebeplerden ötürü 2.kuşağın yaşlı ve genç kuşaklarla farklılaşmasının 1. Ve 3.kuşaklar kadar yüksek anlamlılık düzeyinde farklılaşmadığı düşünülmektedir.

Tablo 27'de kuşaklar arası değişimin yönüne bakıldığında, ilişkinin değişime açıklık-muhafazakârlık boyutunda birbirlerine zıt yönlü olarak Schwartz yaklaşımı ile uyumlu gerçekleştiği görülmüştür. Kendini aşma-kendini güçlendirme boyutunda beklediğimiz etki sadece 'kendini güçlendirme' temel değeri bakımından gerçekleşerek değer öncelikleri kuşaklar arasında farklılaşmıştır. Bu sonuç göstermiştir ki, genç kuşaklar değişime açıklık motivasyonunu temsil eden yenilikçi ve özerk değerleri davranış amaçlarını belirleyen motivasyonlar olarak daha fazla benimserken; düzenin korunması ve geleneksel bağların vurgulanmasını temsil eden 'muhafazakârlık' temel değerini daha az benimsemiştir. Araştırma bulguları 'muhafazakârlık' temel değerinin ilk kuşaklardan sonraki kuşaklara doğru gittikçe azaldığı sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Kuşaklar arası değer oryantasyonundaki değişim ile ilgili olarak Inglehart gelişmiş ve gelişmekte olan toplumlarda genç kuşakların diğer kuşaklara göre ekonomik ve fiziki güvenlikten daha çok 'kendini ifade etme' ve yaşam kalitesine verdiği önemin arttığını belirtmiştir. Ona göre bu durumun kuşaklar arasında materyalist ve post-materyalist değerler arasında zıt yönde bir hareketlilik meydana getirmektedir. Inglehart'ın 'kendini ifade etme değeri'nde çevrenin korunması, farklılıklara tolerans ile ekonomik ve politik hayatta daha fazla söz söyleme taleplerine yüksek önem verilmektedir (2010, s. 564). Ona göre özel

istek ve ihtiyaçları karşılama arayışı bireysel ihtiyacın doyurulması ve insanın kendini ifade etmesi sonucunu doğurmaktadır. Kişisel gelişim ve mutluluk bireysel davranış ve tutumların tek kriteri olmaktadır. Bundan dolayı da düşünceler, inançlar ve değerler bireysel özerkliği, özgürlüğü ve özgüveni vurgulama arayışına girmektedir. Geleneksel kurumlar tarafından empoze edilen kurallar ve buyruklar çok da fazla etkili olmamaktadır (Inglehart, 2007, s. 5).

Inglehart başkanlığında 1981 yılından beri altı kıtada gerçekleştirilen WVS araştırması sonuçlarının kullanıldığı ve gelişmiş ülkeler ile az gelişmiş ülkelerdeki kuşaklar arası değer oryantasyonlarındaki değişimin konu alındığı çalışmada Inglehart'ın ulaştığı bulgular önemlidir. Çünkü Inglehart bu sonuçlardan yola çıkarak bireylerin inanç ve değerleri ile içinde yaşadıkları toplumun karakteristik yapısı arasında güçlü bağlar kurmuştur. Inglehart WVS' den elde edilen bulgular sonucunda özellikle ileri sanayi toplumlarında temel değerler ve motivasyonlar arasında sistematik değişimler tespit etmiştir (2008a, s. 215). Yaşlı ve genç kuşaklar arasında değerler açısından büyük farklılıklara ulaşan Inglehart ileri yaş grupları arasında ekonomik ve fiziki güvenliği kapsayan 'materyalist değerlere' büyük önem verildiği; ileri yaş gruplarından genç yaş gruplarına doğru gidildikçe materyalist değerlere verilen önemin azaldığı, özerklik ve kendini-ifade etmeyi kapsayan 'post-materyalist değerlere' verilen önemin arttığı bulgusuna ulaşmıştır. Inglehart'ın ulaştığı bir diğer bulgu da savaş sonrası neslin post-materyalist değerleri daha fazla benimsedikleri olmuştur. Inglehart bu sonuç ile değer oryantasyonlarında kuşaklar arası bir değişim olduğu sonucuna ulaşmıştır. Inglehart (2000; 2008b, s. 222) bu durumu farklı yaşların değer yönelimlerinin insanların hayat döngüsüne yansıdığı, bunun doğal sonucu olarak da gençlerin ileri yaşlara doğru ilerledikçe materyalist değerleri benimsedikleri şeklinde açıklamaktadır. Inglehart, WVS araştırma sonuçlarını kullanarak kuşaklar arası değer oryantasyonundaki değişimi ortaya koyduğu çalışması sonucu ulaştığı bu bulguların birçok toplumda tahmin edilen yönde gerçekleştiğini belirtmektedir.

Schwartz değerler ölçeği kullanılarak kuşaklar arası değer oryantasyonunun incelendiği bir diğer çalışma Bowman tarafından (2010) gerçekleştirilmiştir. Örneklem grubu ABD'de yaşayan 1028 katılımcıdan oluşan çalışmada 1925-1942 yılları arasında doğanlar gelenekçi kuşak, 1943-1964 yılları arasında doğanlar çocuk patlaması kuşağı, 1965-1980 yılları arasında doğanlar X kuşağı, 1981-2003 yılları arasında doğanlar da Y kuşağı olarak operasyonelleştirilmiştir(9). Çalışmada bulgular uyumluluk ve zıtlık yapılarına göre 2 şekilde ele alınmıştır. Değerlerin uyumluluk yapısına göre: 1943-1964 yılları arasında doğan çocuk patlaması kuşağının güvenlik, geleneksellik, uyumluluk ve yardımsever değerleri daha fazla benimseyip daha fazla önem verdiği; 1965-1980 yılları arasında doğan X kuşağının da güç, başarı, hazcılık ve yardımseverlik değerlerini daha fazla benimseyerek daha fazla önem verdiği sonucuna ulaşılmıştır. Schwartz'ın temel değer tiplerinde tespit ettiği zıt yönlü 2 dikey boyut üzerinden ulaşılan araştırma bulgularına göre; 1965-1980 yılları arasında doğan X ve 1981-2003 yılları arasında doğan Y kuşağının kendini-güçlendirme ve değişime açıklık temel motivasyonel değerlerine daha fazla önem verdikleri bulunmuştur. Geleneksel kuşak ile 1943-1964 yılları arasında doğan çocuk patlaması kuşağının da muhazakarlık temel motivasyonel değerlerine daha fazla önem verdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışma ile genç kuşaklar ile ileri yaştaki kuşaklar arasındaki asıl kuşak farkının zıt yönlü ilişkilerin doğmasına kaynaklık eden temel motivasyonel değerlerde ortaya çıktığı sonucuna ulaşılmıştır. Bowman bu durumu genç kuşakların daha çok kendi çıkarlarının arayışına düşerken yaşlı kuşakların daha çok statüsünün devam ettirilmesi arayışında olduğu yönünde yorumlamıştır (151-156). Çalışma da ki diğer önemli bir bulgu 'kendini -aşma' temel değerinde kuşaklar arasında bir ilişki bulunmaması olmuştur (157) ki bu çalışmada da 'kendini aşma'temel değerinde kuşaklar arasında bir ilişki boyutu bulunmamıştır.

Kuşaklar arası değişimin ele alındığı bir diğer çalışma da Fancy'e (2004) aittir. Kültürler arasında değer değişiminin ele alındığı çalışma; birçok teorik yaklaşımla uyumlu olarak değer farklılıklarında küresel olarak bir değişim bulunduğu sonucuna ulaşmıştır. Fakat bu değişimin derecesinin gelişmiş batı

lkelerinden gelişmemiş ülkelere doğru gidildikçe farklılaştığı belirtilmiştir. Bulgular gelişmiş batı ülkelerinde bazı değerlerin kuşaksal bir döngü izlediğini göstermiştir. Fancy'nin çalışmasında bu döngünün az gelişmiş kültürlerde daha az görünürken, gelişmemiş kültürlerde neredeyse görünmediği belirtilmektedir. Az gelişmiş ülkelerde ileri yaş grupları arasında yüksek bir değer uzlaşması bulunmaktayken genç kuşaklar arasında bu kırılmıştır. Genç kuşaklar ileri yaş gruplarına göre anlamlı derecede farklılaşmıştır. Bu farklılaşma ortalama kişi başı gelire göre de değişmiştir. Bir kültürel grupta ortalama kişi başına düşen geliri ne kadar yüksek ise, ileri yaş gruplarında görülen değerlerde farklılaşma o kadar yüksek olmuştur.

Kuşak ve değer çalışmasının ele alındığı dikkat çekici bir diğer alışma İngiltere'de Abrams (1985) tarafından yapılmıştır. 1981 yılında tamamlanmış değerler çalışmasını temel alan bu alışma Avrupa Değerler Sistemi alışma Grubu tarafından gerçekleştirilmiştir. 1281 katılımcı üzerinden gerçekleştirilen çalışmada dini, ailevi, cinsiyet, milliyetçilik, hürriyet ve iş değerleri olmak üzere toplamda altı alanda yaş grupları arasındaki değişim incelenmiştir. Değişim geleneksellikten, orta düzey geleneksel (arada kalmış, karışık, ne geleneksel ne geleneksel değil) ile geleneksel olmayan aralığında llmştr. Araştırma sonucunda katılımcıların %56'sı gibi büyük bir çoğunluk orta derecede geleneksel çıkarken, kalanların 1/4 geleneksel, 1/5'i de geleneksel olmayan aralıkta çıkmışlardır. Geleneksel olmayanların büyük bir çoğunluğunu 18- 34 yaşlarındaki genç grupları oluştururken, geleneksel olanların çoğunluğunu 55 yaş ve üzeri olgun yaş grupları çıkmıştır. Sonuçlar dini, ailevi, milliyetçi, çalışma, iş ve hürriyet alanlarındaki değerlerin genç kuşaklardan ileri yaş gruplarına doğru gidildikçe muhafazakâr bir görünüm aldığını göstermiştir.

Kuşak ve değer çalışmalarında Türkiye'de Aygün, Z. K. Ve Imamoğlu, E. O. (2002) tarafından yapılmış çalışma dikkat çekmektedir. Bu alışma ile son zamanlarda hızlı yapısal değişimlerin yaşandığı geleneksel bir ülke olan Türkiye'deki temel değer boyutlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma her ne kadar kuşak değişkeni açısından ele almasa da değerler üzerinde yaş ve

cinsiyetin etkisi incelenmiştir. Genç yaş grubu ile yetişkin yaş grubu arasında karşılaştırma yapmak sureti ile değer önceliklerindeki değişimin yönü bulunmaya çalışılmıştır. Türkiye'nin sosyal değişim süreçleri ile birlikte ele alınan çalışmanın örneklem grubu 101 üniversite öğrencisi ile 101 yetişkin katılımcıdan oluşturulmuştur. Elde edilen bulgular tahmin edilen yönde gerçekleşmiştir. Sonuçlar ileri yaş gruplarının üniversite öğrencilerine kıyasla geleneksel, muhafazakâr ve yardımsever değerlere daha fazla önem verdiklerini göstermiştir. İleri yaş gruplarında da saygı gösterme ve geleneksel davranış kalıplarının kabul gördüğü, kendi özgür duygu ve düşüncelerine göre toplumsal normları bozmadıkları ve ilişkilerinde uyumu gözettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmaya diğer bir boyut olan kendini-güçlendirme ve kendini-aşma temel değerleri açısından bakıldığında kuşaklar arası anlamlı bir fark gözlemlenmemiştir. Bu sonuç örneklem grubunun eğitim ve gelir seviyesinin yüksek olmasından kaynaklandığı şeklinde yorumlanmıştır. Aslında Schwartz (1992, 1994) dahil, araştırmacıların çoğu değer öncelikleri bakımından fazla değişken olmayan öğrenci ve öğretmen gruplarına odaklanmaktadır. Bu çalışmada da genel bir örneklem grubu üzerinden kuşakların değer oryantasyonu ve öncelikleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Yukarıdaki çalışmalardan görüleceği üzere, kuşaklar arasında değerlerin değişiminin incelendiği bu çalışma ile elde edilen bulgular Schwartz' ın (2006) değer yaklaşımı ile tutarlı bulunmuştur. Aynı şekilde araştırma sonuçları bulguları genç kuşaklar ile sonraki kuşaklar arasında değer oryantasyonunda meydana gelen değişime ilişkin farklı kültürler ve metodoloji ile yapılmış kültürler arası çalışmalar ile de tutarlı çıkmıştır (Schwartz, 1992; 2006; Inglehart, 2007; 2008; Inglehart ve Welzel, 2010; Feather, 1979; Moore, 1991; EVS; WVS).

3.3.KUŞAKLAR ARASI DEĞERLERİN DEĞİŞİMİNE ETKİ EDEN FAKTÖRLERİN İNCELENMESİ ve İKİNCİ SET HİPOTEZLERİN TEST EDİLMESİ

Çalışmanın bu bölümünde ikinci set hipotezler test edilmiştir. İlk set hipotez ile değerlerin kuşaklar arası değişimi üzerinde durulurken, bu bölümde bu

değişime etki edebilecek sebepler incelenmiştir. Bu faktörler yaş, cinsiyet, eğitim durumu, gelir, dindarlık, inanç açılarından ele alınmıştır. Hipotezler, Schwartz'ın değerler teorisinde zıtlık ve uyumluluk yapılarına göre tanımladığı 'değişime açıklık'-'muhafazakârlık', 'kendini aşma'-'kendini güçlendirme' olmak üzere iki dikey boyutta oluşturulmuştur. Değişimin yönü ve derecesi yine bu iki dikey boyut üzerinden değerlendirilmiştir.

3.3.1. Yaş Ve Değerler

Bu çalışmanın konusunu değer değişiminin nedenleri üzerine cinsiyet, eğitim, yaş gibi sosyo-demografik faktörler ile dinin/inancın etkilerini ortaya koymak oluşturduğundan, öncelikle söz konusu temel değerler ile yaş arasındaki ilişki incelenmiştir.

3.3.1.1. Temel Değer Tipleri İle Yaş Arasındaki İlişki

Yaş ile 'değişime açıklık', 'muhafazakârlık', 'kendini aşma' ve 'kendini güçlendirme' temel değerleri arasındaki ilişki korelasyon testi aracılığıyla incelendiğinde yaş ile 'değişime açıklık' ve 'kendini güçlendirme' arasında pozitif yönde ve anlamlı ($p < 0,001$) bir ilişki bulunmuştur. Yaş ile 'muhafazakârlık' ve 'kendini aşma' arasında negatif yönde ve anlamlı ($p < 0,001$) bir ilişki olduğu görülmüştür. Bu bulgu ile temel değerlerin kuşaklar arası değişimine etki eden en önemli etkenin yaş olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Temel değerlerin yaşla birlikte hangi yönde değiştiği devam eden hipotezlerde sırası ile ele alınmıştır.

3.3.1.2. Yaşın Değişime Açıklık-Muhafazakârlık Temel Değerlerine Etkileri

Burada yaş değişkeni öncelikle Schwartz'ın değerler teorisinde zıtlık ve uyumluluk yapılarına göre tanımladığı iki dikey boyuttan biri olan değişime açıklık-muhafazakârlık boyutunda ele alınmıştır. Değişimin yönü ve derecesi yine bu boyut üzerinden değerlendirilmiştir.

Yaş ile 'değişime açıklık' arasında pozitif yönde ve anlamlı ($p < 0,001$) bir ilişki bulunmuştur. Bir başka ifade ile yaş ilerledikçe hayata yön veren ilkeler olarak değişime açıklık değerlerini benimseme düzeyi düşmekte iken, yaş düştükçe hayata yön veren ilkeler olarak değişime açıklık değerlerini benimseme düzeyi yükselmektedir.

Yaş ile 'muhafazakârlık' arasında negatif yönde ve anlamlı ($p < 0,001$) bir ilişki olduğu bulunmuştur. Bu ilişkinin yönü 'yaşın 'değişime açıklık' temel değeri ile ilişkisi vardır' hipotezi ile zıt yönlü gerçekleşerek negatif çıkmıştır. Bir başka ifade ile yaş ilerledikçe 'muhafazakârlık' (uyumluluk, geleneksellik, güvenlik) temel değerini benimseme düzeyi yükselmekte; yaş düştükçe 'muhafazakârlık' (uyumluluk, geleneksellik, güvenlik) temel değerini benimseme düzeyi düşmektedir.

3.3.1.3. Yaşın Kendini Aşma-Kendini Güçlendirme Temel Değerlerine Etkileri

Yaş değişkeninin değişime açıklık-muhafazakârlık boyutundaki ilişkisi önceki bölümde ele alınmıştır. Bu kısımda yaş değişkeninin Schwartz'ın değerler teorisinde zıtlık ve uyumluluk yapılarına göre tanımladığı iki dikey boyuttan diğeri olan kendini aşma-kendini güçlendirme boyutundaki ilişkisi ele alınmıştır. Değişimin yönü ve derecesi yine bu boyut üzerinden değerlendirilmiştir.

Yaş ile 'değişime açıklık' ve 'muhafazakârlık' temel değerleri arasında bir ilişki vardır hipotezlerindeki sonuçlarla paralel olarak 'kendini aşma' (yardımseverlik ve hümanizm) temel değeri ile yaş arasında negatif yönde ve anlamlı ($p < 0,001$) bir ilişki olduğu bulunmuştur. Bir başka ifade ile yaş ilerledikçe 'kendini aşma' (yardımseverlik ve hümanizm) temel değerini benimseme düzeyi yükselmekte; yaş düştükçe 'kendini aşma' (yardımseverlik ve hümanizm) değerini benimseme düzeyi düşmektedir.

'Kendini güçlendirme' ile yaş arasında pozitif yönde ve anlamlı ($p < 0,001$) bir ilişki bulunmuştur. 'Kendini güçlendirme' (başarı, güç) ile yaş arasındaki ilişkinin

yönü 'kendini aşma' (yardımseverlik ve hümanizm) temel değeri ile yaş arasında bulunan ilişki ile ters yönde gerçekleşerek pozitif çıkmıştır. Bir başka ifade ile yaş ilerledikçe 'kendini güçlendirme' (başarı, güç) temel değer tipini benimseme düzeyi düşmekte, yaş düştükçe 'kendini güçlendirme' (başarı, güç) temel değer tipini benimseme düzeyi yükselmektedir.

Yaş ile temel değer tipleri arasındaki ilişki iki dikey boyut üzerinde birbirine zıt yönlü olarak ortaya çıkmıştır. Boyutlardan biri olan değişime açıklık temel değeri muhafazakârlık temel değeri ile, diğer bir boyut olan kendini aşma temel değeri de kendini güçlendirme temel değeri ile zıt yönlü olarak ortaya çıkmıştır. Bu açıdan yaş ile temel değerler arasında öngörülen ilişki Schwartz yaklaşımı ile tam uyumlu gerçekleşmiştir.

Bu çalışmada yaş ile kendini aşma-kendini güçlendirme temel değerleri arasındaki ilişkinin yönü de yine Schwartz teorisinin belirttiği yönde gerçekleşmiştir. Buna göre genç yaş grupları özerk duygu ve düşünceleri daha fazla vurgulayarak, yeniliklere açık değerleri daha fazla benimserken, yaşın ilerlemesi ile birlikte bu değerlere daha az önem verilmiştir. Uyumlu olma, geleneksel kalıpları koruma ve güvenlik kaygılarını kapsayan 'muhafazakârlık' temel değerine de genç yaş gruplarınınca daha az önem verilirken, yaş ilerledikçe bu değerlere verilen önem artmıştır. İlişkinin diğer yönü 'kendini aşma' (yardımseverlik ve hümanizm) ve 'kendini güçlendirme' (başarı, güç) boyutunda gerçekleşmiştir. Buna göre ileri yaş grubundakiler yardımseverlik ve hümanist değerlerini kapsayan 'kendini aşma' temel değerini daha fazla oylayıp hayatlarına yön veren ilkeler olarak daha fazla benimserken, genç yaşlarda bu oranlar düşmüştür. Başarı ve güç değerlerini barındıran 'kendini güçlendirme' temel değeri ileri yaştakilere göre genç yaştakilerin daha fazla oylayarak, hayatta daha fazla benimsedikleri, önem verdikleri temel değer olmuştur.

Yaş ve değer ilişkisinin araştırıldığı çalışmalara bakıldığında Feather (1979) yaş ile aile, güvenlik, ulusal güvenlik, kendine saygı ve anlayış değerleri arasında pozitif bir ilişki olduğunu bulmuştur. Feather yukarıdaki değerlerin yaş ile birlikte

artma eğilimine girdiğini belirtmektedir. Feather'ın ulaştığı diğer bir sonuç da yaş ile birlikte hareketli yaşam, eşitlik, özgürlük, sosyal takdir, dostluk, açık fikirlilik, hayal gücünü kapsayan değerler arasında negatif bir ilişki bulması olmuştur. Yaş ile birlikte muhafazakâr değerler yükselişe geçerken, eğitim, gelir ve ailenin sosyo-ekonomik durumunun muhafazakâr değerlerin değişimine etkisi düşük kalmıştır (Feather, 1979, s. 1626).

Araştırma sonucunda ulaştığımız ilişkiler farklı kültürler ve metodoloji ile yapılmış kültürler arası çalışmalar ile de tutarlı çıkmıştır (Feather, 1979; Schwartz, 1992; Prince-Gibson&Schwartz, 1998).

3.3.2. Eğitim ve Değerler

Önceki bölümde kuşaklar arası değer değişimine etki edebilecek yaş değişkeninin temel değerler ile ilişkisi incelenmiştir. Bu bölümde bu değişime yaş kadar etki edebilecek en güçlü faktörlerden biri olarak görülen eğitim değişkeninin temel değerler ile ilişkisi incelenmiştir.

3.3.2.1. Temel Değer Tipleri İle Eğitim Düzeyi Arasındaki İlişki

Eğitim ile temel değerler arasındaki ilişki korelasyon testi aracılığıyla incelendiğinde eğitim ile 'değişime açıklık' arasında negatif yönde ve anlamlı ($p < 0,001$) bir ilişki olduğu görülmüştür. Eğitim ile 'muhafazakârlık' arasında pozitif yönde ve anlamlı ($p < 0,001$) bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuç ile Schwartz yaklaşımında belirtilen ve bu çalışma kapsamında hipotezlerin kurulduğu boyutlardan sadece birinin eğitim ile ilişkisi bulunmuştur. 'Kendini aşma'- 'kendini güçlendirme' temel değerlerinden oluşan diğer boyut ile anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bu bulgu ile temel değerlerin kuşaklar arası değişimine etki eden ikinci önemli etkenin eğitim olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kuşakların temel değer önceliklerinin eğitim ile ilişkisi korelasyon testi aracılığıyla incelenmiş olup devam eden hipotezlerde ele alınmıştır.

3.3.2.2. Eğitim'in Değişime Açıklık-Muhafazakârlık Temel Değerlerine Etkileri

Burada eğitim değişkeninin temel değer tipleri ile ilişkisi öncelikle Schwartz'ın değerler teorisinde zıtlık ve uyumluluk yapılarına göre tanımladığı iki dikey boyuttan biri olan değişime açıklık-muhafazakârlık boyutunda ele alınmıştır. Değişimin yönü ve derecesi yine bu boyut üzerinden değerlendirilmiştir.

Eğitim ile 'değişime açıklık' arasında negatif yönde ve anlamlı ($p < 0,001$) bir ilişki bulunmuştur. Bir başka ifade ile eğitim düzeyi yükseldikçe 'değişime açıklık' (özerklik, yenilikçilik) temel değerine verilen önem artmış; eğitim düzeyi düştükçe 'değişime açıklık' temel değerine verilen önem azalmıştır.

Eğitim ile 'muhafazakârlık' arasında pozitif yönde ve anlamlı ($p < 0,001$) bir ilişki olduğu bulunmuştur. Bu ilişkinin yönü 'eğitim'in 'değişime açıklık' temel değeri ile ilişkisi vardır' hipotezi ile zıt yönlü gerçekleşerek pozitif çıkmıştır. Bir başka ifade eğitim seviyesi düştükçe 'muhafazakârlık' (uyumluluk, geleneksellik, güvenlik) temel değerini benimseme düzeyi artmış; eğitim seviyesi yükseldikçe 'muhafazakârlık' temel değerini benimseme düzeyi düşmüştür.

3.3.2.3. Eğitim'in Kendini Aşma-Kendini Güçlendirme Temel Değerlerine Etkileri

Burada eğitim değişkeni Schwartz'ın değerler teorisinde zıtlık ve uyumluluk yapılarına göre tanımladığı iki dikey boyuttan diğer olan kendini aşma-kendini güçlendirme boyutunda ele alınmıştır.

Eğitim ile temel değerler arasındaki ilişki korelasyon testi aracılığı ile incelendiğinde 'kendini aşma' (yardımseverlik ve hümanizm) ve 'kendini güçlendirme' (başarı, güç) temel değerleri ile eğitim arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır

Temel değerlerin kuşaklar arası değişimini açıklamaya yönelik olarak, bu değişime etki eden en güçlü faktörlerden birinin yaş diğerinin eğitim faktörü olduğu değerlendirilmiştir. Yaş faktörü ile temel değerler arasındaki ilişki

Schwartz'ın değer teorisi ile tam uyumlu derecede gerçekleşmiş ve bütün temel değerler ile arasında anlamlı bir fark yaratmıştır. Fakat eğitim faktörünün kuşaklar arası temel değerlerdeki değişime etkisi yaş değişkeni kadar beklenen düzeyde gerçekleşmemiştir. Eğitim düzeyi düşük ve yüksek gruplar arasında 'muhafazakârlık' ve 'değişime açıklık' temel değerleri bakımından anlamlı bir farklılık bulunmuş; fakat 'kendini aşma' ve 'kendini yenileme' temel değerleri ile anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu bağlamda eğitim faktörünün kuşakların temel değerleri üzerindeki etkisi sınırlı kalmıştır ve beklenen etki düzeyini gerçekleştirilmemiştir.

Bu çalışmanın bulguları ile paralellik gösteren bir çalışma da Feather'a (1979, s. 1627) aittir. Feather (1979) çalışmasında eğitim ve gelir durumunun yanında cinsiyet, eğitim ve yaş faktörlerinin muhafazakâr değerlere etkisini incelemiştir. Bu çalışma da muhafazakâr değerlerin eğitim ve gelir seviyesi ile negatif yönde ilişkili olduğunu göstermiştir. Bu sonuca göre muhafazakârlık düşük eğitim ve gelir seviyesi ile ilişkili bulunmuş fakat gelir-değerler ilişkisinde iki örneklem grubunda anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bulgular yaş haricinde eğitim, gelir ve ailenin sosyo-ekonomik durumunun muhafazakâr değerlere etkisinin düşük düzeyde kaldığını göstermiştir.

Amerika'da kuşaklar arası değer çalışmasını konu alan Moore da (1991, s. 161) eğitim değişkeninin değişimi açıklamada beklenen etkiyi göstermediğini belirtmiştir. Moore yaptığı çalışma ile eğitim ile sadece uyumluluk ve güvenlik değeri arasında anlamlı bir ilişki bulmuştur. Sonuç olarak eğitim faktörünün kuşakların değer önceliklerine etkisi araştırmanın amacı doğrultusunda beklenen etkiyi göstermemiş, etkisi oldukça küçük kalmıştır.

Yaş faktörünün kuşakların değer önceliklerindeki değişimi açıklamadaki tam etkisi diğer faktörlerin etkilerinin ne derece olduğu ve hangi yönde gerçekleştiği sonuçlarının önemsiz olduğu sonucuna götürmemektedir. Sosyo-demografik faktörlerin ve dindarlığın temel değerler ile ilişkisini araştırmak da bu çalışmanın bir parçasını oluşturmaktadır. Ek olarak bu çalışmanın en önemli amaçlarından

biri de cinsiyet ve inanç faktörlerinin kuşaklar arasında toplumsal bütünleşmeye yönelik kuşakların değer oryantasyonunun değişiminde anlamlı bir fark yaratıp yaratmadığını tespit etmektir. İlerleyen hipotezlerde bu ilişki boyutları ele alınmıştır.

3.3.3. Gelir Düzeyi ve Değerler

Bu bölümde kuşaklar arası değer değişiminin nedenleri üzerine gelir faktörünün etkisi incelenmiştir.

3.3.3.1. Gelir Düzeyi İle Temel Değer Tipleri Arasındaki İlişki

Temel değerler ile gelir düzeyi arasındaki ilişki korelasyon testi aracılığı ile incelendiğinde sadece kendini aşma temel değeri ile gelir arasında anlamlı düzeyde bir ilişki bulunmuştur. Diğer temel değerler ile gelir düzeyi arasında anlamlı düzeyde bir ilişki bulunmamıştır.

3.3.3.2. Gelirin Değişime Açıklık-Muhafazakârlık Temel Değerlerine Etkileri

Burada gelir değişkeni öncelikle Schwartz'ın değerler teorisinde zıtlık ve uyumluluk yapılarına göre tanımladığı iki dikey boyuttan biri olan değişime açıklık-muhafazakârlık temel değerlerinden oluşan boyutta ele alınmıştır. Korelasyon testi sonucunda 'değişime açıklık' ve 'muhafazakârlık' temel değerleri ile gelir düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

3.3.3.3. Gelirin Kendini Aşma-Kendini Güçlendirme Temel Değerlerine Etkileri

Burada gelir değişkeni Schwartz'ın değerler teorisinde zıtlık ve uyumluluk yapılarına göre tanımladığı iki dikey boyuttan diğeri olan kendini aşma-kendini güçlendirme temel değerlerinden oluşan boyutta ele alınmıştır. Değişimin yönü ve derecesi yine bu boyut üzerinden değerlendirilmiştir.

'Kendini aşma' temel değeri ile gelir düzeyi arasındaki ilişki korelasyon testi aracılığı ile incelendiğinde 'kendini aşma' temel değeri ile gelir düzeyi arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bir başka ifade ile gelir düzeyi arttıkça kendini aşma temel değerini benimseme düzeyi yükselmiş iken, gelir düzeyi düştükçe kendini aşma temel değerini benimseme düzeyi düşmüştür.

'Kendini güçlendirme' temel değeri ile gelir düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Kuşaklar arası değerlerin değişimine etki eden faktörler olarak gelir düzeyinin temel değer oryantasyonunda meydana gelen değişime etkisi sınırlı kalmıştır. Gelir düzeyi ile 'muhafazakârlık', 'değişime açıklık', 'kendini güçlendirme' temel değer tipleri arasında herhangi bir ilişki bulunmamıştır. Gelir düzeyi ile 'kendini-aşma' temel değer tipi arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. 'Kendini-aşma' temel değerine verilen önem gelir düzeyi yükseldikçe artmış, gelir düzeyi düştükçe azalmıştır.

Gelir düzeyi ile temel değerler arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmalar din-gelir ve cinsiyet-gelir alanında ortaya konan çalışmalar ile kıyaslandığında çok fazla olmadığı görülmektedir. Yapılmış olan çalışmalara bakıldığında bu çalışmanın bulguları ile paralel sonuçlara ulaşan Feather (1979), Inglehart & Wezel (2010) ile Türkiye'den Aygün, Z. K. Ve Imamoğlu, E. O. (2002)'nin çalışmaları dikkat çekmektedir. Feather gelir ve ailenin sosyo-ekonomik durumunun değerlerdeki değişime etkisinin küçük kaldığını belirtmiştir. Inglehart ve Wezel (2010)'de WVS ve EVS araştırmasının sonuçlarından yola çıkarak güven, tolerans, cinsiyet eşitliğinin ve özgürlükçü değerindeki (toplumsal refahın sağlanmasını temsil eden 'kendini-aşma' temel değeri ile eşit ifade edebiliriz) değişimin ülkelerdeki kişi başına düşen milli gelire bağlantılı olduğunu göstermiştir.

Gelirin değerler üzerinde güçlü etkileri olduğu sonucuna ulaşan çalışmalara bakıldığında Fancy (2004) ve Türkiye'den Erkenekli (2009)'nin çalışması dikkat çekmektedir. Fancy (2004)'nin çalışması kültürler arası olup, kuşaklar arası değer oryantasyonundaki değişimi ortalama kişi başı gelire bağlamıştır. Fancy,

bir kültürel grupta ortalama kişi başı gelir ne kadar yüksek ise, ileri yaş gruplarında görülen değerlerde farklılaşmanın o kadar yüksek olduğunu belirtmiştir. Erkenekli de (2009) sosyoekonomik statü (SES) gruplarına göre temel değerlerin farklılaşmasını araştırdığı çalışmasında “meslek ve eğitim” değişkenlerine dayalı olarak aynı yaş grubunda A, B, C1, C2, D, ve E olmak üzere birbirinden farklı altı SES grubu üzerinden gitmiştir. Araştırma AB ve TÜBİTAK tarafından finanse edilen “Avrupa Toplumsal Araştırması” (ESS) veri tabanı ve benzer toplumsal ve demografik nitelikleri olan 495 kişilik bir öğrenci grubu olmak üzere iki örneklem üzerinden test edilmiştir. Araştırmadan elde edilen birinci ana bulguya göre SES grupları “değişime açıklık”, “kendini güçlendirme” ve “kendini aşma” temel değerleri bakımından istatistiksel açıdan anlamlı bir biçimde farklılaşmıştır. Ancak Türk toplumunun farklı SES katmanlarının “muhafazakârlık” temel değeri bakımından oldukça birbirine benzer oldukları tespit edilmiştir.

Burada önemli olan husus; aynı eğitim faktörünün etkisinin değişimi açıklamada kısıtlı kalmasında gösterilen sebepler gibi, tek başına gelirin değişimi açıklamadaki etkisinin sınırlı kalmasının beklenilmesi gereken doğal bir sonuç olduğudur. Schwartz (Schwartz, 2006), Inglehart (2007; 2008), Inglehart & Wezel (2010), Giddens (2010) gibi araştırmacıların belirttiği şekilde değerlerdeki değişimin ekonomik gelişmişlik kadar sivil toplum, demokrasi ve modernleşme ile de güçlü bağlantıları bulunmaktadır. Ek olarak Manheim'ın (1956) da belirttiği gibi kuşakların değerlerindeki değişim dönemin tarihi gelişmeleri ile birlikte toplu bir değerlendirmeye tabi tutulmalıdır.

3.3.4. Cinsiyet Ve Değerler

Cinsiyetler arasında davranışlara yön veren motivasyonlar olarak temel değer tiplerinin Schwartz yaklaşımında belirtilen uyumluluk ve zıtlık yapılarına göre farklılaşmadığı bu çalışmanın diğer bir varsayımını teşkil ettiğinden, bu bölümde kuşakların temel değer önceliklerine etki edebilecek faktör olarak cinsiyet ile arasındaki ilişki incelenmiştir.

3.3.4.1. Cinsiyet Farklılığı İle Temel Değer Tipleri Arasındaki İlişki

Cinsiyet ile temel değerler arasında ilişki korelasyon testi aracılığı ile incelendiğinde cinsiyet ile temel değerler arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Hayatlarına yön veren ilkeler olarak kuşakların değer öncelikleri ile cinsiyet arasında bir ilişki var mıdır? Cinsiyet ile 'değişime açıklık', 'muhafazakârlık', 'kendini aşma' ve 'kendini güçlendirme' temel değerleri arasında bir ilişkinin varlığını araştıran çalışmalar böylesi bir ilişkinin varlığını kabul etmiş, ama kuşakların değer oryantasyonundaki değişim ile ilişkisine yönelik sadece Duxbury ve Higgins (2005) tarafından yapılmış bir çalışma bulunmaktadır. Schwartz (1992, 1994) ve Gibson & Schwartz (1998) insanların değer önceliklerini kendi hayat şartlarına göre ayarladığını, bu açıdan bakıldığında değer adaptasyonu ve ifadesinin kadın ve erkeğin farklı davranış kurallarına tabi olduğu ve farklı sınırlandırmaların yüklendiği sosyal yerlerde farklılaştığını belirtmişlerdir. Beklentimiz kuşakların temel değer tiplerinin uyumluluk ve zıtlık yapılarına göre farklılaşması ile cinsiyet faktörünün ilişkili olmadığı yönünde oluşmuştur. Hipotez de 'hayatlarına yön veren ilkeler olarak' kuşakların temel değerleri ile cinsiyet arasında herhangi bir ilişkinin olmayacağı yönünde oluşturulmuştur. Araştırmanın bulguları hipotez ile aynı yönde gerçekleşerek, cinsiyet ile temel değerler arasında herhangi bir ilişki tespit edilmemiştir.

Schwartz ve Rubel'in (2005) değerler üzerine yapmış oldukları çalışmada belirttikleri gibi cinsiyetin değer öncelikleri üzerindeki etkisi hiç kuşkusuz diğer faktörlerle birleştiği zaman bir anlam ifade etmektedir. Schwartz'ın değer ölçeğini kullanarak cinsiyet değer ilişkisini araştıran çalışmalar: cinsiyetlerin değer yapılarına yönelik yapısal çalışmalar (Structh, N., Schwartz & van der Kloot, 2002; Prince-Gibson & Schwartz, 1998; Feather, 1984; Rokeach, 1973; Duxbury & Higgins, 2005) ile cinsiyet farklılığı ile değer öncelikleri arasında fark bulan çalışmalar (Rokeach & Ball-Rokeach, 1989; Feather, 1984; Schwartz & Rubel, 2005; Rickyman & Houston, 2003; Dirilen & Büyükşahin (2012); Rubel-Lifschitz ve Schwartz, 2009; Aygün, Z. K. Ve Imamoğlu, E. O., 2002; Dilmac, B., Deniz, M., Deniz, E. M., 2009) olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir.

Schwartz değerler ölçeğini kullanarak cinsiyete dayalı olarak değerlerde farklılaşma olduğu bulgusuna ulaşan çalışmalar (Rokeach & Ball-Rokeach, 1989; Feather, 1984; Schwartz & Rubel-Lifschitz, 2005; Rickyman & Houston, 2003; Dirilen & Büyükşahin (2012); Rubel-Lifschitz ve Schwartz, 2009) konuya evrimci psikoloji ve sosyal rol teorileri olmak üzere iki dayanaktan yaklaşmaktadırlar.

Özetlemek gerekirse yaklaşımlar sanayi sonrası toplumun bireylere eşit fırsatlar verdiği ve gelişen toplumsal hareketlerin ev, iş ve diğer sosyal ortamlardaki cinsiyet rollerinde bir değişme meydana getirdiğini belirtmiştir. Bu yaklaşımlardan hareket eden çalışmalar Prince-Gibson & Schwartz'ında (1998, s. 50) belirttiği gibi kadınların daha akılcı, duygularını ifade eden ve daha toplumsal olduklarını belirtirken erkeklerin daha özerk, araçsal olduklarını belirtmektedir. Kadın ve erkek arasındaki bu farklı oryantasyonların onların kendilerini ifade edecekleri ilkelerinde ve dolayısı ile değer önceliklerinde de farklılaştıracağı belirtilmektedir. Bundan dolayı kadınların toplumsal ve açıklayıcı hedefleri temsil eden değerlere daha fazla önem verdikleri, erkeklerin ise araçsal amaçları temsil eden değerlere daha fazla öncelik verdikleri yönünde açıklanmıştır. İlerleyen paragraflarda bu çalışmalar ulaşılan bulguları, ile birlikte toplu şekilde değerlendirilmiştir.

Cinsiyet ve değer konusunu ele alan en dikkat çekici çalışma Schwartz ve Rubel-Lifschitz (2005; 2009) tarafından gerçekleştirilmiştir. 70 ülkede (n=77,528) 127 örneklem üzerinden yapılan çalışmada hem on temel değer tipine verilen önem derecesi bakımından hem de temel değer tiplerinin uyumluluk ve zıtlık yapılarına göre cinsiyetler arasındaki farklılaşması incelenmiştir. Araştırma sonucunda birbirine zıt iki dikey boyut üzerinden cinsiyetler arası farklılaşmaya yönelik bulgular şöyledir: Erkekler 'kendini-güçlendirme' (başarı, güç) temel değerine kadınlardan daha fazla önem verirken, kadınlar 'kendini-aşma' (hümanizm, yardımseverlik) temel değerine daha fazla önem vermişlerdir. Erkekler 'değişime-açıklık' (yenilikçilik-özerklik)

temel değerine kadınlara göre daha fazla önem verirken 'muhafazakârlık' temel değerinde ise cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Genel olarak kültürün cinsiyete dayalı farklılaşmada önemli bir yönlendirici olduğu çalışmanın diğer bir vurgulanan konusu olmuştur.

Hem kapsadığı örneklem büyüklüğü hem de farklı kültürleri içermesi bakımından bir diğer dikkat çekici çalışma Struch, Schwartz ve van der Kloot (2002) tarafından gerçekleştirilmiştir. Cinsiyetlerin değer yapısına yönelik olan bu çalışmada, temel değerlerin kurulum ve anlamlandırılmasında muhtemel cinsiyet farklılığı araştırılmış ve aynı zamanda temel değer tiplerinin uyumluluk ve zıtlık yapılarına göre cinsiyetler arasındaki farklılaşması incelenmiştir. Bu kapsamda kültürel olarak farklı sekiz bölgeden (Çin, Doğu Asya, Finlandiya, Fransa, İsrail, Japon, Latin Amerika, ve ABD) toplam 11.244 katılımcıya ulaşılmıştır. Her bir katılımcı Schwartz'ın (1992) değerler anketini kendi dilinde tamamlamıştır. Çalışma bütün kültürlerde kadın ve erkek arasında değerlerin yapısal olarak aynı özellikleri gösterdiğini ortaya koymuştur. Cinsiyetler kendi aralarında Schwartz'ın 2 dikey boyut üzerinde zıtlık ve uyumluluk yapısına göre tanımladığı temel değer tipleri ile uyumlu bir özellik sergilemiştir. Bu da kadın ve erkeğin farklı değerler karşısında aynı oryantasyona sahip olduğunu göstermiştir. Sonuç olarak çalışma kapsamında ne kültürler arası ne de cinsiyet ve kültür etkileşimi sonucu temel değerlerin farklı anlamlandırılmasına yönelik bulguya ulaşılmamıştır.

Değer önceliklerinin cinsiyet ile olan ilişkisinin analiz edildiği diğer bir çalışma Rickyman ve Houston'a (2003) aittir. Amerikalı ve İngiliz olmak üzere toplam 207 üniversite öğrencisinin katılımı ile yürütülen çalışmada S. H. Schwartz'ın değerler anketi (1992; 1994) kullanılmıştır. Çalışma sonucunda her iki ülkede ki kadınların yardımseverlik, evrensellik, güvenlik değerlerine yüksek önem atfettikleri bulunmuştur. Hazcılık, güç, özerklik ve yenilikçi değerlere eşit oranda değer atfedilirken, kadınların sadece başarı değerini erkeklere göre daha fazla benimsedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmanın bulguları kapsamında başarı değerinde görülen değişim, son otuz yılda iş hayatında kadınlara eşit

haklar tanınmasının bu değerde farklılaşma yaratmış olabileceği sonucuna bağlanmıştır.

Değerlere konusunda cinsiyetler arası farklılık bulan çalışmalardan Rokeach değerler anketini kullanarak Avustralyalı ğrenciler üzerinde çalışma gerçekleştiren Feather (1984, 1979) cinsiyetler arasında amaçsal ve araçsal değerler bakımından büyük farklılık bulmuştur. Bir başka çalışmasında Feather (1979: 1627) muhafazakârlık değeri ile yaş ve cinsiyet arasında bir ilişki olduğunu belirtmiştir. Feather'a göre olgun insanlar gençlere göre daha fazla muhafazakâr eğilim gösterirken, kadınlar da erkeklere göre daha fazla muhafazakâr çıkmıştır.

Bowman 2010 yılında yaptığı çalışmada kadınlar ile erkeklerin değerler hiyerarşisinin zıt yönlü olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Mesela erkekler hazcılık, yenilikçilik, başarı ve güç değerlerini daha fazla oylarken, kadınlar yardımseverlik ve hümanistlik değerlerini daha fazla oylamışlardır (Bowman, 2010, s. 138-140). Bu çalışmanın ulaşmış olduğu diğer bir bulgu da kadınların hangi yaş grubunda olursa olsunlar hümanizm ve yardımseverlik değerlerini hayatlarına yön veren ilkeler olarak daha fazla benimserlerken; erkeklerin de g, hazcılık, başarı ve geleneksel değerleri daha fazla benimsedikleri tespit edilmiştir (150-154).

Ondokuz yaşın üstündeki (480'i kadın, 519'u erkek olmak üzere) İsraili Yahudi bir grubun örneklem üzerinde bir çalışma yapan Prince-Gibson & Schwartz (1998) cinsiyetler arasında temel değerlere verilen anlam açısından (yapısal çalışma) herhangi bir farklılık olmadığı bulgusuna ulaşmışlardır.

Rokeach değerler anketi kullanılarak 1968, 1971, 1974 ve 1981 yıllarında Amerika'da gerçekleştirilen çalışmada Rokeach & Ball-Rokeach (1989) Amerikalı kadın ve erkeklerin Rokeach değerler ölçeğinde yer alan 36 maddeden 20'sinin derecelendirilmesinde farklılaştıkları sonucuna ulaşmışlardır. Rokeach erkeklerin kadınlara oranla daha fazla meteryalist,

hazcı, başarı odaklı ve entelektüel odaklı oldukları; kadınların da erkeklere oranla dini değerlere, bireysel mutluluğa, aşka, saygınlığa daha fazla yatkın olduklarını bulmuştur.

Türkiye’de cinsiyet ve değer önceliklerinin araştırıldığı çalışmalara bakıldığında Dirilen ve Büyükşahin’in (2012) çalışması öne çıkmaktadır. Bu çalışma ile Türkiye’de yaşları 17 ile 28 arasında değişen 128 kişilik yüksek öğrenim grubu üzerinden giderek cinsiyet farklılığının sosyal değer öncelikleri üzerine etkileri araştırılmış; Schwartz’ın PVQ ölçeğinin kullanıldığı araştırma sonucunda kadınların hazcılık, hümanizm yardımseverlik ve güvenlik değerlerine erkeklerden daha fazla önem verdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Türkiye’deki temel değerleri araştırmak ve değer oryantasyonundaki değişimi anlamaya çalışmaya yönelik olarak değişime etki edebilecek faktörler olarak cinsiyet ve yaşın etkisinin eğitim değişkeni ile birlikte alındığı Aygün, Z. K. Ve Imamoğlu, E. O. (2002) 'nun çalışması dikkat çekmektedir. Bu çalışmada örneklem grubu ODTÜ’de öğrenim görmekte olan 101 üniversite öğrencisi ile 101 yetişkin katılımcıdan oluşturulmuş ve iki grup arasında karşılaştırma yapmak sureti ile değer önceliklerindeki değişimin yönü ele alınmıştır. Araştırma sonucunda kadınların hümanist değerlere erkeklere oranla daha fazla değer verdikleri; erkeklerin de düzenin korunmasına yönelik normatif kuralları daha fazla önemsedikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Türkiye’de yapılmış bir diğer çalışma Dilmac, B., Deniz, M., Deniz, E.M. (2009) tarafından gerçekleştirilmiştir. Eğitim fakültesinde öğrenim gören 398’i kız, 145’i de erkek olmak üzere toplam 543 öğrenci araştırmanın çalışma grubunu oluşturmuştur. Araştırmanın amacı kapsamında üniversite öğrencilerinin öz-anlayışları ve değer tercihlerinin cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı araştırılmıştır. Cinsiyet değişkenine göre hazcılık değerinde kız öğrenciler ile erkek öğrenciler arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Araştırmadan elde edilen bir diğer bulgu ise yardımseverlik, uyum,

güvenlik değerlerinde kız öğrencilerin erkeklere göre daha fazla değer affettikleri bulunmuştur.

Değer - cinsiyet ilişkisine yönelik kuşakların çalışıldığı sayılı çalışmalardan biri Lyons, Duxbury ve Higgins (2005) tarafından gerçekleştirilmiştir. 979 mavi yakalı çalışanın katılımı ile gerçekleştirilen çalışmada Schwartz değerleri ölçeği kullanılmıştır. Örneklem 321 erkek (%32) ve 658 kadından (%68) oluşmuştur. Eğitim, gelir kontrol değişkenleri olmuştur. Araştırma sonucunda güç, geleneksellik, evrensellik ve başarı değerleri hem cinsiyet ve hem kuşak farklılıkları ile ilişkilendirilmiştir.

Sonuç olarak; Gibson & Schwartz (1998), Duxbury & Higgins (2005), Struch, Schwartz & van der Kloot (2002) gibi çok sayıda araştırmacı eğer bir ülkede temel değer tiplerine atfedilen önem açısından cinsiyete dayalı farklılaşma varsa, o ülkenin kültüründe önemli bir yönlendirici etki olduğunu ve genellikle de az gelişmiş ülke kültürlerinde bu farklılaşmanın ortaya çıktığını belirtmişlerdir. Yapılmış çalışmalar cinsiyetlerin değer öncelikleri ile yapısına yönelik olurken bu araştırma kapsamında kuşakların değer oryantasyonları ile cinsiyet arasındaki ilişkinin varlığı araştırılmıştır. Bu açıdan bu çalışma da cinsiyet faktörünün kuşakların değer oryantasyonundaki değişimine etkisi üzerine herhangi bir ilişkinin varlığı bulunmamıştır.

3.3.5. Din Ve Değerler

3.3.5.1.Dindarlık/İnançlılık ve Değerler

Çalışmanın bu bölümünde kuşaklar arası değer değişiminin nedenleri üzerine dinin/inancın, temel değerler ile ilişkisi incelenmiştir.

3.3.5.1.1. Dindarlık/İnançlılık İle Temel Değer Tipleri Arasındaki İlişki

Dindarlık/İnançlılık ile temel değerler arasında bir ilişki vardır hipotezimiz çerçevesinde 'kendini aşma' ve 'muhafazakârlık' değerleri açısından ilişki bulunurken, diğer değerler açısından herhangi bir ilişki bulunmamıştır. Bu bulgu ile dindarlık/inançlılık faktörünün temel değerlerin kuşaklar arası değişimine etki eden bir faktör olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kuşakların temel değer önceliklerinin dindarlık/inançlılık ile ilişkisi korelasyon testi aracılığıyla incelenmiş olup devam eden hipotezlerde ele alınmıştır.

3.3.5.1.2. Dindar/İnançlı Olmanın Değişime Açıklık-Muhafazakârlık Temel Değerlerine Etkileri

Burada dindarlık/ inançlılık değişkeni öncelikle Schwartz'ın değerler teorisinde zıtlık ve uyumluluk yapılarına göre tanımladığı iki dikey boyuttan biri olan değişime açıklık-muhafazakârlık temel değerlerinden oluşan boyutta ele alınmıştır. Değişimin yönü ve derecesi yine bu boyut üzerinden değerlendirilmiştir.

Dindarlık/inançlılık değişkeninin 'değişime açıklık' ve 'muhafazakârlık' temel değerleri ile arasındaki ilişki korelasyon testi aracılığıyla incelendiğinde 'değişime açıklık' temel değeriyle anlamlı bir ilişki bulunmamışken 'muhafazakarlık' temel değeri ile negatif yönde ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.

Anket soruları kapsamında 0'dan 10'a kadar verilen ve hiç inançlı değilimden çok inançlıyım kadar verilen bir aralıkta katılımcıların kendilerini ne kadar dindar/inançlı gördüklerini oylamaları istenmiştir. Araştırma sonucunda dindarlık/inançlılık ile muhafazakârlık temel değer tipi arasında negatif yönde ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bir başka ifade ile kendini dindar/inançlı bulanlar muhafazakâr değerlere daha fazla değer atfederken, inançlılık cetvelinde aşağı

doğru inildikçe yani kendini dindar/inançlı görme durumu azaldıkça muhafazakâr değerlere verilen önem azalmıştır.

3.3.5.1.3. Dindar/İnançlı Olmanın Kendini Aşma-Kendini Güçlendirme Temel Değerlerine Etkileri

Burada dindarlık/ inançlılık değişkeni Schwartz'ın değerler teorisinde zıtlık ve uyumluluk yapılarına göre tanımladığı iki dikey boyuttan diğeri olan kendini aşma-kendini güçlendirme temel değerlerinden oluşan boyutta ele alınmıştır. Değişimin yönü ve derecesi yine bu boyut üzerinden değerlendirilmiştir.

Dindarlık/inançlılık ile 'kendini aşma' ve 'kendini güçlendirme' arasındaki ilişki korelasyon testi aracılığıyla incelendiğinde 'kendini aşma' temel değeri ile arasında negatif yönde ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bir başka ifade ile kendini dindar/inançlı görme durumu arttıkça 'kendini aşma' (yardımseverlik ve hümanizm) temel değerini benimseme düzeyi artmıştır; kendini dindar/inançlı görme durumu düştükçe 'kendini aşma' (yardımseverlik ve hümanizm) temel değerini benimseme düzeyi düşmüştür. Dindarlık/inançlılık ile 'kendini güçlendirme' temel değeri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

3.3.5.2. Dini İnanç ve Değerler

Bu çalışmanın üçüncü amacı toplumdaki farklı inanca sahip gruplar arasında temel değerlerin farklılığının ortaya konması olduğundan, bu bölümde inancın temel değerler ile ilişkisi incelenmiştir.

3.3.5.2.1. Dini İnanç İle Temel Değer Tipleri Arasındaki İlişki

Dört temel değer tipinin dini inanca göre karşılaştırması One-Way analiz tekniği ile yapılmış ve 'muhafazakârlık' ve 'kendini aşma' temel değerlerinde bir farklılık olduğu görölmüştür. Grupların aralarında nasıl farklılaştığını ayrıntılı incelemek için dört temel değer tipinin din ve mezhep grupları arasındaki çoklu

karşılaştırma analizi yapılmıştır. Ankete dönülürse anketde dini inanç değişkeni 'Kendinizi hangi din ve mezhebe ait hissediyorsunuz' sorusu ile ifade edilmiştir. Katılımcıların vermiş olduğu cevaplar Müslüman – Sunni, Müslüman – Alevi olmak üzere iki ana mezhep olarak; din olarak müslüman olduklarını belirterek mezhep belirtmemiş olanlar 'Müslüman – mezhep belirtilmedi' olarak; Hristiyan, Musevi, Rum olduklarını belirtenler de 'diğerleri' başlığı altında yeniden kodlanmıştır.

Bu noktada yeniden hipoteze dönülürse 'muhafazakârlık' ile 'kendini aşma' temel değeri arasında bir farklılık bulunmuştur (Tablo 29). Tablo 30'da gruplar arası farklılaşma ayrıntılı olarak incelendiğinde sadece Hristiyan, Musevi, Rum olarak 'diğer' başlığında belirtilen grubun diğer bütün gruplarla farklılaştığı; 'Müslüman – Sunni', Müslüman – Alevi', Müslüman – mezhep belirtilmedi' gruplarının kendi aralarında hiçbir şekilde farklılaşmadığı görülmüştür. 'Muhafazakarlık' temel değerindeki farklılaşma sadece 'diğerleri' altında belirtilen grubun Müslüman – Sunni, Müslüman – Alevi ve herhangi bir mezhep altında kendini ifade etmeyen gruplarla gerçekleşmiştir. 'Kendini-aşma' temel değerindeki farklılaşma da 'Muhafazakârlık' temel değerindeki farklılaşma ile aynı yönde gerçekleşmiştir. Yani 'kendini aşma' temel değerindeki farklılaşma sadece 'diğerleri' altında belirtilen grubun Müslüman – Sunni, Müslüman – Alevi ve herhangi bir mezhep altında kendini ifade etmeyen müslüman gruplarla gerçekleşmiştir. Tablo 31'de din ve mezhep gruplarında bulunan kişi sayısına bakıldığında farklılık yaratan 'diğerleri' grubunun sadece dokuz kişi olduğu görülmüştür. Bu bağlamda dini inanç değişkenine göre temel değerlerin değişmediği şeklindeki hipotezimiz kabul edilmiştir. Ek olarak tez kapsamında Türkiye'de yaşayan ve müslüman olmayan grupların müslüman gruplar ile temel değerlerde farklılaşmasının ölçülmesi tezin amacı içerisinde yer almamaktadır. Bu tez kapsamında farklı inanca sahip ama aynı sosyal yapı içinde yaşayan bireylerin, kültürel değerlerinin bir bütünlük kapsamında olduğu ve kuşakların değer önceliklerini farklılaştırmadığı düşünülmüş ve araştırma sonuçları ile bu hipotez doğrulanmıştır.

Tablo 29. One-Way Analizi İle Dört Temel Değer Tipinin Dini İnanca Göre Karşılaştırması

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Değişime açıklık	Gruplar arası	7,642	3	2,547	1,845	,138
	Grup içi	930,774	674	1,381		
	Toplam	938,416	677			
Muhafazakârlık	Gruplar arası	5,376	3	1,792	2,825	,038
	Grup içi	427,504	674	,634		
	Toplam	432,881	677			
Kendini güçlendirme	Gruplar arası	4,306	3	1,435	1,297	,274
	Grup içi	746,027	674	1,107		
	Toplam	750,333	677			
Kendini aşma	Gruplar arası	18,872	3	6,291	8,931	,000
	Grup içi	474,751	674	,704		
	Toplam	493,623	677			

*p<,05, **p<,01 ***p<,001.

Tablo 30. Dört Temel Değer Tipinin Din ve Mezhep Grupları Arasındaki Çoklu Karşılaştırmalı Analizi

Scheffe							
Bağımlı Değişkenler	(I) Din ve mezhep grupları	(J) Din ve mezhep grupları	Ortalamalar Arasındaki Fark (I-J)	Std. Hata	Sig.	95% Güven Aralığı	
						Alt Sınır	Üst Sınır
Değişime Açıklık	Müslüman – Sunni	Müslüman – Alevi	-,17279	,13592	,656	-,5537	,2081
		Müslüman – mezhep belirtilmedi	,09328	,09983	,832	-,1865	,3731
		Diğerleri	-,44512	,39876	,742	- 1,5627	,6724
	Müslüman – Alevi	Müslüman – Sunni	,17279	,13592	,656	-,2081	,5537
		Müslüman – mezhep belirtilmedi	,26607	,13155	,253	-,1026	,6347
		Diğerleri	-,27233	,40786	,931	- 1,4154	,8707
	Müslüman – mezhep belirtilmedi	Müslüman – Sunni	-,09328	,09983	,832	-,3731	,1865
		Müslüman – Alevi	-,26607	,13155	,253	-,6347	,1026
		Diğerleri	-,53839	,39729	,607	- 1,6518	,5750
	Diğerleri	Müslüman – Sunni	,44512	,39876	,742	-,6724	1,5627

Tablo 30. Dört Temel Değer Tipinin Din ve Mezhep Grupları Arasındaki Çoklu Karşılaştırmalı Analizi

		Müslüman – Alevi	,27233	,40786	,931	-,8707	1,4154
		Müslüman – mezhep belirtilmedi	,53839	,39729	,607	-,5750	1,6518
Muhafazakârlık	Müslüman – Sunni	Müslüman – Alevi	,02644	,09212	,994	-,2317	,2846
		Müslüman – mezhep belirtilmedi	-,00575	,06766	1,000	-,1954	,1839
		Diğerleri	-,77046*	,27025	,044	- 1,5278	-,0131
	Müslüman – Alevi	Müslüman – Sunni	-,02644	,09212	,994	-,2846	,2317
		Müslüman – mezhep belirtilmedi	-,03219	,08915	,988	-,2820	,2177
		Diğerleri	-,79690*	,27641	,041	- 1,5716	-,0222
	Müslüman – mezhep belirtilmedi	Müslüman – Sunni	,00575	,06766	1,000	-,1839	,1954
		Müslüman – Alevi	,03219	,08915	,988	-,2177	,2820
		Diğerleri	-,76471*	,26925	,046	- 1,5193	-,0101
	Diğerleri	Müslüman – Sunni	,77046*	,27025	,044	,0131	1,5278
		Müslüman – Alevi	,79690*	,27641	,041	,0222	1,5716

Tablo 30. Dört Temel Değer Tipinin Din ve Mezhep Grupları Arasındaki Çoklu Karşılaştırmalı Analizi

		Müslüman – mezhep belirtilmedi	,76471*	,26925	,046	,0101	1,5193
Kendini Güçlendirme	Müslüman – Sunni	Müslüman – Alevi	-,13002	,12169	,767	-,4711	,2110
		Müslüman – mezhep belirtilmedi	-,07328	,08938	,880	-,3238	,1772
		Diğerleri	,51120	,35700	,562	-,4893	1,5117
		Müslüman – Sunni	,13002	,12169	,767	-,2110	,4711
	Müslüman – Alevi	Müslüman – mezhep belirtilmedi	,05674	,11777	,972	-,2733	,3868
		Diğerleri	,64123	,36514	,380	-,3821	1,6646
		Müslüman – Sunni	,07328	,08938	,880	-,1772	,3238
	Müslüman – mezhep belirtilmedi	Müslüman – Alevi	-,05674	,11777	,972	-,3868	,2733
		Diğerleri	,58448	,35568	,441	-,4123	1,5813
		Müslüman – Sunni	-,51120	,35700	,562	-	,4893
	Diğerleri	Müslüman – Alevi	-,64123	,36514	,380	-	,3821
		Müslüman – mezhep belirtilmedi	-,58448	,35568	,441	-	,4123

Tablo 30. Dört Temel Değer Tipinin Din ve Mezhep Grupları Arasındaki Çoklu Karşılaştırmalı Analizi

Kendini Aşma	Müslüman – Sunnî	Müslüman – Alevî	,26828	,09707	,055	-,0038	,5403	
		Müslüman – mezhep belirtilmedi	,08952	,07130	,665	-,1103	,2893	
		Diğerleri	-1,14709*	,28479	,001	- 1,9452	-,3489	
	Müslüman – Alevî	Müslüman – Sunnî	-,26828	,09707	,055	-,5403	,0038	
		Müslüman – mezhep belirtilmedi	-,17876	,09395	,306	-,4421	,0845	
		Diğerleri	-1,41537*	,29129	,000	- 2,2317	-,5990	
	Müslüman – mezhep belirtilmedi	Müslüman – Sunnî	-,08952	,07130	,665	-,2893	,1103	
		Müslüman – Alevî	,17876	,09395	,306	-,0845	,4421	
		Diğerleri	-1,23661*	,28374	,000	- 2,0318	-,4414	
	Diğerleri	Müslüman – Sunnî	1,14709*	,28479	,001	,3489	1,9452	
		Müslüman – Alevî	1,41537*	,29129	,000	,5990	2,2317	
		Müslüman – mezhep belirtilmedi	1,23661*	,28374	,000	,4414	2,0318	
	*p<,05, **p<,01 ***p<,001.							

Tablo 31. Örneklem Grubunun Din Ve Mezhep Gruplarında Bulunan Kişi Sayısı

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Müslüman – Sunni	248	31,0	36,5
Müslüman – Alevi	107	13,4	15,8
Müslüman – mezhep belirtilmedi	315	39,4	46,4
Diğerleri	9	1,1	1,3
Toplam	679	84,9	100,0
Cevapsız	121	15,1	
Toplam	800	100,0	

Din ile temel değerler arasında bir ilişkinin varlığına yönelik olarak yapılmış çalışmalara baktığımızda bu çalışmaların farklı kültürler ile dini gruplar arasındaki ilişkinin karşılaştırmasına yönelik olduğu görülmektedir (Schwartz ve Huisman,1995; Saroglou, Delpierre ve Dernelle, 2004; Pepper, 2010; Saroglou ve Galand, 2004; Çukur, 2004; Roccas, 2005; Costaa ve Goodwinb,2006). Mesela Schwartz ve Huisman (1995) Müslüman, Katolik gruplar arasındaki din ve değerler ilişkisini incelemişken, Saroglou, Delpierre ve Dernelle (2004) 15 ülkeden toplam 8551 katılımcı arasındaki din ve değer ilişkisini incelemiştir. Aynı şekilde Costaa ve Goodwinb(2006)'in Müslüman ve Hıristiyan gruplar arasında yapmış oldukları çalışma, Pepper (2010) tarafından hem genel bir örneklem üzerinde hem de kiliseye düzenli olarak giden bir grup üzerinde yapmış olduğu çalışma, Saroglou ve Galand(2004)'ün Belçika'da yaşayan Müslüman, Belçika ve diğer göç etmiş gruplara yönelik çalışması, Çukur (2004)'un Filipinler, ABD ve Türkiye'de okuyan toplam 475 kolejli öğrenciyi

kapsayan çalışması gibi literatürdeki çalışmaların hepsi kültürler arası benzerlik ve farklılıkları ortaya koyma amacına yönelik olmuştur.

Bu bağlamda bu çalışma ile farklı inanca sahip ama aynı sosyal yapı içinde yaşayan bireylerin, kültürel değerlerinin bir bütünlük kapsamında olduğu ve kuşakların değer önceliklerini farklılaştırmadığı ileri sürülmüştür. Literatürdeki çalışmalardan farklı olarak aynı sosyal yapı içinde bulunan gruplar ele alınmıştır. Örneklem grubunun din-mezhep sorusuna karşılık vermiş olduğu cevaplar Müslüman – Sunni, Müslüman – Alevi, Müslüman – mezhep belirtilmedi ve Diğerleri olmak üzere toplam dört grup altında yeniden kodlanmıştır. Elde edilen bu bulgular ile de aslında Türkiye'de yaşayan ve farklı mezhep gruplarında kendilerini tanımlayan bireyler arasında evrensel değerlere verilen önem açısından bir farklılık olmadığı, bu anlamda da kuşaklar arasında yüksek bir toplumsal uzlaşmanın yakalandığı görülmüştür. Çalışmanın bu konudaki bulguları hem Schwartz'ın yaklaşımı hem de literatür ile uyumlu ve tutarlı bulunmuştur.

SONUÇ

Araştırmanın bu bölümünde araştırma genel bir bakış açısı ile özetlendikten sonra yöntemin ve kuramsal çerçevenin kısaca bir değerlendirmesi yapılmıştır. Araştırma problemleri ve hipotezlerde yine bu başlık altında ana hatları ile ortak bir değerlendirme yapılmış, çalışmanın bulguları diğer araştırma sonuçları ile karşılaştırılarak kısaca özetlenmiş ve tartışılmıştır.

Bilindiği gibi bir toplumun kültürü kuşaktan kuşağa geçmektedir ve gerçekte kültürün bir kuşaktan diğerine geçmesi bilginin kuşaklar arası toplanmasını sağlamaktadır. Yine kültürün sürekli olarak değişime maruz kalması yenilenmesini sağlamakta ve değişen durumlara göre bu değişim yavaş veya hızlı seyretmektedir. Bazen kültürel değişim oranı bireyin hayatında gerçekleşen büyük değişimlerden kaynaklanmaktadır. Ters olarak da bazı kültürel faktörlerin çok durağan olduğu görülmektedir; birçok büyük din 2000 yıldır ya da daha fazla bir süreçte hala varlığını korumaktadır. Benzer şekilde birçok gelenek özellikle de aile ve akrabalık yapısı yüksek derecede korunmuştur ve bu yüzden de çok eski kurumları oluşturmaktadır (Cavalli:1993,311).

EVS ve WWS değer araştırmaları insanların politik, cinsiyet rolleri, iş motivasyonu, dini değer oryantasyonlarının çocuk yetiştirme, marjinal gruplara yönelik davranışlarının, teknoloji ve bilime bakış açılarında olduğu gibi değiştiğini göstermiştir. Fakat bu değişimin bütün değerlerde aynı derecede gerçekleştiği düşüncesi deneysel çalışmalarla desteklenmemiştir. Mesela ahlaki standartlar, çocuk-aile bağlarına yönelik değişim anlamlı düzeyde olmamakla birlikte oldukça sınırlı kalmıştır (Halman, L., Inglehart, R., Diez-Medrano, J., Luijk, R., Moreno and Basanez, M., 2007:3).

Değer çalışmalarında araştırmalar değişime etki eden faktörlerin incelenmesi olarak mesela: dindarlığın etkisi (mesela Schwartz ve Huisman,1995; Saroglou,

Delpierre ve Dernelle, 2004; Pepper, 2010; Saroglou ve Galand, 2004; Çukur, 2004; Roccas, 2005; Costaa ve Goodwinb,2006), meslek ve değer ilişkisi üzerine (Gandal, N., Roccas, S., Sagiv, L., Wrzesniewski, A., (2005) , iş- değer ilişkisine üzerine (Michael, B., 2009; M.Bowman, D.,F), cinsiyet ve değer ilişkisi üzerine (Prince-Gibson & Schwartz, 1998; Duxbury & Higgins, 2005; Struch, N., Schwartz & van der Kloot, 2002; Rokeach & Ball-Rokeach,1989; Feather, 1984; Schwartz & Rubel-Lifschitz, 2005; Rickyman & Houston, 2003; Dirilen & Büyükşahin (2012); Rubel-Lifschitz ve Schwartz, 2009), Sosyo- ekonomik düzey ile değer ilişkisi üzerine (Erkenekli (2009), farklı kültürler ve değer ilişkisi üzerine (Fancy, R., 2004) gerçekleştirilmiş birçok çalışma bu değişimi anlamaya yardımcı olmaktadır. Değer araştırmalarından elde edilen bilgiler sosyal bilimciler için değer oryantasyonundaki değişimi anlamaya yönelik çıkarımlarda bulunmaya yardımcı olmaktadır. Değerler araştırması birçok temel değer ve değer oryantasyonun değiştiğini ve bu değişimin tutarlı olduğunu ve çoğu zaman da tahmin edilen yönde gerçekleştiğini açıkça göstermiştir (Halman, L., Inglehart, R., Diez-Medrano, J., Luijk, R., Moreno and Basanez, M., 2007:19)

Toplumdaki baskın değerler bazen kültürün en merkezi özelliği olabilmektedir (Hofstede, 1980; Inglehart, 1997, 2008; Schwartz, 1999; Weber, 1958). Bir bakıma kültür, medeniyet koşullarına göre öğrenilmiş bir yaşam tarzı olmuştur. Bu değerler o kültürdeki iyi ve arzu edileni vurgulamaktadır. Toplumun kültürünün zenginliği inanca, gelenek ve göreneklere, normlara, değerlere yansımıştır. Toplumsal kurumların oluşması, günlük pratikler ilgili kültüründe kültürel değerleri etrafında ifade bulmuştur. Bundan dolayı da değerleri çalışmak ilgili kültürün karakteristik yapısını tanımaya ilişkin en etkili yolu oluşturmaktadır.

Son zamanlarda değer araştırmalarında en çok kullanılan yaklaşım Schwartz'ın değer yaklaşımı olmuştur. Schwartz değerleri üç temel insani gereksinime dayandırdığı için evrensel kabul etmiştir. Bu üç temel gereksinimden birincisini biyolojik organizmalar olarak bireylerin ihtiyaçları, ikincisini toplumsal etkileşime

ve iletişime yönelik gereksinimleri, üçüncüsünü toplumsal varlığın ve yapının devam ettirilmesine yönelik grupların hayatta kalma ve iyi yaşama ihtiyaçları oluşturmaktadır. Schwartz bu gereksinimlerin giderilmesi için insanların birbirinden farklı güdülerle (motivation) harekete geçmekte olduğunu ve birbirinden farklı on temel değer tipini, incelenen tüm kültürlerde neredeyse eş anlamlı bir biçimde (equivelant meaning) evrensel olarak doğurduğunu söylemiştir. Schwartz (1992,1994, 2003) ve Schwartz ve Bilsky (1990) bu on değeri detaylandırmış ve bu değerlerin diğer bütün kültürel gruplarda ortaya çıktığını savunmuşlardır. Bu değerler; güç (power) (Sosyal statü ve prestij, insanlar ve kaynaklar üzerinde kontrol sahibi olmak ya da üstünlük kurmak), başarı (achievement) (sosyal standartlarda yeterli bireysel başarıyı gösterebilmek), yenilikçilik (stimulation) (heyecan duyma, yasama meydan okuma ve yenilik arayışı), özerklik (self – direction) (seçme, ortaya koyma ve ifade etmede bağımsız düşünce ve davranış), hümanizm (universalism) (anlayışlı, takdir edici ve hoşgörülü olma, insanların ve doğanın refahını gözetme), yardımseverlik (benevolence) (çevredeki kişilerin refahını gözetme ve koruma), geleneksellik (tradition) (dinin ya da geleneksel kültürün bir takım gelenek ve göreneklerini kabul etme, bağlanma ve saygı gösterme), uyumluluk (conformity) (toplumsal kural ve beklentilere aykırı davranılmaması, başkalarının rahatsız edilmesi ya da zarar verme gibi sonuçlara yol açacak davranış ve eğilimlerin sınırlandırılması), güvenlik (security) (toplumun, ilişkilerin ve bireyin kendisinin güvenliği, huzuru ve istikrarı).

Schwartz'ın yaklaşımı her bir değer için tabii olduğu motivasyonel tipine göre değerler arasında bir yapısal ilişki kurmaktadır (Schwartz, 1992). Her bir değer arayışı başka bir değer arayışı ile psikolojik, pratik ve sosyal sonuçları bakımından uyumlu veya çatışma halinde olmaktadır. Mesela başarı değerlerini arayış yardımsever değerler ile çatışma halinde olmaktadır; birinin kendisi için başarı arayışı içinde olması başkasının refahı için çabalama davranışını büyük ihtimalle engellemektedir. Değer öncelikleri arasındaki bu değer ilişkisi bir bütün olarak değerler sistemini barındıran bir yapı meydana getirmektedir. Bu yapıda birbirleri ile çatışan değerler merkeze göre zıt yönlü bir yapı oluştururken;

birbirlerini tamamlayan değerler çembersel bir düzlem etrafında birbirlerine yakın bir sırada seyretmektedir (Şekil 2). Yapı içerisinde oluşan birbirine zıt yönlü boyutlardan biri duygu, düşünce, davranışlarda özgürlüğü vurgulayan 'değişime-açıklık' ile düzenin ve geçmişin korunmasını temsil eden 'muhafazakârlık' temel değerlerini oluşturmaktadır. Birbirine zıt yönlü oluşan ikinci boyut kişinin kendine ilgi, başarı ile başkaları üzerinde hakimiyet kurma arayışını temsil eden 'kendini-güçlendirme' ile başkalarının refahını düşünme ve iyiliğini isteme arayışını temsil eden 'kendini-aşma' temel değerlerinden oluşmaktadır. Bu temel yapı Schwartz (1992, 1994, 2003) tarafından 67 ülkeden alınan örneklerle desteklenmiştir ki, kuşaklar arası değer önceliklerindeki değişimi konu alan bu çalışmada Schwartz'ın (1992; Schwartz & Bilsky, 1987, 1990) yaklaşımı uygulanmıştır

Aynı kültürün temel değerlerini araştırmak ve değer oryantasyonlarındaki değişimleri açıklayan uluslar arası değer çalışmaları olan WVS, EVS gibi bu çalışmada da Ankara örneklemeden hareketle kuşakların değer oryantasyonunu ortaya koymak ve kuşaklar arası değişimi ölçmek hedeflenmiştir. Bu kapsamda araştırmanın birinci problemini temel değer tipleri bakımından kuşaklar arası farklılığın araştırılması oluşturmuştur. Bu soru ile kuşakların temel değer oryantasyonu ortaya konularak hangi değerlerin kuşaklar arasında devam ettirildiği, hangi değerlerin kuşaklar arasında farklılaştığı gösterilmeye çalışılmıştır. Kuşaklar arası temel değer tiplerinde kuşaklar arasında bir fark varsa değişimin derecesi ve yönü de bu araştırma kapsamında incelenmiştir.

Bu araştırmanın ikinci problemi: kuşaklar arasında değer önceliklerindeki farklılıkların sebep ve etkilerini açıklamaya yönelik olmuştur. Bu grupların yaş, eğitim, gelir durumu gibi sosyo-demografik faktörler ile din/inanç ile dindarlığın/inançlılık faktörlerinin bu farklılıklarla ne tür bir ilişki gösterdiği, bu farklılıkları ne derece açıklayabildiği incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü problemi toplumda farklı inanca sahip gruplar arasında temel değer tiplerinin uyumluluk ve zıtlık yapılarına göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesidir. Farklı inanca sahip grupların temel değerlere attığı önem aynı yönde gerçekleşmekte midir? Bu soru ile farklı inanca sahip ama aynı sosyal yapı içinde yaşayan bireylerin, değer seviyelerinin ve konseptlerinin hangi şekilde paylaşıldığının araştırılması amaçlanmıştır.

Çalışmanın dördüncü problemi kuşakların değer önceliklerindeki farklılaşmada cinsiyet faktörünün etkisi bulunmakta mıdır? Cinsiyetler temel değer tiplerinde uyumluluk ve zıtlık yapılarına göre farklılaşmakta mıdır? Kadın ve erkeğin temel değerlere attıkları önem aynı yönde gerçekleşmekte midir? Bu sorular ile aynı toplumda sosyalleşen kadın ve erkek arasında hayatlarına yön veren ilkeler olarak değer seviyeleri ve konseptlerinin hangi şekilde paylaşıldığının ortaya konulması amaçlanmıştır.

Bu çalışma aynı kültürün temel değer oryantasyonunu ortaya koymayı amaçlamasından dolayı, Ankara evreninin hem göç geçmişi olan bir şehir olması hem de farklı kültürleri, inançları, etnisiteleri, gelenekleri, anlayışları barındırması sebebi ile çalışmanın hedefine uygun yüksek bir temsiliyet özelliğini barındırdığı düşünülmüştür. Araştırma kapsamında ulaştığımız kişilere anketin kendileri, eşleri, anne ve babaları ile 18 yaş üstü çocuklarınca da doldurulması istenmiştir. Bu şekilde de aile içindeki bütün kuşaklara ulaşılması aynı zamanda da kadın-erkek oranındaki dengenin sağlanması amaçlanmıştır.

Araştırmanın hipotezleri iki setten oluşmuştur. İlk set hipotez kuşaklar arası değer değişiminin derece ve yapısı ile ilgili oluşturulmuştur. Değerlerin kuşaklar arasındaki değişiminin ölçüleceği bu hipotez ile hangi kuşağın özgür duygu, düşünce ve davranış ile yeni deneyimlere açık değerleri daha fazla benimserken; hangi kuşakta değişimin yavaş gerçekleşerek nizamı benimsediği incelenmiştir. Yine aynı şekilde hangi kuşak kendi çıkarını düşünme arayışı içinde iken, hangi kuşağın da başkalarının refahı ve mutluluğunu arayış içinde olduğu araştırılmıştır. Bu hipotez ile aynı zamanda aynı kültürde temel değerler

araştırılarak değişimin yönü ve derecesi de incelenmiştir. İkinci set hipotezler kuşaklar arası değer oryantasyonundaki değişimin nedenleri üzerine cinsiyet, eğitim, gelir, yaş gibi sosyo-demografik faktörler ile dindarlık/inançlılık ve inancın etkileri üzerine yoğunlaşmıştır.

Araştırmada anket uygulamasından elde edilen nicel verilerin analizleri SPSS'te betimsel ve ilişkiyel olmak üzere iki grupta gerçekleştirilmiştir. Nicel verilerin analizinde anket sorularından ve ölçekten elde edilen bilgiler SPSS' e işlenmiş ve sosyo-demografik soruların analizi yüzdelerik düz frekansları ile betimsel analizleri yapılmıştır. İlk set hipotezler kuşaklar arası değer değişimine odaklanmaktadır. Bu hipotezler için kuşaklar arası karşılaştırma yapmamıza olanak sağlayan One way-anova testi yapılmıştır. One way-anova analizi ile kuşaklar arasında anlamlı fark olup olmadığı test edilmiştir. Çalışmada tespit edilen farklılığın hangi grup ya da gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere 'schaffee' testi yapılmıştır. Değerlerin değişimine etki eden sebeplerin incelendiği ikinci set hipotezlerde de değerler ile eğitim, gelir, cinsiyet, dindarlık/inançlılık ve inanç ilişkisi incelenmiştir. İkinci set hipotezleri test etmek için korelasyon analizi yapılmıştır

Araştırma kapsamında ulaştığımız 800 kişinin sosyo-demografik yapısal özelliklerinden cinsiyet dağılımı (tablo 7), medeni durumları (tablo 9), yaş dağılımı (tablo 10), kuşaklara göre dağılım (tablo 11), eğitim durumu (tablo 12), ebeveylelerinin eğitim durumu (tablo 13-14), meslek grupları (tablo 15), kuşaklara göre meslek grupları (tablo 16), annelerinin ve babalarının mesleği (tablo 17-18), çocuk sahibi olanlar ve çocuk sayıları (tablo 19-20), kuşaklara göre sahip olunan çocuk sayısı ile kuşaklara göre istenen çocuk sayısı (tablo 21-22), örneklem grubunun doğum yerleri ile ebeveyleylelerinin bölgelere göre doğum yerleri (tablo 23-24-25) ve ailelerin ortalama geliri (tablo 26) verilmiştir.

Araştırmamıza katılan örneklem grubunun 1. 2. ve 3.kuşağın karakteristik yapısı beklenenle aynı yönde olmuştur. İleri yaş grubunu temsil eden 1.kuşak %14,4'lük (Tablo 11) bir payda ile sayıca daha az, eğitim düzeyi oldukça düşük

(Tablo 12-13-14) ve çok çocuklu (Tablo 21) olmakla birlikte istenen çocuk sayısının da yüksek (Tablo 22) olduğu görülmüştür. Ulaşılan katılımcı sayısı bakımından 1.kuşak sayıca düşük kalırken (Tablo 11) 2. ve 3.kuşaklara doğru gittikçe ulaşılan katılımcı sayısı artmıştır. Genç kuşaklara doğru gittikçe eğitim düzeyi yükselmiş (Tablo 12-13-14), sahip olunan çocuk sayısı (Tablo 21) ile istenen çocuk sayısı (Tablo 22) düşmüştür. Meslek açısından baktığımızda eğitim düzeyi ile paralel olarak 1.kuşaktan 3.kuşağa doğru gidildikçe profesyonel ve teknik mesleklerde çalışanların sayısı yükselmiştir. 3.kuşağın bir kısmı halen okumalarından dolayı öğrenci kategorisinde yer almış ve bundan kaynaklı olarak da 3. Kuşağın meslek kategorisindeki temsiliyet yüzdesini aşağılara çekmiştir (Tablo 15-16-17-18).

Katılımcıların doğum yeri İç Anadolu, Karadeniz ve Doğu Anadolu bölgesi olanların sayısı diğer bölgelere göre daha fazla sayıda çıkmış; Ege, Akdeniz, Marmara, Güney Doğu Anadolu Bölgesi olanlar sayıca düşük kalmıştır (Tablo 23). Genç kuşaklara geldikçe doğum yeri itibari ile yoğunluğun Ankara olduğu görülmüştür. Sonuç olarak örneklem grubunun, yapısal özellikler açısından kuşakları temsil ettiği ve örneklem grubu büyüklüğünün de bu çalışma kapsamında amaçlanan analizler açısından yeterli olduğu değerlendirilmiştir.

Araştırmanın ilk set hipotezi her bir kuşağın atfedeceği temel değerlerin birbirinden farklılaştığı yönünde kurulmuştu. Kuşaklar arası değerlerin değişimine yönelik hipotezler Schwartz'ın Değer yaklaşımı açısından ele alınmış ve oluşturulmuştur. Kuşaklar arası değer oryantasyonundaki değişim veya devamlılık ile değişimin yönü ve derecesi de Schwartz'ın değerler teorisinde zıtlık ve uyumluluk yapılarına göre tanımladığı 'değişime açıklık'- 'muhafazakârlık,' kendini aşma'-'kendini güçlendirme' olmak üzere 2 dikey boyutta değerlendirilmiştir. Bulgular 'temel değerler tipleri kuşaklar arasında farklılaşır', "değişime açıklık' kuşaklar arasında farklılaşır' ve "muhafazakârlık' kuşaklar arasında farklılaşır' hipotezlerini desteklemiştir (Tablo 27-28). Bu sonuca göre 'değişime açıklık' temel değerinde kuşak ortalamalarına bakıldığında (Tablo 27-28) farklılığın 1. kuşaktan sonraki 2. ve 3.kuşağa doğru gidildikçe arttığı görülmüştür. Asıl farklılık ilk kuşak ile 3.kuşak arasında ortaya

çıkmiştir. 1.kuşak ile 2.kuşak arasında oluşan farklılık 1.kuşak ile 3.kuşak arasındaki fark kadar keskin kendini göstermese de anlamlı farklılık bulunmuştur. Bu sonuç 2.kuşaktaki değişimin yavaş olduğu ve kuşaklar arasındaki geçişin hızlı olmadığı sonucuna götürmektedir. 1.ve 3.kuşak arasındaki yüksek farklılığın sebebinin de Giddens'in (2010) da belirttiği gibi, teknolojik gelişmeler, toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimlerindeki değişim, modern hayatın dönüşümleri, küreselleşme, kitle iletişim araçlarının gelişmesi gibi sebeplerden kaynaklandığı şeklinde düşünülmektedir.

Değişimin yönüne bakıldığında 'hayatıma yön veren ilkeler olarak' yenilikçilik ve özerklik değerlerini kapsayan 'değişime açıklık' temel değerinin bireylerin yaşamında davranış amacını belirleyen motivasyonlar olarak ilk kuşaklara göre genç kuşaklarca çok daha fazla benimsendiği görülmüştür. 'Muhafazakârlık' temel değerine bakıldığında 1.kuşak ile 3.kuşağın aralarında yüksek anlamlılık düzeyinde farklılaştığı görülmüştür. Bir başka ifade ile 'muhafazakârlık' temel değeri ilk kuşaklar tarafından daha fazla benimsenmiş ve önem verilmiştir.

'Kendini güçlendirme' kuşaklar arasında farklılaşır hipotezi tek yönlü anova testi (Tablo 27) sonuçlarına göre desteklenmiştir. Tablo 28'de görüldüğü üzere dört temel değer tipinin kuşaklar arasındaki çoklu karşılaştırma analizine göre 'kendini güçlendirme' temel değeri 1. ve 2.kuşaklar arasında devamlılık sağlarken 1.ve 3.kuşaklar arasında anlamlı düzeyde farklılaşmıştır. Bu sonuca göre ilk kuşak sonraki kuşağa göre 'kendini güçlendirme' temel değerini daha fazla benimserken, sonraki kuşaklar 'kendini güçlendirme' temel değerini daha az benimsemiştir.

"Değişime açıklık' kuşaklar arasında farklılaşır' ve ' 'muhafazakârlık' kuşaklar arasında farklılaşır' hipotezlerinin tersine "kendini aşma' kuşaklar arasında farklılaşır' hipotezi tek yönlü anova testi (Tablo 27) sonuçlarına göre desteklenmemiş ve 'kendini aşma' (yardımseverlik ve hümanizm) temel değeri anlamlı düzeyde kuşaklar arasında farklılaşmamıştır. Tek yönlü anova testi sonuçlarına göre 'kendini aşma' temel değeri ortalamalarının kuşaklar arasında

anamlı derecede farklılaşmaması iki şekilde yorumlanmıştır (Tablo 27). Schwartz'ın da (2003) belirttiği gibi her bir on değer SVS Ölçeğinde 56-57 madde ile ölçülmekteydi. Ölçeğin hem doldururken çok fazla vakit alması hem de eğitim durumu düşük kişilerce doldurulmasında yaşanan zorluklar sebebi ile ESS (Avrupa Değer Araştırması) tarafından ölçeğin kısaltılması istenmiştir. Bunun üzerine Schwartz tarafından çok geniş anlamları olan her bir değer için iki madde ile ifade edildiği ve toplamda da yirmibir maddeden oluşan PVQ ölçeği geliştirilmiştir. Bu durumun da 'kendini aşma' temel değerinin kuşaklar için ifade etmiş olduğu anlamın beklediğimizden farklı yorumlanmasından ya da kuşaklarca farklı anlamlandırılmasından kaynaklanmış olduğunu düşünmekteyiz. Böylesi bir durumun olması da 'kendini aşma' değer tipinin ortalamasını etkileyerek bir sapma meydana getirmek suretiyle kuşaklar arası karşılaştırma yapma imkânımızı engellemiştir.

Kuşaklar arası değer oryantasyonundaki değişim ile ilgili olarak Schwartz, Türk kültürünün çevre ülkelerdeki Müsliman nüfusa oranla daha fazla eşitlikçi, özerk olmakla birlikte hiyerarşinin nispeten az olduğu bir ülke olduğunu belirtmiştir. Bu durumu da Türkiye'nin laik demokrasisi, Avrupa ile olan tarihsel bağları ve Batıya entegre olma çabalarının bir yansıması olarak değerlendirmiştir (2006, s. 20).

WVS araştırma sonuçlarını kullanarak kuşaklar arası değer oryantasyonundaki değişimi ortaya koyan Inglehart (2000; 2008a) bu araştırmanın bulguları ile paralel sonuçlara ulaşmış ve değişimin birçok toplumda tahmin edilen yönde gerçekleştiğini belirtmiştir. Inglehart değişimin yönünün ileri yaş gruplarından genç yaş gruplarına doğru gidildikçe materyalist değerlerin daha az benimsendiğini, özerklik ve kendini-ifade etmeyi kapsayan 'postmateryalist değerlerin' daha fazla benimsendiğini; ileri yaş grupları arasında ise ekonomik ve fiziki güvenliği kapsayan 'metaryalist değerlerin' daha fazla benimsendiğini belirtmiştir. Kuşak çalışması yapan Bowman da (2010) kuşaklar arasında değer oryantasyonunda fark bulmuştur. Bu çalışmada bizim çalışmamızda elde ettiğimiz sonuçlarla paralel olarak 'kendini -aşma' temel değerinde kuşaklar

arasında anlamlı bir ilişki boyutu bulunmamıştır. Kùltürler arasında değer değişimini ele alan Fancy de (2004) teorik yaklaşımla uyumlu olarak değer farklılıklarında küresel olarak bir değişim bulunduğu sonucuna ulaşmıştır. Fakat bu değişimin derecesinin gelişmiş batı ÷lkelerinden gelişmemiş ÷lkelere doğru gidildikçe farklılaştığını belirtmiştir. Kuşak ve değer çalışmasının ele alındığı dikkat çekici bir diğer çalışma İngiltere'de Abrams (1985) tarafından yapılmıştır. Sonuçlar bu araştırmanın bulguları ile paralel çıkmıştır. Muhafazakâr tutumların ileri yaş gruplarına doğru gidildikçe arttığı ortaya çıkmıştır. Türkiye'de kuşak ve değer alanında Aygün, Z. K. Ve Imamoğlu, E. O.'nun (2002) çalışmalarında kendini-güçlendirme ve kendini-aşma temel değerleri açısından kuşaklar arası anlamlı bir fark gözlemlenmemiştir.

Bulgular Schwartz (1992; 1994; 2003) ve Schwartz ve Bilsky (1987, 1990) yaklaşımında öngör÷len ilişki ile uyumlu çıkmıştır. Kuşaklar arası değer oryantasyonundaki değişim ile ilgili olarak farklı kùltürler ve metodoloji ile yapılmış kùltürler arası çalışmalar Schwartz (1992; 2003; 2006), Inglehart (2000; 2008a), Inglehart ve Welzel (2010), Halman, L., Inglehart, R., Diez-Medrano, J., Luijk, R., Moreno and Basanez, M., 2007, Feather (1979); Bowman (2010), Fancy'e (2004) ve Türkiye'den Aygün, Z. K. Ve Imamoğlu, E. O. (2002) çalışmaları ile de oldukça uyumlu çıkmıştır.

Araştırmanın ikinci set hipotezleri değerlerin kuşaklar arası değişimine etki edebilecek sebeplerin incelenmesi üzerine kurulmuştur. Kuşaklar arası bu değişimin temel sebebine bakıldığında değişime yön veren en güçlü ve açıklayıcı faktörün yaştan kaynaklandığı gör÷lmüştür. Yaş ile temel değer tipleri arasındaki ilişki Schwartz (1992;1994; 2003) ve Schwartz ve Bilsky (1990) yaklaşımı ile tam uyumlu olarak gerçekleşmiştir. 'Yaş ile temel değer tipleri arasında bir ilişki bulunmaktadır', 'değişime açıklık' temel değer tipi ile yaş arasında bir ilişki vardır, "muhafazakârlık' ile yaş arasında bir ilişki vardır', 'kendini aşma' ile yaş arasında bir ilişki vardır', "kendini güçlendirme' ile yaş arasında bir ilişki vardır' hipotezleri desteklenmiş olup bu bulgu ile temel değerlerin kuşaklar arası değişimine etki eden en önemli sebebin yaştan kaynaklı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Korelasyon testi sonucuna göre

'değişime açıklık' temel değerinin yaş ile pozitif yönde 'muhafazakârlık' temel değeri ile negatif yönde bir ilişkisi olduğu görülmüştür. Schwartz yaklaşımında belirtilen ikinci boyutta yaşın 'kendini aşma' (yardımseverlik ve hümanizm) temel değer tipi ile olan ilişkisi negatif yönde, 'kendini güçlendirme' (başarı, güç) temel değer tipi ile olan ilişkisi pozitif yönde çıkmıştır. Buna göre genç yaş gruplarında davranış ve tutumlara yön veren ilkeler olarak değişime açıklık değerleri daha fazla benimsenmiş iken, ileri yaş gruplarında davranış ve tutumlara yön veren motivasyonlar olarak değişime açık değerler daha az benimsenmiştir. 'Muhafazakârlık' temel değerinin kuşaklarca farklılaşması 'değişime açıklık' ile yaş arasında bir ilişki vardır' hipotezi ile zıt yönlü gerçekleşerek negatif çıktığı belirtilmişti. Yaş büyüdükçe davranış ve tutumlara yön veren motivasyon olarak uyumlu olma, geleneksel kalıpları koruma ve güvenlik kaygılarını kapsayan 'muhafazakârlık' temel değeri daha fazla benimsenmiş, yaş düştükçe 'muhafazakârlık' (uyumluluk, geleneksellik, güvenlik) temel değerine verilen önem azalmıştır. 'Kendini aşma' ve 'kendini güçlendirme' boyutunda ulaşılan bulgulara göre yaş ilerledikçe 'kendini aşma' (yardımseverlik ve hümanizm) temel değerine verilen önem artmıştır. Yaş düştükçe 'kendini aşma' (yardımseverlik ve hümanizm) değerine verilen önem azalmıştır. 'Kendini güçlendirme' (başarı, güç) temel değerine de yaş ilerledikçe verilen önem azalmış, yaş düştükçe verilen önem artmıştır.

Aşağıda açıklanacağı üzere araştırma sonucunda ulaştığımız bazı sonuçlar farklı kültürler ve metodoloji ile yapılmış kültürler arası çalışmalar ile de tutarlı çıkmıştır (Schwartz, 1992; 2006; Feather, 1979; Rokeach, 1989; Inglehart, 2000; 2008).

Kuşaklar arası değer oryantasyonundaki değişimi açıklayan ilk faktörün yaş değişkeni olduğu belirtilmiştir. Değer oryantasyonundaki bu değişimi açıklayan ikinci önemli faktörün eğitim değişkeni olduğu beklenmiştir. Kuşakların sosyo-demografik özelliklerinde belirtildiği gibi kuşakların eğitim düzeyi beklenenle aynı yönde gerçekleşerek genç kuşaklara doğru gidildikçe yükselmiştir. Katılımcıların annelerinin %33'ü beş ve sekiz yıllık ilköğretim mezunu iken

%25,8'i okuma yazma bilmeyen, % 14'ü okuma-yazma bilen diplomasızlardan oluşmuştur (Tablo 13). Katılımcıların babalarının eğitim düzeylerinin de annelerinin eğitim düzeyleri gibi düşük düzeylerde olduğu görülmüştür (Tablo 14). Schwartz (1992; 2003) ve Inglehart (Halman, L., Inglehart, R., Diez-Medrano, J., Luijk, R., Moreno and Basanez, M., 2007, s. 5) gibi değer araştırmacılarının da belirttiği gibi eğitim seviyesi arttıkça insanların kabiliyetleri ile bilişsel, sosyal ve politik yetenekleri daha da gelişmektedir. Bu da onları değerlere, gelenek ve görenekler ile kuralların geleneksel yönlerine daha az bağımlı kılmakta iken, yeni fikir ve düşüncelere daha fazla yatkınlık ile norm ve değerlere alternatif bakış açıları getirmelerini sağlamaktadır. Beklenti eğitim faktörünün değişimi açıklamadaki etkisinin yaş kadar tam uyumlu gerçekleşmesi yönünde oluşmuştur. Fakat eğitim faktörünün kuşakların değer oryantasyonundaki etkisi beklenilenle aynı yönde gerçekleşmemiştir.

Temel değerler ile eğitim düzeyi arasındaki ilişki sadece 'değişime açıklık' ve 'muhafazakârlık' boyutunda gerçekleşmiş, 'kendini aşma'- 'kendini güçlendirme' temel değerlerinden oluşan diğer boyut ile anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bu sonuç ile sadece "değişime açıklık' ile eğitim arasında bir ilişki vardır' ve "muhafazakârlık' ile eğitim arasında bir ilişki vardır' hipotezlerinde öngörülen ilişki desteklenmiş, diğer temel değerler açısından öngörülen ilişki desteklenmemiştir. Değerler ile eğitim arasındaki ilişki korelasyon testi aracılığıyla incelendiğinde ise 'değişime açıklık' temel değeri ile eğitim arasındaki negatif yönde, 'muhafazakârlık' (uyumluluk, geleneksellik, güvenlik) temel değeri ile pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur. Bir başka ifade ile eğitim düzeyi yükseldikçe 'değişime açıklık' (özerklik, yenilikçilik) temel değeri daha fazla benimsenmiş, eğitim düzeyi düştükçe 'değişime açıklık' temel değeri daha az benimsenmiştir. Eğitimin 'muhafazakârlık' temel değeri ile olan ilişkisinin yönü ve derecesi 'değişime açıklık' ile eğitim arasında bir ilişki vardır' hipotezinin zıttı yönünde gerçekleşmiştir. Bir başka ifade ile eğitim seviyesi düştükçe 'muhafazakârlık' (uyumluluk, geleneksellik, güvenlik) temel değeri kuşaklarca daha fazla benimsenmiş ve eğitim seviyesi yükseldikçe 'muhafazakârlık' temel değeri kuşaklarca daha az benimsenmiştir.

Bu çalışma ile elde edilen eğitim değişkeninin değişimi açıklamada beklenen etkiyi göstermediği bulgusu Feather'ın (1979, s. 1627), Moore (1991, s. 161)'un çalışması ile paralellik göstermiştir. Kùltürler arası çalışmalara bakıldığında değişimi açıklamada eğitim faktörünün yanında modernleşme, demokratikleşme düzeyinin, ùlkelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinin, kùltürün etkisi ile birlikte ele alındığında daha yüksek bir anlam ifade ettiği belirtilmektedir (Schwartz, 2003, 2006; Feather, 1979; Rokeach, 1989, Inglehart, 2008, 2010; Halman, L., Inglehart, R., Diez-Medrano, J., Luijk, R., Moreno and Basanez, M., 2007; Triandis, 1987; Giddens, 2005).

Temel değerlerdeki değişim ile gelir düzeyi arasındaki ilişki sadece 'kendini aşma' temel değeri açısından desteklenmiş, diğer temel değerler ('muhafazakârlık', 'değişime açıklık', 'kendini güçlendirme') açısından desteklenmemiştir. Bu sonuç ile sadece "kendini aşma' temel değer tipi ile gelir düzeyi arasında bir ilişki vardır" hipotezinde öngörülen ilişki doğrulanmış, diğer temel değerler açısından ilişki bulunmamıştır. Değişimin yönüne bakıldığında 'kendini-aşma' temel değeri ile gelir arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre gelir arttıkça davranış ve tutumlara yön veren ilkeler olarak 'kendini aşma' (yardımseverlik ve hümanizm) temel değeri daha fazla benimsenmişken, gelir düzeyi düştükçe kendini aşma temel değeri daha az benimsenmiştir.

Bu çalışmada gelir düzeyinin kuşakların değerlerindeki değişimi açıklamada etkisi sınırlı kalmış ve sadece 'kendini-aşma' temel değerinde etkisi olmuştur. Gelir düzeyi ile değerlerdeki değişimi ele alan Feather (1979) ve Inglehart & Wezel'in (2010) çalışmalarında ulaştıkları bulgular bu çalışmanın sonuçları ile benzerlik göstermiştir. WVS ve EVS araştırmasının sonuçlarından yola çıkarak Inglehart ve Wezel (2010) 'kendini-aşma' temel değeri ile güçlü bireyler ve güçlü toplumların benimsediği güven, tolerans, cinsiyet eşitliğinin ve özgürlükçü değerlerin desteklenmesinin ekonomik gelişmişlik kadar sivil toplum ve demokrasi ile bağlantılı olduğunu belirtmiştir (557). Feather gelir ve ailenin

sosyo-ekonomik durumunun muhafazakâr değerlere etkisinin düşük düzeyde kaldığını belirtmiştir. Gelir-değer ilişkisinde anlamlı bir farka ulaşamayan diğer bir çalışma Türkiye'den Aygün, Z. K. Ve Imamoğlu, E. O. (2002)'e aittir. Bu araştırmacılar çalışmalarında gelir ile temel değer tipleri açısından kuşaklar arası anlamlı bir fark bulunmadığını belirtmişlerdir. Gelirin değerler üzerinde güçlü etkileri olduğu sonucuna ulaşan çalışmalara baktığımızda Fancy (2004) ve Erkenekli (2009)'nin çalışması dikkat çekmektedir. Kültürler arasında değer değişiminin ele alındığı çalışmasında Fancy (2004) genç kuşaklar ile ileri yaş grupları arasında ulaştığı anlamlı farklılaşmayı ortalama kişi başına düşen gelire bağlamıştır. Fancy çalışmasında, ortalama kişi başına düşen gelir bir kültürel grupta ne kadar yüksek ise, ileri yaş gruplarında görülen değerlerde farklılaşmanın o kadar yüksek olduğunu belirtmiştir. Erkenekli de(2009, s. 125-129) çalışmasında “kendini aşma” değerinin altı SES grubu arasında anlamlı bir biçimde farklılaştığı sonucunu, 'muhafazakârlık' temel değeri hariç diğer temel değer tipleri için saptamıştır.

Gelir ve değer ilişkisinde bu araştırma ile ulaşılan sonucu Schwartz (2006), Inglehart (2008), Inglehart & Wezel (2010), Halman, L., Inglehart, R. ve diğerleri (2007), Giddens (2010) perspektifinden yorumladığımızda, tek başına gelir ve sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinin değişimi açıklamada yetersiz kalacağı muhakkaktır. Bu çalışmalarda gelir düzeyi ile değerlerdeki değişim arasındaki ilişki tarihsel gelişmeler, kültür, modernleşme, demokrasi, sivil toplumun etkileri ile birlikte bir değerlendirmeye tabi tutulduğunda yüksek bir anlam ifade edeceği belirtilmektedir.

Araştırmamızda temel değerler ile cinsiyet arasında kurulan beşinci hipotez cinsiyet faktörünün kuşakların temel değer tiplerinin uyumluluk ve zıtlık yapılarına göre farklılaşmasına etki edebilecek bir faktör olarak ilişkinin incelenmesine yönelik oluşturulmuştur. Bizim beklentimiz kadın ve erkeğin aynı toplumda kültürleşme veya sosyalizasyon sürecine maruz kalmalarından dolayı davranış ve tutumlarına yön veren motivasyon seviyelerinin ve konseptlerinin aynı olması yönünde oluşmuştur. Korelasyon testi ile cinsiyet ve değerler ilişkisi

incelendiğinde cinsiyet ile “değişime açıklık”, “kendini güçlendirme”, “muhafazakârlık” ve “kendini aşma” temel değerleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Prince-Gibson & Schwartz (1998), Duxbury & Higgins (2005), Struch, Schwartz & van der Kloot (2002) gibi çok sayıda araştırmacı, insanların değer önceliklerini kendi hayat şartlarına göre ayarladıklarını, bu açıdan bakıldığında değer adaptasyonu ve ifadesinin kadın ve erkeğin farklı davranış kurallarına tabi oldukları ve farklı sınırlandırmalara maruz kaldıkları ortamlarda farklılaştığını belirtmişlerdir. Literatüre bakıldığında değişimi ölçen çalışmalarda kuşakların araştırıldığı çalışmaların sınırlı sayıda yapıldığı görülmektedir (Duxbury ve Higgins, 2005).

Cinsiyet-temel değer ilişkisi üzerine anlamlı fark bulan çalışmaların (Rokeach & Ball-Rokeach,1989; Feather, 1984, 1979; Schwartz & Rubel-Lifschitz, 2005; Rickyman & Houston, 2003; Dirilen & Büyükşahin, 2012; Rubel-Lifschitz ve Schwartz, 2009; Aygün, Z. K. Ve Imamoğlu, E. O., 2002; Dilmac, B., Deniz,M., Deniz, E.M., 2009) incelenmesi sonucunda şu hususlara dikkat edilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bunlardan birincisi Gibson & Schwartz (1998)'ın da belirttiği gibi cinsiyetler arası büyük farklılıklar bulmayı hedefleyen çalışmaların örneklem büyüklüğü bakımından ulaşılan kişi sayısının her bir taraf için yüksek olması; ikinci olarak kültürün cinsiyete dayalı farklılaşmada önemli bir yönlendirici etki olduğunun unutulmamasının gerekliliğidir.

Bu araştırmanın dindarlık /İnançlılık ile temel değerler arasında bir ilişki vardır hipotezi korelasyon testi aracılığıyla incelendiğinde 'kendini aşma' ve 'muhafazakârlık' değerleri açısından bir ilişki bulunmuş, 'kendini güçlendirme', 'değişime açıklık' temel değerleri açısından bir ilişki bulunmamıştır. Dindarlık/inançlılık ile 'muhafazakârlık' ve 'kendini aşma' arasında negatif yönde ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Bir başka ifade ile kendini az dindar/inançlı bulanlarda muhafazakârlık temel değerini benimseme düzeyi düşmüş, inançlılık cetvelinde yukarı doğru çıkıldıkça yani kendini dindar/inançlı

görme durumu arttıkça muhafazakârlık temel değerini benimseme düzeyi artmıştır. Yine kendini dindar/inançlı görme durumu arttıkça 'kendini aşma' (yardımseverlik ve hümanizm) temel değerini benimseme düzeyi artmıştır; kendini dindar/inançlı görme durumu düştükçe 'kendini aşma' (yardımseverlik ve hümanizm) temel değerini benimseme düzeyi düşmüştür.

Bu araştırmanın yedinci hipotezi dini inanç değişkenine göre kuşakların 'değişime açıklık', 'muhafazakârlık', 'kendini aşma' ve 'kendini güçlendirme' temel değerler önceliklerinde farklılaşmanın olmayacağı şeklinde oluşturulmuştu. Tablo 29 tek yönlü anova analizi sonuçları 'muhafazakârlık' temel değeri ile 'kendini-aşma' temel değerinde bir farklılaşmaya işaret etmiştir. Bunun üzerine grupların aralarında nasıl farklılaştığını ayrıntılı incelemek için dört temel değer tipinin din ve mezhep grupları arasındaki çoklu karşılaştırma analizi yapılmıştır (tablo 30). Tablo 31'de gruplar arası farklılaşma ayrıntılı olarak incelendiğinde sadece Hristiyan, Musevi, Rum olarak 'diğeri' başlığında belirtilen ve toplamda dokuz kişiden oluşan grubun diğer bütün gruplarla farklılaştığı; ' Müslüman – Sunni', Müslüman – Alevi', Müslüman – mezhep belirtilmedi' gruplarının kendi aralarında hiçbir şekilde farklılaşmadığı görülmüştür. Bu bağlamda dini inanç değişkenine göre kuşakların temel değer önceliklerinin değişmediği hipotezi kabul edilmiştir.

Araştırmanın yukarıda belirtilen yedinci hipotezinin doğrulanması hem Schwartz'ın yaklaşımı ile hem de literatürdeki çalışmalar (Schwartz ve Huisman,1995; Saroglou, Delpierre ve Dernelle, 2004; Pepper, 2010; Saroglou ve Galand, 2004; Çukur, 2004; Roccas, 2005; Costaa ve Goodwinb,2006) ile uyumludur. Şöyle ki; aynı sosyal yapı içinde yaşayan bireylerin kültürel değerlerinin bir bütünlük kapsamında olduğu gerçeğinden yola çıkarak, literatürdeki bu çalışmalar farklı kültürler ile farklı grupları ele almışlar ve farklılaşmanın olduğunu göstermişlerdir. Farklı olarak bu tez kapsamında farklı inanca sahip ama aynı toplumsal yapı içinde yaşayan bireylerin, kültürel değerlerinin bir bütünlük kapsamında olduğu belirtilmiştir. Bulgular bizi farklı

inanca sahip bireylerin ve kuşakların evrensel değerlerde yüksek derecede uzlaşabileceği sonucuna götürmüştür.

Ankara örnekleminde hareketle araştırma bulguları sonucunda elde edilen ilk sonuç, kuşaklar arasında değer değişiminin hızlı olmayarak yavaş gerçekleşmekle birlikte uzun dönemde bu değişimin büyük olabileceğidir. Değerler sistemi zaman içinde oldukça değişken olmayan bir durum gösterse de sürekli olarak değişime maruz kalması yenilenmesini sağlamış ve değişen durumlara göre bu değişim yavaş veya hızlı seyretmiştir.

Bu araştırma ile elde ettiğimiz ikinci sonuç yaş, eğitim, gelir ve dindarlık/inançlılık faktörlerinin kuşakların davranış ve motivasyonlarına yön veren değerlerin değişimini anlamada önemli etkileri olduğunu ortaya koymuştur. Kuşakların değer oryantasyonuna etki eden sebeplerin bazıları tahmin edilen yönde gerçekleşmiştir. Değişimi açıklamada en güçlü faktörün yaş olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Eğitim faktörü 'değişime açıklık' ve 'muhafazakârlık' ekseninde meydana gelen değişime etki etmiştir. Gelir 'kendini aşma' ile ilişkili bulunmuştur. Dindarlık /İnançlılık 'muhafazakârlık' ve 'kendini aşma' ile ilişkili bulunmuştur. Bu bulgular, değer önceliklerimizin bize etki eden çok farklı değişkenlerden kaynaklı olduğunu göstermiştir. Hayatımıza yön veren ilkeler olarak, davranış ve tutumlarımıza yön veren ve toplumsal normların temelini oluşturan değer önceliklerimiz; bizim yaşımızın, eğitim durumumuzun, gelirimizin kendimizi ne kadar dindar/inançlı gördüğümüzün bir sonucu olarak şekillenmiştir.

Bu araştırma ile elde ettiğimiz üçüncü sonuç olarak kültürü, hayatın biçimlenişi ve davranışın değerlendirilmesinde ortak bir yöntem olarak özetlersek, Ankara örnekleminde hareketle sosyo-kültürel yapının kuşakları cinsiyet ve inanç faktörleri açısından temel değer önceliklerinde farklılaştırmadığını, uzlaştırdığı göstermiştir.

Bu noktada belirtmek gerekirse; sağlıklı, bütünleşmiş bir toplum olmanın yolu sadece kendini tanıyıp, kabul eden değil, aynı zamanda karşısındakini de tanıyıp, anlayabilmesinden geçmektedir. Bu gerçekten hareketle bu araştırma ile kuşakların sahip oldukları değer önceliklerindeki farklılığın öze zenginlik kattığını, dolayısı ile kültürün çok boyutluluk, çok yönlülük kazanmasına katkıda bulunduğu kuşaklara aktarılması ve kuşakların birbirlerini farklılıkları ile birlikte kabul edebilecek olgunlukta yetişmeleri önem arz etmektedir. Nitekim kültürel bütünleşme kavramı sosyolojide farklılaşmış unsurların kendi aralarında yeni bir temel üzerinde birleşmeleri olarak tanımlanmaktadır. Kültürel bütünleşme ancak kültürel farklılaşmadan sonra ulaşılabilen bir aşamadır ve bu iki süreç gelişmenin göstergelerini oluşturmaktadır. Kültürel bütünleşme özdeşleşme değildir tam tersine bütünleşme, farklı donanımlara sahip olan kuşakların bir arada bir değerinin varlığına saygı göstererek, bir değerinin varlığını kabul ederek ve bir değerini anlayarak ortak bir paydada bir araya gelebilmeleri ile sağlanmaktadır (Çelebi, 1990, 391-393). Bu bağlamda davranışlara yön veren motivasyonlar olarak kuşakların değer önceliklerinin anlaşılması hem sosyal sorunların çözülmesi, hem de toplumsal bütünleşmeye gidecek yol haritalarının ortaya konması açısından yardımcı olacaktır.

Bu dünya, senden olmayanlarla hoştur. Onların sana verdiği ilimlerle, kıymetlerle, gönüllerle hoştur. Sadece senin gibiler değil, senden olmayan da çok yaşasın ki, sen de yaşa. Hele bir de onun gözüyle gör şu fani dünyayı. Herkes beyaz olsa, o zaman beyazı fark edemezsin ki. Değil mi? Ve yahut da siyah. Beyaz en güzel siyahta belli eder kendini. Beni ben yapan yegâne şey, benden olmayandır. O yoksa, sen de yoksun. Ne anlamın kalır ne rengin belli olur, ne de tadın (Sermiyan Midyat, hükümet kadın replikleri)

"Dünyamızı 7 milyardan fazla insanla paylaşmaktayız, ülkemizi 75 milyondan fazla... Toplumlar iç içe geçmiş etnik kimliklerle, siyasal görüşlerle, sosyo ekonomik katmanlarla ve çok çeşitli yaşam tarzlarıyla örüntülüdür. Bunca ilmeği bir arada tutan astar ipi ise şüphesiz evrensel değerler oluşturmaktadır. Toplumsal değerler olmadan bu denli katmanlı bir yapının bir arada yaşaması

olanaksızdır. Ancak ve ancak bizi bütünleştiren değerlerden güç alırsak farklılıklar zenginliğimiz olmakta, bir arada yaşama kültürü oluşmakta ve toplumsal hoşgörü atmosferi hakim olmaktadır. Nesiller boyu biriken değerlerini ortak payda yapamayan toplumlar ise giderek ayrışmakta, yabancılaşmakta ve sonunda bir arada yaşamanın olanaksızlaştığı toplumsal kaos oluşmaktadır. Bu nedenlerdir ki özellikle ve öncelikle insan olmanın ayrılmaz bir parçası olan ırk, din, dil gibi özelliklerden bağımsız olarak tüm toplumlarda yer almış olan evrensel değerlere; sonra kendi toplumumuzun tarihinden, coğrafyasından, tüm etnik kökenlerinden, bu toplumda konuşulan dillerden, bu ülkenin folklorik yapılarından, toprağından ve bu topraklarda yaşayan insanların inandığı tüm dinlerden süzölmüş değerlerimizi en kıymetli varlığımız olarak alarak, sonraki nesillere ulaşmasını sağlamamız gerektiğini düşünmekteyiz. Değerlerimiz bizi birleştirirken siyasal, etnik, kültürel farklılığın bizi ayrıştırmasına izin vermememiz gerektiğinin ortak bilinci ile değerlerin toplumu bütünleştirdikçe farklılıkların ne denli zenginleştirici olduğu anlaşılacaktır. Halil İnalıcık'ın (2000; 249) da belirttiği gibi insanlık birdir, gerçek birliktedir; bu bilince dervişten başka kaç kişi erişebilmiştir.

Bu araştırma ile Türkiye'de kuşakların değer oryantasyonunda meydana gelen değişimin incelenmesi amaçlanmıştır. Değerlerdeki değişim ve kuşakların ele alındığı araştırmaların Türkiye'de çok az çalışılmış olması bu çalışmanın katkısını ortaya koymaktadır. Değerler Rokeach'ın da dediği gibi süreklilik arz etmektedir. Değerler sistemi sürekli olarak dış dünyanın etkilerine maruz kalmakta ve çoğu zaman da tahmin edilen yönde değişim göstermektedir. Bu değişimin anlaşılması yaşadığımız toplumun neden ve nasıl değiştiği sorularına da cevap vermektedir.

Araştırma sonuçları göstermiştir ki kuşaklar arası değişim çok hızlı gerçekleşmemiştir. Keskin farklılıklar 1.ve 3.kuşak arasında meydana gelmiştir, 2.kuşakta değişim görece olarak yavaştır. Ek olarak bu değişimin sebebi yine tahmin edilen sebeplerden kaynaklanmıştır. Bu araştırma ile değişime etki edebilecek faktörler belli açılardan ele alınmıştır. İleride yapılacak araştırmalarla

toplumsal değişimin neden ve nasıl olduğunun farklı değişkenler açısından ele alınması Türkiye'deki değişimi anlamada daha geniş bir sebepler zincirinden yorumlama imkânına sahip olunulmasını sağlayacaktır.

Değişime etki eden en güçlü etkenlerden biri din faktörü olarak görölmektedir. Din ve değer arasında Schwartz'ın evrensel değerler ölçeğini kullanarak yapılmış olan çalışmalar ile hem dinin farklı dini gruplar arasında farklılaşıp farklılaşmadığı araştırılmış hem de dini olarak farklı yaklaşımları anlamak amaçlanmıştır. Bu bakımlardan yapılmış çalışmalar farklı dini grupları kapsamasa sebebi ile örneklem grubu spesifik grupları (amaçlı örneklem) kapsamıştır. Dindarlık/inançlılık değişkeninin temel değer tipleri ile olan ilişkisine yönelik spesifik bir çalışma amaçlanması, örneklem grubunun araştırma amacına uygun olarak seçilmesini gerektirmektedir. Bu açılardan Türkiye'de yaşayan ve müslüman olmayan gruplarla müslüman grupların değer oryantasyonundaki farklılıklar ve benzerlikler farklı bir çalışmanın konusu olabilir.

Yukarıda bahsedilen ve bu çalışmanın literatür taraması bölümünde ayrıntılandırılan çalışmalar farklı dini gruplar (mezhepler) tarafından kabul edilen davranışların ve inançların çeşitliliğine ve farklılığına vurgu yaparak ve dinin birçok yönünün doğal olarak spesifik boyutlar içerisinde bütün olarak yer alamayacağından hareketle dinsellik/inançlılık tek boyutlu bir değişken olarak ele alınmıştır. Sonuç olarak bu çalışmada dinsellik bir soru ile ölçölmüştür. Bu açıdan değerlendirildiğinde yapılacak çalışmalarda dindarlık/inançlılık değişkeni tek bir soru ile değil de dinin farklı açılarını ölçen sorular sorulması yolu ile konuya farklı boyutlar kazandırılması sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Abrams, M. (1985). Demographic Correlates of Values. M. Abrams, D. Gerard, N. Timms (Ed.). *Values and Social Change in Britain* (s. 21-49). Hong-Kong: The Macmillan Press Ltd.
- Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel M¼d¼rl¼g¼. (2010). *T¼rkiye'de Aile Değerleri Araştırması*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel M¼d¼rl¼g¼.
- Andrew, B. (2009). *The Values of Retired Adults: Measurement Issues, Links to Well-Being, and the Correlates of Value Change*, Concordia University, Unpublished Dissertations, Canada
- Arat-Erdem İ., İslamoğlu D., B¼r¼, G., Yurtkoru, S., Sipahi, B., Çalışkan, K., Ergun, S. (2005). *T¼rkiye niversite Gençliği Değerler Araştırması*. İstanbul: TESEV Yayınları.
- Atay, S. (2003). T¼rk Y¼netici Adaylarının, Siyasal ve Dinî Tercihleri İle Yaşam Değerleri Arasındaki İlişki. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (3), 87-120.
- Augemberg, K. (2008). *Values and Politics: Value Priorities as Predictors of Psychological and Instrumental Political Engagement*. Unpublished master thesis, Fordham University, New York.
- Avcı, N. (2007). *Toplumsal Değerler ve Gençlik, Bir Değerler Sosyolojisi Denemesi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Aydın, A. (2005). *Dil-Tarih Ve Cografya Fak¼ltesi ğrencilerinin Değer Hiyerarşileri ile İlahiyat Fak¼ltesi ğrencilerinin Değer Hiyerarşilerinin Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstit¼s¼, Ankara.

- Aydın, M. (2003). Gençliğin Değer Algısı: Konya Örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 121-144.
- Aygün, Z. K., Imamoğlu, E. O. (2002). Value Domains of Turkish Adults and University Students. *The Journal of Social Psychology*, 142 (3), 333-351.
- Balcı, A. (2001). *Sosyal Bilimlerde Araştırma*. Ankara: Pegem Yayınevi.
- Bowman, D. M. (2010). *The Effect Of Value Differences In Workplace Motivation: A Study Comparing Worker Value Priorities Across Generations And Gender*. Unpublished doctor thesis, Capella University, Minnesota.
- Basım, H. N. (1998). *Yönetim ve Örgütlenme Süreçlerinde Ulusal Kültür Etkisi: İşletme Yöneticilerinin Kültürel Görüş Açıkları Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma*. Yayımlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Bilsky, W., Schwartz, S. H. (2008). Measuring Motivations: Integrating Content and Method, *Personality and Individual Differences*. 44, 1738-1751.
- Bilsky, W., Janik, M., Schwartz, S. H. (2011). The Structural Organization of Human Values-Evidence from Three Rounds of the European Social Survey. *Journal Of Cross Cultural Psychology*, 42(5), 759-776.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). *Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem Yayınevi.
- Cavalli-Sforza, L.L. (1993). How Are Values Transmitted. M. Hechter, L. Nadel, R.E. Michod (Ed.). *The Origin of Values, Sociology and Economics* (s. 305-319). New York: Adline De Gruyter.

- Costa, P., Goodwin, R. (2006). The Role of Religion in Human Values: A Case Study. *Journal of Beliefs & Values: Studies in Religion & Education*, 27 (3), 341-346.
- Çelebi, N. (1990). Genç ve Kültürel Bütünleşme. B. Dikeçligil ve A. Çiğdem (Ed.). *Aile Yazılar II, Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme* (s.391-395). Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Çukur, C. Ş., De Guzman, M. R. T., Carlo, G. (2004). Religiosity, Values, and Horizontal and Vertical Individualism--Collectivism: A Study of Turkey, the United States, and the Philippines. *Journal of Social Psychology*, 144(6), 613-634.
- Gümüş, Ö. D. (2009). *Kültür, Değerler, Kişilik ve Siyasal İdeoloji Arasındaki İlişkiler: Kültürlerarası Bir Karşılaştırma (Türkiye-ABD)*. Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Dilmac, B., Deniz, M., Deniz, E.M. (2009). Üniversite Öğrencilerinin Öz-Anlayışları İle Değer Tercihlerinin İncelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7 (18), 9-24.
- Dirilen, Ö. (2006). *Değerler Ve Kültür Arasındaki İlişki: Orta Asyalı Ve Türk Üniversite Öğrencilerinin Karşılaştırılması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Dirilen-Gumus, O., Buyuksahin-Sunal, A. (2012). Gender Differences in Turkish Undergraduate Students Values. *Sex Roles*, 67 (9/10), 559-570.
- Eagly, A. (1995). The Science and Politics of Comparing Women and Men. *American Psychologist*, 50 (3), 145-158.

- Eagly, A. and Crawley, M. (1986). Gender and Helping Behavior. *Psychological Bulletin*, 100 (3), 283-308.
- Erdem- Artan, İ., Börü D., İslamoğlu G., Yurtkoru S., Sipahi B., Çalışkan K. Ve Ergun S. (2005). *Üniversite Gençliği Değerler Araştırması*. İstanbul: TESEV Yayınları.
- Ergüder, Ü., Esmer Y.Ve Kalaycıoğlu E. (1991). *Türk Toplumunun Değerleri*. İstanbul: TÜSİAD Yayınları.
- Erikson, R. ve Jonsson J. O. (2003). *How to Ascertain The Socio-Structural Position Of The Individual in Society*, chapter 2, in ESS Questionnaire Development Report.
- Esmer, Y. (1999). *Devrim, Evrim, Statüko: Türkiye’de Sosyal Siyasal Ekonomik Değerler (Revolution, evolution and status quo: Social, political and economic values in Turkey)*. İstanbul: TESEV Yayınları.
- European Social Survey-ESS (2008). Erişim tarihi: 15 Kasım 2013, <http://www.esf.org>
- ESS (Şubat 2008). *Sampling for the European Social Survey–Round 4: Principles and requirements*. Erişim tarihi: 15 Kasım 2013, http://www.eecolab-ess.at/pdf/dok/ESS4_Sampling.pdf
- Erdem, R. (2003). *Toplumsal Kültürün Hastanelerin Kurum Kültürüne Etkisi: Fırat Tıp Merkezi Örneği*. Yayımlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Erkal, M. E. (1998). *Sosyoloji (Toplumbilimi)*, (9.Bas.) İstanbul: Der yayınları.

- Erkenekli, M. (2009). *Türkiye’de Sosyoekonomik Statü (Ses)Gruplarına Göre Temel Değerlerin Farklılaşması*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Fancy, R. (2004). *Patterns In Values Differences Across Cultures*. Unpublished master’s thesis, Graduate School Of Wayne State University, Detroit, Michigan.
- Feather, N.T. (1979). Value Correlates of Conservatism, *Journal of Personality and Social Psychology*, 37(9), 1617-1630.
- Feather, N.T. (1984). Masculinity, Femininity, Psychological Androgyny, and the Structure of Values, *Journal of Personality and Social Psychology*, 47 (3), 604-620.
- Fontaine, J. R. J. and others. (2005). Consequences of a Multidimensional Approach to Religion for the Relationship Between Religiosity and Value Priorities. *The International Journal For The Psychology Of Religion*, 15 (2), 123–143.
- Fox, G. L. (1977). "Nice Girl": Social Control of Women through a Value Construct. *Signs*, 2(4), 805- 817.
- Gandal, N., Roccas, S., Sagiv, L., Wrzesniewski, A., (2005). Personal value priorities of economists: *Human Relations*; 58(10), 1227-1251
- Gelekçi, C ve Köse, A., 2009. Misafir İşçilikten Etnik Azınlığa Belçika'daki Türkler, Phoenix yayınları, 2009
- Giddens, A. (2010). *Modernliğin Sonuçları* (E. Kuşdil, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları(1990).

- Güngör-Ergan, N. (1991). *Kültür-Eğitim-Dil Üzerine Görüşleri İle Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gökalp, Z. (1976) *Türkçülüğün Esasları* (M. KAPLAN Haz.). İstanbul, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Güvenç, B. (1991). *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Halman, L., Inglehart, R., Diez-Medrano, J., Luijk, R., Moreno and Basanez, M. (2007). Changing Values and Beliefs in 85 Countries: Trends from the Values Surveys from 1981 To 2004. *European Values Studies*, 11, 1-27.
- Harkness, J. A. (2008). *Round 4 ESS Translation Strategies and Procedures*. Erişim Tarihi:15 Kasım 2013, Ess ağ sitesi: www.Europeansocialsurvey.org.
- Harry, D., Boehnke, K., Horstmann, K. (1994). Value Preferences in the United Germany: Teachers and Students from East and West Compared. Bouvy, A.-M. (Ed.). *Journeys Into cross-cultural psychology, selected papers from the eleventh international conference of the international association for cross-cultural psychology held in Liege, Belgium*. Swets & Zeitlinger.
- Hechter, M. (1993). Values Research in the Social and Behavioral Sciences. M. Hechter, L. Nadel, R.E. Michod (Ed.). *The Origin of Values, Sociology and Economics* (s. 1-27). New York: Adline De Gruyter.
- Heper, M. (1992). *Türk Demokrasisinin Dünü, Bugünü ve Yarını*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Heper, M. (2006). *Türkiye Sözlüğü: Siyaset, Toplum ve Kültür* (Z. Mertoğlu Çev.). Ankara: Cantekin Matbaacılık.

- Hofstede, G. (1980). *Culture's Consequences's International Differences in Work-Related Values*, London: Sage Publications.
- Hofstede, G. (1984). *Culture's Consequences: Comparing Values Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations* [Abridged], London: Sage Publications.
- Hofstede, G. (2001). *Culture's Consequences: Comparing Values Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations* [Second Edition]. London: Sage Publications.
- Inglehart, R. (2000). Globalization and Postmodern Values. *The Washington Quarterly*, 23(1), 215–228.
- Inglehart, R. (2008a). Changing Values among Western Publics from 1970 to 2006. *West European Politics*, 31(1–2), 130 – 146.
- Inglehart, R. (Aralık 2008b). *Values Change The World, World Values Survey*.
Erişim: 15 Kasım 2013,
http://www.worldvaluessurvey.org/wvs/articles/folder_published/article_base_110/files/WVSBrochure6-2008_11.pdf
- Inglehart, R., Norris, P. (2003). *Rising Tide: Gender Equality in Global Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Inglehart, R., Welzel, C. (2010). Changing Mass Priorities: The Link between Modernization and Democracy. *Reflections*, 8 (2), 551-567.
- International Labour Organization- ILO. (2008). Erişim: 15 Kasım 2013,
<http://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/isco/isco08/index.htm>
- İnalçık, H. (1998). *Atatürk ve Demokratik Türkiye*. Ankara: Kırmızı Yayınları.

- İnalcık, H. (1996). *Osmanlı İmparatorluğu, Toplum ve Ekonomi Üzerine Arşiv Çalışmaları ve İncelemeler*. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- İnalcık, H. (2006). *Turkey and Europe in History*. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- İnalcık, H. (2006a). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, 1300-1600*. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- İnalcık, H. (2006b). *Has Bağçe'de Ayş'u Tarab, Makaleler 2*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- İnalcık, H., Renda, G. (2004). *Osmanlı Uygarlığı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1981). *Çocuğun Değeri, Türkiye'de Değerler ve Doğuranlık*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, İdari Bilimler Fakültesi Yay.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1998). *Kültürel Psikoloji, Kültür Bağlamında İnsan ve Aile*. İstanbul: YKY Yayınları.
- Karaca, R. (2008). *İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Yönelimleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2008.
- Karasar, N. (1999). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kurtkan Bilgiseven, A. (1977). *Türk Milletinin Manevi Değerleri*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Kuşdil, E. (1991). *A Study On The Core Chareceteristies Of Collectivism*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.

- Larkam, P. H. (2006). *Conceptions of Human Agency: Structural Relations Among Motivational Traits, Personal Value Priorities, and Regulatory Focus*. Unpublished master's thesis, Faculty of the Graduate School of the University of Texas, Austin.
- Levy, S. (1990). Values and Deeds, *Applied Psychology*, 39 (4), 379 – 400.
- Lindeman, M., Verkasalo, M. (2005). Measuring Values With the Short Schwartz's Value Survey. *Journal Of Personality Assessment*, 85 (2), 170–178.
- Lyons, S. (2005). Are Gender Differences in Basic Human Values a Generational Phenomenon? *Sex Roles*, 53 (9/10), 763-778.
- Mardin, Ş. (1990). *Türk Siyasetini Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez-Çevre İlişkileri*”, *Türkiye’de Toplum ve Siyaset Makaleler 1*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Şerif. (1992). *Türkiye’de Toplum ve Siyaset*. İstanbul, İletişim Yayıncılık.
- Mardin, Ş. (2004). Türk Siyaset Düşüncesi Üzerine Söyleşi. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2 (1), 399-422.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (2. bs). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Maslow, A. (1954). *Motivation and personality*. New York, NY: Harper.
- McClelland, D.C., (1987). *Human Motivation*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Michael, B. (2009). *Role Of Values and Effecting Value Change in Solutions Organization*. Unpublished doctor thesis, The State University of New Jersey, New Brunswick, New Jersey.
- Moore, M. (1991). *Value Change Across Three Generations of Japanese-Americans: The Effects of Culture, Social Structure and Identity*. Unpublished master's thesis, University of Washington, Washington.
- Morris, C.W. (1956). *Varieties of Human Value*. Chicago: University of Chicago Press.
- Morsümbül Aydaş, Ş. (2009). *Türk Toplum Yapısını Yöneten-Yönetilen İlişkisi Açısından Merkez-Çevre Modeli ile Açıklayan Görüşlerin Analizi*. Yüksek lisans tezi, Kara Harp Okulu, Ankara.
- Neuman, L. W. (2007). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*, Cilt I ve Cilt II, Birinci Baskı (Özge, S. Çev.). İstanbul: Yayın Odası.
- Ozankaya, Ö. (1991). *Toplum Bilimi*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Parsons, T., & Bales, R. F. (1956). *Family, Socialization, And Interaction Process*. London: Routledge.
- Pilcher, J. (1994). Mannheim's Sociology of Generations: An Undervalued Legacy. *British Journal of Sociology*, 45(3), 481-495.
- Pepper, M., Jackson, T., Uzzell, D. (2010). A Study of Multidimensional Religion Constructs and Values in the United Kingdom. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 49 (1), 127-146.

- Prince-Gibson, E., and Schwartz, S. H. (1998). Value Priorities and Gender. *Social Psychology Quarterly*, 61 (1), 49-67.
- Punch, K.F. (2005) *Sosyal Araştırmalara Giriş/Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Roccas, S. (2005). Religion and Value Systems. *Journal of Social Issues*, 61 (4), 747-759.
- Roccas, S., & Schwartz, S. H. (1997). Church-State Relations and the Associations of Religiosity With Values: A Study of Catholics in Six Countries. *Cross-Cultural Research*, 31, 356–375.
- Roccas, S., Schwartz, S.H., Amit, A. (2010). Personal Value Priorities and National Identification. *International Society of Political Psychology*, 31 (3), 393-419.
- Rokeach, M. (1973). *The Nature of Human Values*. New York: Free Press.
- Rokeach, M ve Ball-Rokeach, S. J. (1989). Stability and Change in American Value Priorities, 1968-1981. *American Psychological Association*, 44 (5), 775-784.
- Ryckman, R. M., Houston, D. M. (2003). Value Priorities in American and British Female and Male University Students. *The Journal of Social Psychology*, 143 (\), 127-138.
- Saroglou, V., Galand, P. (2004). Identities, Values, and Religion: A Study Among Muslim, Other Immigrants, and Native Belgian Young Adults After the 9/11 Attacks. *Identity: An International Journal of Theory and Research*, 4(2), 97–132.

- Schwartz, S. H. (1990). Individualism-Collectivism: Critique And Proposed Refinements, *Journal Of Cross Cultural Psychology*, 21 (2), 139-157.
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in The Content And Structure Of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries. M. Zanna (Ed.). *Advances In Experimental Social Psychology* (s. 1-65). New York: Academic Press.
- Schwartz, S. H. (1994). Are The Universal Aspects in the Structure and Content of Human Values. *Journal for Social Issues*, 50 (4), 19-45.
- Schwartz, S. H.. (1996). Value Priorities And Behavior: Applying Of Theory Of Integrated Value Systems. Seligman, C., Olson, J. M., Zanna, M. P. (Ed.). *The Psychology Of Values: The Ontario Symposium(1-24)*. Nj: Erlbaum, Hillsdale.
- Schwartz, S. H. (1999). A Theory of Cultural Values and Some Implications for Work. *Applied Psychology: An International Review*, 48 (1), 23–47.
- SCHWARTZ, S. H. (2003). *A Proposal for Measuring Value Orientations Across Nations. Chapter 7 in ESS Questionnaire Development Package of the European Social Survey*. Erişim gün: 15 Kasım 2013, www.Europeansocialsurvey.org.
- Schwartz, S. H. (2004a). Evaluating the Structure Of Human Values With Confirmatory Factor Analysis, *Journal of Research in Personality*, 38(3), 230-255.
- Schwartz, S. H. (2004b). Mapping and Interpreting Cultural Differences Around The World. In *Comparing Cultures: Dimensions of Culture in a Comparative Perspective*. Vinken H, Soeters J, Ester P (eds.). Leiden:Brill Academic Publishers, 85-119.

- Schwartz, S. H. (2005). Basic Human Values: Their content and structure across countries. Tamayo, A., Porto, J. B. (Ed.). *Values and behavior in organizations* (s.21-55). Brazil: Vozes, Petrópolis.
- Schwartz, S. H. (2006). A Theory of Cultural Value Orientations: Explication and Applications, *Comparative Sociology*, 5(2-3), 137-182.
- Schwartz, S. H. (2006b). Basic human values: Theory, measurement, and applications. *Revue française de sociologie*, 47/4, 929-968. Erişim gün: 15 Kasım 2013, <http://www.rfs-revue.com/spip.php%3Farticle1275&lang=en.html>
- Schwartz, S. H. (2007). Value Orientations: Measurement. Antecedents and Consequences Across Nations. Jowell, R., Roberts, C., Fitzgerald, R.(Ed.). *In Measuring Attitudes Cross-Nationally - Lessons from the European Social Survey* (161-193). London: Sage.
- Schwartz, S. H., Bardi, A. (1997). Influences of Adaptation to Communist Rule on Value Priorities in Eastern Europe. *Political Psychology*, 18, 385-410.
- Schwartz, S. H., Bardi, A. (2001). Value Hierarchies Across Cultures: Taking a Similarities Perspective. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32, 268–290.
- Schwartz, S. H., Melech, G., Lehmann, A., Burgess, S., Harris, M. and Owens, V. (2001). Extending the Cross-Cultural Validity of the Theory of Basic Human Values with a Different Method of. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32 (5), 519-542.
- Schwartz, S. H., Bilsky, W. (1987). Toward a Psychological Structure Of Human Values. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53 (3), 550 562.

- Schwartz, S. H., Bilsky, W. (1990). Toward a Theory Of The Universal Content and Structure Of Values: Extensions and Cross Cultural Replications. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58 (5), 878-891.
- Schwartz, S. H., Boehnke, K. (2004). Evaluating The Structure Of Human Values With Confirmatory Factor Analysis. *Journal of Research in Personality*, 38, 230-255.
- Schwartz, S. H., Huisman, S. (1995). Value Priorities and Religiosity in Four Western Religions. *Social Psychology Quarterly*, 58 (2), 88-107.
- Schwartz, S. H., Sagie, G. (2000). Value Consensus and Importance, A Cross-National Study. *Journal Of Cross-Cultural Psychology*, 31 (4), 465-497.
- Schwartz, S. H., Ros, M. (1995). Values in the West: A theoretical and Empirical Challenge to The Individualism-Collectivism Cultural Dimension. *World Psychology*, 1, 99-122.
- Schwartz, S. H., Rubel-Lifschitz, T. (2005). Sex Differences in Value Priorities: Cross-Cultural and Multimethod Studies. *Journal of Personality and Social Psychology*, 89(6), 1010–1028.
- Schwartz, S. H., Rubel-Lifschitz, T., (2009). Cross-National Variation in the Size of Sex Differences in Values: Effects of Gender Equality. *Journal of Personality & Social Psychology*, 97 (1), 171-185.
- Shils, E. (1975). *Center and Periphery Essays in Macrosociology*. Chicago and London: University of Chicago Press.
- Smith, A.D. (1991). *Milli Kimlik*. İstanbul: İletişim yayınları.

- Strauss, W., & Howe, N. (1991). *Generations: The history of America's future, 1584 to 2069*. New York: William Morrow/Quill.
- Struch, N., Schwartz, S. H., A. van der Kloot, W. (2002). Meanings of Basic Values for Women and Men: A Cross-Cultural Analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 28, 16.
- Triandis, H.C. (1987). Individualism and Social Psychological Theory. Kağıtçıbaşı, Ç. (Ed.). *Growth and Progress in Cross-Cultural Psychology: selected papers from the 8th International Conference of International association for Cross-Cultural Psychology* (s. 78-84). North-America: Swets& Zeitlinger B.V.
- Tübitak. (2013). *Ek – 1: Türkiye’de Eğitimin Mevcut Durumu*. Erişim: 15 Kasım 2013, http://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon2023/eik/EK1.pdf
- Türkdoğan, O. (2007). *Türk Toplumunun Kültürel Dinamikleri*. İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Türkdoğan, O. (2008). *Osmanlı’dan Günümüze Türk Toplum Yapısı*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Weber, M. (1997). *Protestan Ahlakı Ve Kapitalizmin Ruhu*. İstanbul: Hill Yayınları.
- Yapıcı, A., Zengin, S. Z. (2003). İlâhiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Tercih Sıralamaları Üzerine Psikolojik Bir Araştırma: Çukurova Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (4), 173-206.
- Yavuz, S. (2008). *Dini Değerlerin Çalışma Hayatındaki Yeri: Sanayi İşçileri Üzerine Bir Arastırma (Çorum Örneği)*, Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Yörükoğlu, A. (1991). Gençlik ve Yetişkinler. B. Dikeçligil ve A. Çiğdem (Ed.). *Aile Yazılar III, Birey, Kişilik ve Toplum* (s.313-316). Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Yükseköğretim Kurulu. (2007). *Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi, Ankara - Şubat*. Erişim: 15 Kasım 2013,
http://www.yok.gov.tr/documents/10279/30217/yok_strateji_kitabi/27077070-cb13-4870-aba1-6742db37696b

Zavalloni, M. (1980). Values. Triandis, H.C., Brislin, R.W. (Ed.). *Handbook of Cross-Cultural Psychology: Volume 5* (s.73-120). USA: Allyn and Bacon Inc.

EK 1.

Portre Değerler Ölçeği

Bu bölümde kısaca bazı insanları tarif edeceğim. Lütfen her bir tarifi dinleyip, tanımda verilen kişinin size ne kadar benzeyip benzemediğini göstermek için kutucuklardan size uygun olanına X işareti koyunuz

		Çok Benzi-yor	Benzi-yor	Biraz Benzi-yor	Çok az Benzi-yor	Benze-miyor	Hiç Benze-miyor	Bilmi-yor
1	Yeni fikirler bulmak ve yaratıcı olmak onun için önemlidir. İşleri kendine özgü yollarla yapmayı sever.	☐ 01	☐ 02	☐ 03	☐ 04	☐ 05	☐ 06	☐ 88
2	Onun için zengin olmak önemlidir. Çok paraya ve pahalı şeylere sahip olmak ister	☐ 01	☐ 02	☐ 03	☐ 04	☐ 05	☐ 06	☐ 88
3	Dünyadaki herkese eşit davranılmasının önemli olduğunu düşünür. Herkesin hayatta eşit fırsatlara sahip olması gerektiğine inanır.	☐ 01	☐ 02	☐ 03	☐ 04	☐ 05	☐ 06	☐ 88
4	Onun için yeteneklerini göstermek önemlidir. İnsanların, onun yaptıklarına hayran olmasını	☐ 01	☐ 02	☐ 03	☐ 04	☐ 05	☐ 06	☐ 88

	ister.							
5	Onun için güvenli bir çevrede yaşamak önemlidir. Güvenliğini tehlikeye atacak her şeyden kaçınır.	☐ 01	☐ 02	☐ 03	☐ 04	☐ 05	☐ 06	☐ 88
6	Sürprizlerden hoşlanır ve her zaman yapacak yeni şeyler arar. Hayatta bir çok farklı şey yapmanın önemli olduğunu düşünür.	☐ 01	☐ 02	☐ 03	☐ 04	☐ 05	☐ 06	☐ 88
7	İnsanların, söylenenleri yapması gerektiğine inanır. İnsanların, kimse izlemezken bile, kurallara uyması gerektiğini düşünür.	☐ 01	☐ 02	☐ 03	☐ 04	☐ 05	☐ 06	☐ 88
8	Kendisinden farklı insanları dinlemek onun için önemlidir. Onların düşüncelerine katılmadığı zamanlarda bile, onları anlamak ister.	☐ 01	☐ 02	☐ 03	☐ 04	☐ 05	☐ 06	☐ 88
9	Onun için	☐ 01	☐ 02	☐ 03	☐ 04	☐ 05	☐ 06	☐ 88

	alçakgönüllü ve mütevazı olmak önemlidir. Dikkati kendisine çekmemeye çalışır.							
10	İyi vakit geçirmek onun için önemlidir. Kendisine iyi davranmayı sever.	☐ 01	☐ 02	☐ 03	☐ 04	☐ 05	☐ 06	☐ 88
11	Onun için, yaptıklarıyla ilgili olarak kendi kararlarını almak önemlidir. Özgür olmaktan ve başkalarına bağımlı olmamaktan hoşlanır.	☐ 01	☐ 02	☐ 03	☐ 04	☐ 05	☐ 06	☐ 88
12	Onun için çevresindeki insanlara yardım etmek çok önemlidir. Onların refahını sağlamak için aktif olarak çaba göstermek ister.	☐ 01	☐ 02	☐ 03	☐ 04	☐ 05	☐ 06	☐ 88
13	Onun için çok başarılı olmak önemlidir. İnsanların onun başarılarını farkına varacağını umar.	☐ 01	☐ 02	☐ 03	☐ 04	☐ 05	☐ 06	☐ 88
14	Hükümetin her türlü tehlikeye	☐ 01	☐ 02	☐ 03	☐ 04	☐ 05	☐ 06	☐ 88

	karşı onun güvenliğini sağlaması, onun için önemlidir. Devletin, vatandaşlarını savunabilecek şekilde güçlü olmasını ister.							
15	O, macera arar ve risk almayı sever. Heyecan verici bir yaşam sürmek ister.	☐ 01	☐ 02	☐ 03	☐ 04	☐ 05	☐ 06	☐ 88
16	Onun için, her zaman uygun şekilde davranmak önemlidir. İnsanların yanlış olduğunu düşüneceği şeyleri yapmaktan çekinir.	☐ 01	☐ 02	☐ 03	☐ 04	☐ 05	☐ 06	☐ 88
17	Onun için başkalarından saygı görmek önemlidir. İnsanların, onun söylediklerini yapmalarını ister.	☐ 01	☐ 02	☐ 03	☐ 04	☐ 05	☐ 06	☐ 88
18	Onun için arkadaşlarına sadık olmak önemlidir. Kendisini, yakınlarına adanmak ister.	☐ 01	☐ 02	☐ 03	☐ 04	☐ 05	☐ 06	☐ 88

19	İnsanların kesinlikle doğaya özen göstermeleri gerektiğini düşünür. Doğayı ve çevreyi gözetmek onun için önemlidir.	☐ 01	☐ 02	☐ 03	☐ 04	☐ 05	☐ 06	☐ 88
20	Onun için gelenekler önemlidir. Ailesinden ve dininden gelen adetleri (gelenek ve görenekleri) takip etmeye çalışır.	☐ 01	☐ 02	☐ 03	☐ 04	☐ 05	☐ 06	☐ 88
21	Eğlenmek için her fırsatı yakalamaya çalışır. Kendisine zevk verecek şeyleri yapmak onun için önemlidir.	☐ 01	☐ 02	☐ 03	☐ 04	☐ 05	☐ 06	☐ 88

EK 2.

Portrait Values Questionnaire (PVQ)

Here we briefly describe some people. Please read each description and tick the box on each line that shows how much each person is or is not like you.

		Çok Benzi -yor	Benzi -yor	Biraz Benzi -yor	Çok az Benzi -yor	Benze -miyor	Hiç Benze -miyor	Bilmi -yor
1	Thinking up new ideas and being creative is important to him/her. He/She likes to do things in his/her own original way.	☐ 01	☐ 02	☐ 03	☐ 04	☐ 05	☐ 06	☐ 88
2	It is important to him/her to be rich. He/She wants to have a lot of money and expensive things.	☐ 01	☐ 02	☐ 03	☐ 04	☐ 05	☐ 06	☐ 88
3	He/She thinks it is important that every person in the world be treated equally. He/She believes everyone should have equal opportunities in life.	☐ 01	☐ 02	☐ 03	☐ 04	☐ 05	☐ 06	☐ 88

4	It's very important to him/her to show his/her abilities. He/She wants people to admire what he/she does.	☐ 01	☐ 02	☐ 03	☐ 04	☐ 05	☐ 06	☐ 88
5	It is important to him/her to live in secure surroundings. He/She avoids anything that might endanger his/her safety.	☐ 01	☐ 02	☐ 03	☐ 04	☐ 05	☐ 06	☐ 88
6	He/She thinks it is important to do lots of different things in life. He/She always looks for new things to try.	☐ 01	☐ 02	☐ 03	☐ 04	☐ 05	☐ 06	☐ 88
7	He/She believes that people should do what they're told. He/She thinks people should follow rules at all times, even when no-one is watching.	☐ 01	☐ 02	☐ 03	☐ 04	☐ 05	☐ 06	☐ 88
8	It is important to him/her to listen to people	☐ 01	☐ 02	☐ 03	☐ 04	☐ 05	☐ 06	☐ 88

	who are different from him/her. Even when he/she disagrees with them, he/she still wants to understand them.							
9	It is important to him/her to be humble and modest. He/She tries not to draw attention to himself/herself .	☐ 01	☐ 02	☐ 03	☐ 04	☐ 05	☐ 06	☐ 88
10	Having a good time is important to him/her. He/She likes to "spoil" himself/herself .	☐ 01	☐ 02	☐ 03	☐ 04	☐ 05	☐ 06	☐ 88
11	It is important to him/her to make his own decisions about what he/she does. He/She likes to be free and not depend on others.	☐ 01	☐ 02	☐ 03	☐ 04	☐ 05	☐ 06	☐ 88
12	It's very important to him/her to help the people around	☐ 01	☐ 02	☐ 03	☐ 04	☐ 05	☐ 06	☐ 88

	him/her. He/She wants to care for their well-being.							
1 3	Being very successful is important to him/her. He/She hopes people will recognise him/her achievements.	☐ 01	☐ 02	☐ 03	☐ 04	☐ 05	☐ 06	☐ 88
1 4	It is important to him/her that the government ensures him/her safety against all threats. He/She wants the state to be strong so it can defend its citizens.	☐ 01	☐ 02	☐ 03	☐ 04	☐ 05	☐ 06	☐ 88
1 5	He/She looks for adventures and likes to take risks. He/She wants to have an exciting life.	☐ 01	☐ 02	☐ 03	☐ 04	☐ 05	☐ 06	☐ 88
1 6	It is important to him/her always to behave properly. He/She wants to avoid doing anything	☐ 01	☐ 02	☐ 03	☐ 04	☐ 05	☐ 06	☐ 88

	people would say is wrong.							
17	It is important to him/her to get respect from others. He/She wants people to do what he/she says.	☐ 01	☐ 02	☐ 03	☐ 04	☐ 05	☐ 06	☐ 88
18	It is important to him/her to be loyal to his friends. He/She wants to devote himself/herself to people close to him/her.	☐ 01	☐ 02	☐ 03	☐ 04	☐ 05	☐ 06	☐ 88
19	He/She strongly believes that people should care for nature. Looking after the environment is important to him/her.	☐ 01	☐ 02	☐ 03	☐ 04	☐ 05	☐ 06	☐ 88
20	Tradition is important to him/her. He/She tries to follow the customs handed down by his/her religion or his family.	☐ 01	☐ 02	☐ 03	☐ 04	☐ 05	☐ 06	☐ 88

2 1	He seeks every chance he can to have fun. It is important to him to do things that give him pleasure.	☐ 01	☐ 02	☐ 03	☐ 04	☐ 05	☐ 06	☐ 88
--------	---	-----------------------------	-----------------------------	-----------------------------	-----------------------------	-----------------------------	-----------------------------	-----------------------------

EK 3.

SCHWARTZ VALUE SURVEY

Bu bölümde kendinize şu soruyu sorunuz: 'Hangi değerler hayatımı yönlendirmeleri açısından benim için önemlidir ve hangi değerler benim için daha az önemlidir?'

Aşağıda çeşitli değerleri içeren iki liste bulacaksınız. Bu değerler değişik kültürlerden seçilmişlerdir. Her değeri izleyen parantezler içinde değerlerin anlamlarının sizler tarafından daha iyi anlaşılmasına yarayabilecek bilgiler vardır.

Sizden istenilen her değerın sizin için hayatınızı yönlendiren bir ilke olarak önemini bir ölçek sayısı ile belirtmenizdir. Lütfen aşağıdaki ölçeği kullanınız.

'0' sayısı bu değerin sizin için bütünüyle önemsiz olduğunu, hayatınızı yönlendiren bir ilke olarak anlam taşımadığını gösterecektir.

'3' sayısı bu değerin önemli olduğunu gösterecektir.

'6' sayısı bu değerin çok önemli olduğunu gösterecektir.

Sayı yükseldikçe (0, 1, 2, 3, 4, 5, 6) bu değerin sizin için hayatınızdaki yönlendiriciliği bakımından daha önemli olduğu anlaşılacaktır.

'-1' (eksi bir) sayısı sizi yönlendiren ilkelere ters düşen herhangi bir değerin belirtilmesinde kullanılacaktır.

'7' sayısı sizin hayatınızda yönlendirici özellik taşıyan en önemli değerin belirtilmesinde kullanılacaktır; genellikle bu tür değerlerden iki taneden fazla olmayacağı düşünülebilir. Her değerden önce bir boşluk göreceksiniz. Bu boşluklara her değerin sizin için taşıdığı önemi gösteren sayıyı (-1, 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7) yazacaksınız. Lütfen bu sayıları kullanarak değerler arasında mümkün olduğunca bir ayırım yapmaya çalışınız. Bazı sayıları bir defadan fazla kullanma ihtiyacı duyabilirsiniz.

	İlkelerime ters düşer	Önemli değil		Önemli			Çok önemli	En üst düzeyde önemli
1) Esitlik (herkese eşit fırsat)	-1	01	02	03	04	05	06	7
2) İç Uyum (kendimle barışık olmak)	-1	01	02	03	04	05	06	7
3) Sosyal Güç Sahibi Olmak (başkalarını denetleyebilmek, üstün olmak)	-1	01	02	03	04	05	06	7
4) Zevk (istek ve arzuların giderilmesi, doyurulması)	-1	01	02	03	04	05	06	7

	İlkelerime ters düşer	Önemli değil		Önemli			Çok önemli	En üst düzeyde önemli
5) Özgür Olmak (düşünce ve hareket özgürlüğü)	-1	01	02	03	04	05	06	7
6) Manevi Bir Hayat (maddi değerlerden çok manevi olanlara değer vermek)	-1	01	02	03	04	05	06	7
7) Bağımlılık Duygusu (başkalarının da beni düşündükleri duygusu)	-1	01	02	03	04	05	06	7
8) Toplumsal Düzenin Sürmesini İstemek(kanun ve nizam yaklaşımı)	-1	01	02	03	04	05	06	7
9) Heyecanlı Bir Yaşantı Sahibi Olmak(uyarıcı deneyimlerle dolu)	-1	01	02	03	04	05	06	7
10) Anlamlı Bir Hayat (hayatta bir amacın olması)	-1	01	02	03	04	05	06	7
11) Kibar Olmak (nazik, terbiyeli olmak)	-1	01	02	03	04	05	06	7
12) Zengin Olmak (maddi varlık, para)	-1	01	02	03	04	05	06	7
13) Ulusal Güvenlik (ülkenin düşmanlardan korunması)	-1	01	02	03	04	05	06	7
14) Kendine Saygısı Olmak (kendini değerli bulmak)	-1	01	02	03	04	05	06	7
15) İyiliğe Karşılık Vermek(başkasına borçlu olmaktan kaçınmak)	-1	01	02	03	04	05	06	7
16) Yaratıcı Olmak (orijinal	-1	01	02	03	04	05	06	7

	İlkelerime ters düşer	Önemli değil		Önemli			Çok önemli	En üst düzeyde önemli
olmak, hayal gücünü kullanmak)								
17) Barış İçinde Bir Dünya İstemek (savaş ve çelişkilerden uzak bir dünya)	-1	01	02	03	04	05	06	7
18) Geleneklere Saygılı Olmak (eski değer ve geleneklere saygı)	-1	01	02	03	04	05	06	7
19) Olgun Sevgi (derin duygusal ve ruhsal yakınlıklar)	-1	01	02	03	04	05	06	7
20) Kendini Denetleye Bilmek (yanlış olana direnebilmek)	-1	01	02	03	04	05	06	7
21) Mahremiyet (özel bir dünya olması hakkı)	-1	01	02	03	04	05	06	7
22) Cinsellik	-1	01	02	03	04	05	06	7
23) İnsanlar Tarafından Benimsenmek (başkalarından saygı ve kabul görmek)	-1	01	02	03	04	05	06	7
24) Doğayla Bütünlük İçinde Olmak (doğayla uyum)	-1	01	02	03	04	05	06	7
25) Değişken Bir Hayat Yaşamak (rekabet içinde yeniliklerle dolu)	-1	01	02	03	04	05	06	7
26) Erdemli Olmak (olgun bir hayat anlayışı)	-1	01	02	03	04	05	06	7
27) Otorite Sahibi Olmak (yönetmek ve yönlendirmek	-1	01	02	03	04	05	06	7

	İlkelerime ters düşer	Önemli değil		Önemli			Çok önemli	En üst düzeyde önemli
hakkına sahip olmak)								
28) Gerçek Arkadaşlık (yakın ve destekleyici arkadaşlık)	-1	01	02	03	04	05	06	7
29) Güzelliklerle Dolu Bir Dünya (doğa ve sanatın güzelliği)	-1	01	02	03	04	05	06	7
30) Toplumsal Adalet (haksızlığın düzeltilmesi, zayıfın yanında olmak)	-1	01	02	03	04	05	06	7
31) Bağımsız Olmak (kendine yeterli, kendine güvenli olmak)	-1	01	02	03	04	05	06	7
32) İlimli Olmak (aşırı duygu ve hareketlerden kaçınmak)	-1	01	02	03	04	05	06	7
33) Sadık Olmak (arkadaşlarına ve çevresine bağlı kalmak)	-1	01	02	03	04	05	06	7
23) İnsanlar Tarafından Benimsenmek (başkalarından saygı ve kabul görmek)	-1	01	02	03	04	05	06	7
24) Doğayla Bütünlük İçinde Olmak (doğayla uyum)	-1	01	02	03	04	05	06	7
25) Değişken Bir Hayat Yaşamak (rekabet içinde yeniliklerle dolu)	-1	01	02	03	04	05	06	7
26) Erdemli Olmak (olgun bir hayat anlayışı)	-1	01	02	03	04	05	06	7

	İlkelerime ters düşer	Önemli değil		Önemli			Çok önemli	En üst düzeyde önemli
27) Otorite Sahibi Olmak (yönetmek ve yönlendirmek hakkına sahip olmak)	-1	01	02	03	04	05	06	7
28) Gerçek Arkadaşlık (yakın ve destekleyici arkadaşlık)	-1	01	02	03	04	05	06	7
29) Güzelliklerle Dolu Bir Dünya (doğa ve sanatın güzelliği)	-1	01	02	03	04	05	06	7
30) Toplumsal Adalet (haksızlığın düzeltilmesi, zayıfın yanında olmak)	-1	01	02	03	04	05	06	7
31) Bağımsız Olmak (kendine yeterli, kendine güvenli olmak)	-1	01	02	03	04	05	06	7
32) İlimli Olmak (aşırı duygu ve hareketlerden kaçınmak)	-1	01	02	03	04	05	06	7
33) Sadık Olmak (arkadaşlarına ve çevresine bağlı kalmak)	-1	01	02	03	04	05	06	7
34) Hırslı Olmak (çalışkan, istekli olmak)	-1	01	02	03	04	05	06	7
35) Açık Fikirli Olmak (değişik fikir ve inanışlara hoşgörülü olmak)	-1	01	02	03	04	05	06	7
36) Alçakgönüllü Olmak (kendini öne çıkarmamak)	-1	01	02	03	04	05	06	7
37) Cesur Olmak (macera ve risk almak)	-1	01	02	03	04	05	06	7

	İlkelerime ters düşer	Önemli değil		Önemli			Çok önemli	En üst düzeyde önemli
38) Çevreyi Korumak (doğayı korumak)	-1	01	02	03	04	05	06	7
39) Sözü Geçen Biri Olmak (insan ve olaylar üzerinde etkili olmak)	-1	01	02	03	04	05	06	7
40) Anne – Babaya ve Yaşlılara Değer Vermek (saygı göstermek)	-1	01	02	03	04	05	06	7
41) Kendi Amaçlarını Seçebilmek (kendi hedeflerini bağımsızca belirlemek)	-1	01	02	03	04	05	06	7
42) Sağlıklı Olmak (fiziksel ve ruhsal rahatsızlıklardan uzak olmak)	-1	01	02	03	04	05	06	7
43) Yetkin Olmak (rekabeti seven etkili, verimli olmak)	-1	01	02	03	04	05	06	7
44) Hayatın Bana Verdiklerini Kabullemek (hayatın getirdiklerine kadere razı olmak)	-1	01	02	03	04	05	06	7
45) Dürüst Olmak (İçtenlik)	-1	01	02	03	04	05	06	7
46) Toplumdaki Görüntümü Korumak (başkalarına karşı mahcup duruma düşmemek)	-1	01	02	03	04	05	06	7
47) İtaatkar Olmak (görevi yapan, yükümlülüklerini yerine getiren biri olmak)	-1	01	02	03	04	05	06	7
48) Zeki Olmak (mantıklı,	-1	01	02	03	04	05	06	7

	İlkelerime ters düşer	Önemli değil		Önemli			Çok önemli	En üst düzeyde önemli
akıllı biri olmak)								
49) Yardımsever Olmak (başkalarının iyiliği için uğraşmak)	-1	01	02	03	04	05	06	7
50) Hayattan Tat Almak (yemek-içmekten, cinsellikten, müzikten vb. hoşlanmak)	-1	01	02	03	04	05	06	7
51) Dindar Olmak (dinsel inanç ve ibadetlere bağlılık)	-1	01	02	03	04	05	06	7
52) Sorumluluk Sahibi Olmak (güvenilir ve inanılır biri olmak)	-1	01	02	03	04	05	06	7
53) Merak Duyabilmek (her şeyle ilgilenen araştıran biri olmak)	-1	01	02	03	04	05	06	7
54) Bağışlayıcı Olmak (başkalarının özürünü kabul edebilmek)	-1	01	02	03	04	05	06	7
55) Başarılı Olmak (amaçlarına ulaşabilmek)	-1	01	02	03	04	05	06	7
56) Temiz Olmak (düzenli ve titiz olmak)	-1	01	02	03	04	05	06	7
57) İsteklerine Düşkün Olmak (kendisine zevk veren şeyler yapmak)	-1	01	02	03	04	05	06	7

EK 4

SCHWARTZ VALUE SURVEY

In this questionnaire you are to ask yourself: "What values are important to ME as guiding principles in MY life, and what values are less important to me?" There are two lists of values on the following

pages. These values come from different cultures. In the parentheses following each value is an

explanation that may help you to understand its meaning.

Your task is to rate how important each value is for you as a guiding principle in your life. Use the rating scale below:

0--means the value is not at all important, it is not relevant as a guiding principle for you.

3--means the value is important.

6--means the value is very important.

The higher the number (0, 1, 2, 3, 4, 5, 6), the more important the value is as a guiding principle in

YOUR life.

-1 is for rating any values opposed to the principles that guide you.

7 is for rating a value of supreme importance as a guiding principle in your life; ordinarily there are no more than two such values.

In the space before each value, write the number (-1,0,1,2,3,4,5,6,7) that indicates the importance of that value for you, personally. Try to distinguish as much as possible between the values by using all the numbers. You will, of course, need to use numbers more than once..

	Opposed to my values	Not Important		Important			Very Important	Of supreme Importance
1) Equality (equal opportunity for all)	-1	01	02	03	04	05	06	7
2) Inner Harmony (at peace with myself)	-1	01	02	03	04	05	06	7
3) Social Power (control over others, dominance)	-1	01	02	03	04	05	06	7
4) Pleasure (gratification of desires)	-1	01	02	03	04	05	06	7
5) Freedom (freedom of action and thought)	-1	01	02	03	04	05	06	7

	Opposed to my values	Not Important		Important			Very Important	Of supreme Importance
6) A Spiritual Life (emphasis on spiritual not material matters)	-1	01	02	03	04	05	06	7
7) Sense Of Belonging (feeling that others care about me)	-1	01	02	03	04	05	06	7
8) Social Order (stability of society)	-1	01	02	03	04	05	06	7
9) An Exciting Life (stimulating experiences)	-1	01	02	03	04	05	06	7
10) Meaning In Life (a purpose in life)	-1	01	02	03	04	05	06	7
11) Politeness (courtesy, good manners)	-1	01	02	03	04	05	06	7
12) Wealth (material possessions, money)	-1	01	02	03	04	05	06	7
13) National Security (protection of my nation from enemies)	-1	01	02	03	04	05	06	7
14) Self Respect (belief in one's own worth)	-1	01	02	03	04	05	06	7
15) Reciprocation Of Favors (avoidance of indebtedness)	-1	01	02	03	04	05	06	7
16) Creativity (uniqueness, imagination)	-1	01	02	03	04	05	06	7
17) A World At Peace (free of war and conflict)	-1	01	02	03	04	05	06	7

	Opposed to my values	Not Important		Important			Very Important	Of supreme Importance
18) Respect For Tradition (preservation of time- honored customs)	-1	01	02	03	04	05	06	7
19) Mature Love (deep emotional & spiritual intimacy)	-1	01	02	03	04	05	06	7
20) Self-Discipline (self- restraint, resistance to temptation)	-1	01	02	03	04	05	06	7
21) Privacy (the right to have a private sphere)	-1	01	02	03	04	05	06	7
22)	-1	01	02	03	04	05	06	7
23) Social Recognition (respect, approval by others)	-1	01	02	03	04	05	06	7
24) Unity With Nature (fitting into nature)	-1	01	02	03	04	05	06	7
25) A Varied Life (filled with challenge, novelty and change)	-1	01	02	03	04	05	06	7
26) Wisdom (a mature understanding of life)	-1	01	02	03	04	05	06	7
27) Authority (the right to lead or command)	-1	01	02	03	04	05	06	7
28) True Friendship (close, supportive friends)	-1	01	02	03	04	05	06	7
29) A World Of Beauty (beauty of nature and the	-1	01	02	03	04	05	06	7

	Opposed to my values	Not Important		Important			Very Important	Of supreme Importance
arts)								
30) Social Justice (correcting injustice, care for the weak)	-1	01	02	03	04	05	06	7
31) Independent (self- reliant, self-sufficient)	-1	01	02	03	04	05	06	7
32) Moderate (avoiding extremes of feeling & action)	-1	01	02	03	04	05	06	7
33) Loyal (faithful to my friends, group)	-1	01	02	03	04	05	06	7
34) Ambitious (hard- working, aspiring)	-1	01	02	03	04	05	06	7
35) Broadminded (tolerant of different ideas and beliefs)	-1	01	02	03	04	05	06	7
36) Humble (modest, self- effacing)	-1	01	02	03	04	05	06	7
37) Daring (seeking adventure, risk)	-1	01	02	03	04	05	06	7
38) Protecting The Environment (preserving nature)	-1	01	02	03	04	05	06	7
39) Influential (having an impact on people and events)	-1	01	02	03	04	05	06	7
40) Honoring Of Parents And Elders (showing	-1	01	02	03	04	05	06	7

	Opposed to my values	Not Important		Important			Very Important	Of supreme Importance
respect)								
41) Choosing Own Goals (selecting own purposes)	-1	01	02	03	04	05	06	7
42) Healthy (not being sick physically or mentally)	-1	01	02	03	04	05	06	7
43) Capable (competent, effective, efficient)	-1	01	02	03	04	05	06	7
44) Accepting My Portion In Life (submitting to life's circumstances)	-1	01	02	03	04	05	06	7
45) Honest (genuine, sincere)	-1	01	02	03	04	05	06	7
46) Preserving My Public Image (protecting my "face")	-1	01	02	03	04	05	06	7
47) Obedient (dutiful, meeting obligations)	-1	01	02	03	04	05	06	7
48) Intelligent (logical, thinking)	-1	01	02	03	04	05	06	7
49) Helpful (working for the welfare of others)	-1	01	02	03	04	05	06	7
50) Enjoying Life (enjoying food, sex, leisure, etc.)	-1	01	02	03	04	05	06	7
51) Devout (holding to religious faith & belief)	-1	01	02	03	04	05	06	7

	Opposed to my values	Not Important		Important			Very Important	Of supreme Importance
52) Responsible (dependable, reliable)	-1	01	02	03	04	05	06	7
53) Curious (interested in everything, exploring)	-1	01	02	03	04	05	06	7
54) Forgiving (willing to pardon others)	-1	01	02	03	04	05	06	7
55) Successful (achieving goals)	-1	01	02	03	04	05	06	7
56) Clean (neat, tidy)	-1	01	02	03	04	05	06	7
57) Self-Indulgent (doing pleasant things)	-1	01	02	03	04	05	06	7